

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Barišićeva afera – prilog proučavanju istorije Bosne i Hercegovine u prvoj polovini XIX vijeka

Kecmanović, Ilija

1954.

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/items/fff2dc20-c8b6-4784-b1d8-fed87ca550d3>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

НАУЧНО ДРУШТВО НР БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

ДЈЕЛА

Књ. III

ОДЈЕЉЕЊЕ ИСТОРИСКО - ФИЛОЛОШКИХ НАУКА

Књ. 3

ИЛИЈА КЕЦМАНОВИЋ

БАРИШИЋЕВА АФЕРА

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ИСТОРИЈЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВИЈЕКА

САРАЈЕВО

1954

НАУЧНО ДРУШТВО НР БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

ДЈЕЛА

Књ. III

ОДЈЕЉЕЊЕ ИСТОРИСКО - ФИЛОЛОШКИХ НАУКА

Књ. 3

ИЛИЈА КЕЦМАНОВИЋ

БАРИШИЋЕВА АФЕРА

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ИСТОРИЈЕ БОСНЕ И ХЕР-
ЦЕГОВИНЕ У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВИЈЕКА

САРАЈЕВО
1954

С А Д Р Ж А Ј

Увод	5
Како је настао спор и како се развијао	10
Узајамно оптуживање	20
Баришић ужива подршку Аустрије	28
Римска курија, помажући Баришића, супротставља се народном покрету	47
Револтирани фрањевци, подржавани од турских власти, одупиру се притиску Рима и Беча	53
Фрањевци користе супротности интереса великих сила на Балкану	62
Присталице Илирског покрета и сарадња са Србијом — носиоци борбе против Баришића	68
Побуњени фратри траже ослонаца у Србији	76
Закључак	100

ПРИЛОЗИ

Из Државног архива у Задру	109
Из рукописне збирке Народне библиотеке НР Босне и Херцеговине	147

УВОД

Сукоб између бискупа Рафе Баришића и фрањевачке провинције Босне сребрне, у нашој историографији познат под именом Баришићеве афере, потрајао је пуних 14 година. Избио је у прољеће 1832 године са именовањем фра Рафе Баришића за бискупа азотског и апостолског викара у Босни, а окончан је тек Баришићевом оставком на положај апостолског викара босанско-херцеговачког, у прољеће 1846 године. Тај сукоб прошао је за то вријеме кроз низ сложених и занимљивих перипетија, са периодима необичне заоштрености и повремених затишја, али до измирења између зараћених страна никакo није долазило нити је могло да дође. И једна и друга страна имале су горљивих присталица и огорчених противника. Омјер снага међу њима, барем оних видљивих и активних, мијењао се често под утицајем спољних фактора којима су подлијегали и једни и други. При-тиснути невољама и неприликама које би наилазиле са многих страна, или најпросто страхом од оних које би могле да их снађу, појединци би малаксавали у борби и приклањали главу пред јачим и, барем привидно, прилазили на њихову страну, или једноставно одустајали од борбе предавајући своју ствар у „божје руке“, што ће рећи тонући у резигнацију. Но увијек би се на обје стране нашло фанатичних бораца који би борбу продужавали и даље носили.

Сукоб између Баришића, као бискупа и апостолског викара, са једне, и припадника фрањевачког реда, које је претстављало њихово редовничко старјешинство, са друге стране, настао је заправо поводом Баришићеве тежње да сву власт над свештенством и пуком католичким у Босни и Херцеговини сконцентрише у својим рукама. Како су босански фрањевци већ столећима уживали право да управљају својом провинцијом преко редовничког старјешинства које су сами бирали, они су се, сасвим природно, одлучно супротставили Баришићевим покушајима гажења њихове традиционалне аутономије.

Овај спор, захваљујући специјалним приликама које су тада владале у Босни и Херцеговини и у турском царству, и живом интересовању великих сила за судбину отоманске империје која се налазила у фази распадања као и буђењу националне свијести и разгарању национално-ослободилачких покрета међу балкан-

ским Словенима, није могао да се одржи у границама неспоразума и неслагања између католичке црквене хијерархије и босанско-херцеговачког католичког свештенства. Унутрашња превирања у турском царству, угроженом национално-ослободилачким покретима балканских народа и, са њима у вези, тежњом империјалистичких сила да за себе обезбиједе позиције у овом дијелу свијета, дају Баришићевој афери свој печат и одређују јој развој и расплет. Она у таквим приликама није могла да се задржи у оквирима изолованог унутрашњег проблема римо-католичке цркве, него је, нужно, изишла из њих и, самим тим, добила шири културно-политички значај.

Ни саме зарађене стране нису тражиле рјешење спора искључиво пред ватиканским црквеним форумима, него су се, слиједећи, уосталом, примјер самог Ватикана, обраћале за помоћ и подршку себи склоним свјетовним политичким факторима, како оним унутар турског царства тако и онима изван његових граница. Ови последњи су, са своје стране, често настојали да спор заоштре и да га усмјере у правцу овојих политичких интереса, искоришћујући га за јачање свога утицаја на босанско-херцеговачке католичке масе, односно на њихово свештенство. Заоштравање сукоба преносило је често борбу и на терен безобзирног узајамног оптуживања између „баришићеваца“, и „провинцијалаца“, у коме се грубо разоткривају нарави и обичаји и једних и других, њихови односи према католичком пуку и према Ватикану, према турским властима и иностраним владама и њиховим експонентима.

Историјат борбе Босанске фрањевачке провинције са бискупом Баришићем постаје, на тај начин, ванредно интересантан не само за историју католичке цркве у Босни и Херцеговини него и за историју прве половине нашег XIX вијека уопште. Баришићеву аферу, отуда, региструју сви наши историчари. Али ниједан од њих, колико је мени познато, није улазио у њену подробнију анализу и оцјену.

Владимир Ђоровић објашњава је у неколико реченица као посљедицу сукоба између „уфра“ и „талијана“ појачаног „личним мотивима“.¹⁾ Васиљ Поповић је исто тако кратак у приказивању ове афере, иако он каже о њој много више. Он ју је, изгледа, сагледао и проучио комплексно, али резултате свога проучавања даје тек у неколико реченица и без документације. Поповић истиче како је ова афера „спутавала акцију босанских фрањеваца за поправљање положаја раје“ и констатује да су у њу биле умијешане турске провинцијске власти, Порта и бечка и српска влада (Поповић једини спомиње и српску владу), те да су обе стране тражиле помоћ и ослонац „код разних фактора“ и да се нису устручавале од „међусобних денунцијација“.²⁾ Милан Прелог каже да је ова „врло занимљива“ борба између Баришића и босанске провинције захватила „толике димензије“ да су се у њу

¹⁾ Ђоровић Владимир, Босна и Херцеговина. Београд 1925, с. 134.

²⁾ Поповић Васиљ, Аграрно питање у Босни и турски нереди за време реформног режима Абдул-Мецида. Београд 1949, с. 91—92.

умијелаша Рим, Беч и Цариград. Да је сукобу извор у спору између „утра“ и „талијана“ и да је сукоб избио у овом облику настојањем Баришића да, у „смислу римске политике“, дисциплинује босанске фрањевце и да их подвргне „хијерархичкој власти“, чему су се они одупрли. Он спомиње да су баришићевци оцрнили фрањевце Веџихи-паши због везе са Гајем и Илирима и да је паша у том смислу упутио протест хрватском бану Влашићу, те да је то његово писмо доспјело у руке аустријском министру Седлницкоме и кнезу Метерниху.³⁾

Историчари фрањевачког реда у Босни, међутим, обрађивали су је и опширније. Но, они су то чинили, углавном, или у оквиру опште историје реда, или у појединачним чланцима који илуструју тек поједине моменте из афере, остајући често суздржљиви у коришћењу оних извора о Баришићевој афери који се налазе по њиховим манастирима, свакако из разлога црквено-политичког опортунитета. Највише извора о Баришићевој афери објавио је проф. Матасовић. Но и ови су мјестимично остали непотпуни и осакаћени неоправданим захтјевима неких сопственика да се ово или оно мјесто у њима испусти или да се овај или онај документ уопште не објави.

Одлуком Српске краљевске академије наука, изостављена су прва два поглавља у „Борењу Државе Босне Сребрените с бискупом Г. Рафом Баришићем“ у Матасовићевим „Фојничким регестима“ у њеном издању.⁴⁾ На истом мјесту⁵⁾, поводом једног писма Ивана Фране Јукића од 24 јуна 1844 г., Матасовић каже да је у њему морао, на изричито тражење управе архива и манастира у Фојници, да испусти оно мјесто у коме се говори о Баришићевој афери. Фра Г. Гавранић доводећи у питање изворност Матасовићевог, односно Ђоровићевог преписа Дропуљићеве кронике *Itinerarium Constantinopolitanum* каже: „Ми с наше стране о Дропуљића рукопису не би можда још говорили, а публицирали га у цјелости не би можда нигда, као што ни сад нећемо.“⁶⁾

Од истакнутијих католичких историчара који су се специјално бавили проучавањем историје фрањевачког реда у Босни и Херцеговини, најопширнији и релативно објективан приказ историјата сукоба између бискупа Баришића и босанских фрањеваца дао је фра Јулијан Јеленић.⁷⁾ По њему, у најпробљим линијама, овај значајни сукоб настао је и развијао се у виду неспоразума и несугласица између апостолског викара са једне и босанских фрањеваца са друге стране, насталих поводом неједнаких погледа на аутономна права босанских фрањеваца, односно на компетенције на које је полагао право апостолски викар.

³⁾ Prelog Milan, *Povjest Bosne u doba osmanlijske vlade*, II dio. Sarajevo, s. 168—169.

⁴⁾ Матасовић, *Фојничка регеста*. Споменик СКА, LXVII, Други разред, 53, Београд 1930, с. 309.

⁵⁾ Исто, с. 286.

⁶⁾ Gavrančić fra G., *Opis puta iz Bosne u Carigrad fra Luke Dropuljića 1845 godine*. *Franjevački vjesnik* 1931, br. 5, s. 143—153.

⁷⁾ Jelenić Julijan fra, *Kultura i bosanski franjevci II*, Sarajevo 1915, s. 22—56.

Недостатак или, боље рећи, недовољност је и Јеленићевог приказа управо у томе што ни он, у третирању афере, не излази, нити покушава да изиђе, из ових уских оквира.

Јеленић је остао понекад суздржљив и шкрт у освјетљавању понеких момената који су пратили Баришићеву аферу и у фиксирању понеких фактора који су утицали или могли да утичу на њен ток и расплет. За његово излагање могло би се рећи да је поуздано као регистровање одређених збивања али да му недостаје шире захватање проблема у цјелини. Но с обзиром на његов положај и вријеме у коме је писао, Јеленић ипак показује извјесну ширину схватања и погледа која заслужује признање. Даље од њега отишли су неки други католички писци, али у друкчијим и другим приликама и временима. Записи о Баришићевој афери ових посљедњих могу се наћи у чланцима и расправама из историје босанских фрањеваца или, пак, у рукописној грађи, забиљешкама и кроникама, објављиваним тек у новије вријеме дјеломично или, до данас, још увијек необјављеним. Међу њима, поред Гаврановићеве „Успоставе редовите католичке хијерархије у Босни и Херцеговини“⁸⁾ и, донекле, Дрљићева „Фра-Мартина Неџића“⁹⁾ заједно са извјесним бројем чланака растурених по фрањевачким ревијама, посебан интерес претстављају Дропуљићев „Itinerarium Constantinopolitanum“¹⁰⁾ и Јукићево „Борење Даржаве Босне Сребрните с Бискупом Г. Рафом Баришићем“.¹¹⁾ Затим рукопис Балгићева „Годишњака“, као и кореспонденција босанских фратора из тридесетих и четрдесетих година, која је само једним дијелом и, врло често, тек дјеломично објављена, док је други дио, за који се или зна или претпоставља да постоји, остао још неприступачан науци, с разлога што се налази у приватном посједу.

На основу ових материјала, односно оних између њих који су и досад били познати али у овом контексту нису кориштени, као и неких нових, досад у цјелини необјављених и претежно непознатих, и нарочито оних из Државног архива у Задру, ја ћу покушати да Баришићеву аферу реконструишем у ширем опсегу, да је, по могућности, прикажем цјеловитије и свестраније него што је то досада чињено и било могуће да се учини. И то специјално у вези са Баришићевим односима са бечким двором, и, нарочито, са покушајима неких босанских фрањеваца да се у својој борби против Баришића наслоне на неке друге силе, међу којима и на кнежевину Србију.

Баришићеву аферу, да би нам била јасна у свом пуном опсегу и интензитету, и у свима перипетијама кроз које је пролазила, безусловно је потребно посматрати у склопу општих

⁸⁾ Gavranović Berislav fra, *Uspostava redovite katoličke hijerarhije u Bosni i Hercegovini 1881 godine*. Beograd 1935.

⁹⁾ Drljić Rastislav fra, *Prvi Ilir Bosne fra Martin Nedić*, Sarajevo, 1940.

¹⁰⁾ Дропуљић Лука: *Itinerarium Constantinopolitanum 1845*. Споменик СКА LXVII. Други разред 53. Београд 1930, с. 293—308.

¹¹⁾ Борење Даржаве Босне Сребрните с Бискупом Г. Рафом Баришићем. Споменик СКА LXVII. Други разред 53. Београд 1930, с. 308—405.

прилика које су у њено вријеме владале како у Босни и Херцеговини и на Балканском Полуострву тако и у осталој Европи. Јер многе друштвене и политичке појаве и збивања у Босни и Херцеговини, око ње и далеко изван ње, имале су јак утицај на развој ове афере. Оне су управо и условиле њен опсег и формат, који ће у не малој мјери превазићи оквире локалног и унутрашњег црквено-административног неспоразума и неслагања. Тим спољним утицајима једино се и може објаснити трајање и интензитет борбе између босанских фрањеваца и бискупа Баришића као и оне необичне перипетије и обрти кроз које ће она пролазити повлачећи се пуних четрнаест година.

Оштрина и безобзирност коју ће обје стране испољити борећи се упорно, свака са својих позиција, у последњој линији за превласт над „католичким пуком“ у Босни и Херцеговини, разоткривају нам трубо и освјетљавају ванредно нарави и обичаје једне одређене средине у једном одређеном времену. Поменута трађа и извори, позната уском кругу стручњака, није досада добила шири публицитет нити је коришћена у томе смислу, иако је она, и сама по себи, од великог политичког и културно-историског значаја. Допуњена новим материјалима из фратарске преписке, и оним који су нађени у задарском архиву — а које ми доносимо у прилогу ове расправе — она нам одиста даје риједак увид у специфичне прилике и односе који су владали у Босни и Херцеговини у првој половини XIX вијека.*

* Даљња архивска истраживања у овом правцу (Цариград, Ватикан, Париз итд.) иако би могла само да потврде наше основне погледе на Баришићеву аферу већ изложене у овом раду, несумњиво би проширила и обогатила наш увид у сложену проблематику прве половине XIX вијека посматрану из аспекта јужнословенских земаља.

КАКО ЈЕ НАСТАО СПОР И КАКО СЕ РАЗВИЈАО

Овај спор, међутим, датира још од оснивања босанског апостолског викаријата, које је усплиједило године 1735. До постављења фра Рафе Баришића¹²⁾ за бискупа и викара, он је био више-мање латентан, испољавајући се у виднијим облицима само онда кад би интереси опште ватиканске политике захтијевали јачу концентрацију црквене власти у рукама бискупа-викара, а на бискупској столици би се усто нашли људи по природи ауторитативнији и агресивнији. Тек са бискупом Баришићем овај спор се заоштрава до те мјере да прераста у аферу широких размјера, у необичан сплет сукоба најразнороднијих интереса и у сурову, безобзирну борбу између зарађених страна и њихових штитељника и заштитника.

Баришић је постављен за бискупа и апостолског викара одлуком папске курије од 27 марта 1832 године. Одмах по презимању своје нове дужности, крајем 1832 године, он је једнострано, без питања и сагласности старјешинства реда донио извијесне одлуке о којима је требало да се претходно консултује са старјешинством. Именован је себи генералног викара, тајника и спољње викаре без икаквог договарања и споразумијевања са старјешинама реда. Природно је да су босански фрањевци у том Баришићевом поступку видјели дотада неуобичајену трубу повреду својих традиционалних права која су им „Тридентски сабор, установе реда, папинске одлуке и одлуке Св. збора за

¹²⁾ Рафо Баришић је рођен 24 јуна 1797 у Очевју у Босни. Школовао се у фрањевачком манастиру у Сутјесци и ту ступио у фрањевачки ред. Филозофију и теологију студирао је у Турину у Италији и, пошто је завршио студије, био је генерални лектор у Турину и у Волоњи. Године 1830 враћен је у домовину и постављен за жупника у Зовику, срез Бос. Шамац. Ту га је 23 марта 1832 године затекло именовање за бискупа азотског и апостолског викара у Босни. На овом положају остао је до формирања засебне херцеговачке провинције и именовања за апостолског викара у Херцеговини, гдје остаје све до своје смрти. Умро је на Широком Бријегу 14 августа 1863 г. У Турину је штампао, 1821 односно 1822 године, „Conclusiones ex universa philosophia selectae” и „Theses ex theologia selectae”. С талијанског је превео и у Риму штампао молитвеник „Паша духовна” (1842). Као одговор на Памучинина „Три вјерозакона у Херцеговини” (Српско-далматински магазин, 1851, с. 17—53), штампао је брошуру „Обрана правосјернога и православног римокатоличког свештенства и народа (Дубровник 1853).

раширење вјере додијелили и не једном потврдили¹³⁾ те да нису могли да се са њима помире.

У једној својој адреси упућеној аустриском цару Фрањи I¹⁴⁾ босански фрањевци су, поред осталог, споменули и нека своја права у односу према правима бискупа-викара. Ова адреса објављена је путем штампе и тако добила шири публицитет. Баришић се њоме осјетио погођен и нашао је за потребно да на њу реагује. Учинио је то у својој окружници од 6 јануара 1834 године упућеној свештенству и народу свога викаријата. Он у њој оштро осуђује оно мјесто у адреси којим се покушава да сузи и умањи улога и значај бискупа. Позивајући се на догматику и црквено право, Баришић тврди да њему, као бискупу, припада сва власт над повјереним му „стадом“. Он наводи шта све спада у његов дјелокруг, а не у дјелокруг фрањевачког старјешинства, те, према томе, шта ови посљедњи не смију да чине без њега и мимо њега; забрањујући изричито босанским фрањевцима, очевидно у вези са штампањем поменуте адресе, да ишта штампају без његовог одобрења.¹⁵⁾

У априлу 1834 године стижу у Рим два угледна босанска фрањевца, фра Маријан Шуњић и фра Илија Старчевић. Циљ њиховог пута био је рјешавање питања школовања фрањевачког подмлатка, односно изнаглажење погодног завода за његово образовање и васпитање. Том приликом они су предали Пропаганди (Congregatio de propaganda fide) и два меморандума, у којима се, с једне стране, жалеле на Баришића, а са друге, траже да им се формално потврде њихова традиционална права. Постављајући конкретно и текстуелно своје захтјеве у томе погледу, ова двојица босанских фрањеваца траже од Римске курије да им обезбиједи и гарантује:

1) да апостолски викар неће доносити никакве крутније одлуке прије него што се посавјетује са дефиниторијем босанске редодржаве (тј. са старјешинством провинције), који аутоматски треба да постане и његовом бискупском конзисторијом;

2) да бискуп не може и не смије да поставља себи тајника, генералног викара и спољашње викаре без сагласности управе провинције;

3) да бискуп нема право одлучивања у питањима унутрашње администрације фрањевачког реда;

4) да у бискупову надлежност не спада ни додјељивање дужности (постављења), ни дисциплински поступци и изрицање казни над припадницима реда;

5) да бискуп не може полагати никаква права на дарове које вјерници дају за издржавање жупника и манастира, него да овима и у будуће располажу, искључиво и у потпуности, редовнички прелати;

¹³⁾ Јеленић, ц. дј. с. 25—26.

¹⁴⁾ На латинском језику писана претставка у вези са закладама Јосипа II и грофа Ницкија (Niczky), штампана у Будиму 1833 године.

¹⁵⁾ Јеленић, ц. дј. с. 27—28.

6) да босанска фрањевачка провинција општи непосредно са Пропагандом и генералом свога реда у Риму, а не посредством бискупа, односно апостолског викара;

7) да у случају смрти апостолског викара, његову власт и права аутоматски преузима редодржавник Босне сребрне, чак и у случају ако би их бискуп тестаментално или на неки други начин пренио не неко друго лице, те да редодржавник врши ту власт све до избора новог бискупа, који, као и дотада, има да се изабере између тројице кандидата које ће провинција предложити из редова припадника босанске редодржаве;

8) да редодржавник Босне сребрне постане префектом мисије са правима и повластицама које уживају префекти мисија у другим земљама.

Како је путовање у Босну и по Босни било у то вријеме нарочито отежано приликама које су тада владале у њој због унутрашњих немира и због недовољне личне безбједности, генерал фрањевачког реда, умјесто да упућује у Босну неко друго лице, повјери фра Илији Старчевићу да он, у његово име, као његов специјални изасланик, обиђе Босну и Херцеговину и поднесе Риму извештај о стању у коме се налази католичко свештенство и народ у њима.

Старчевић је у извршавању повјерене му мисије наишао на многе тешкоће. Доживио је чак и два крупнија инцидента, у Сутјесци и у Фојници, између бискупа Баришића и манастирских отаца, које је Баришић изазвао својим непромишљеним поступцима.

Но упркос овим инцидентима Старчевић је ипак успио да донекле смири духове и да доведе до извјесног примирја међу зараћеним странама. Тако је, у његовом присуству, 18 маја 1835 године могао да буде обављен и избор новог старјешинства провинције. За провинцијала је изабран фра Андрија Кујунџић, а за кустоса провинције фра Маријан Шуњић. Ни један ни други нису били склони Баришићу, него су, штавише, припадали супротном табору.

У јесен 1837 године Баришић лично путује у Рим да поднесе Римској курији извештај о стању у своме викаријату. Он ту прилику искоришћује да пред ватиканске форуме изнесе и тешке оптужбе против фрањевачке провинције, против неких њених истакнутих функционера и против фрањевачког реда уопште. Он је затражио од Ватикана заштиту својих бискупских права и, у томе смислу, регулисање односа између апостолског викаријата са једне и босанске редодржаве са друге стране.

Римска Пропаганда је на својим сједницама дуго претресала прилике у Босни и донијела је извјесне одлуке које су, 8 фебруара 1838 године, достављене како бискупу Баришићу тако и провинцијалу Кујунџићу. Ове одлуке, међутим, претстављале су уствари усвајање Баришићевих захтјева који су се састојали у слиједећем:

1) да се апостолском викару додјељује сједиште у манастиру Сутјесци;

2) да се манастирска црква у Сутјесци преда апостолском викару за вршење његових бискупских функција и да се у њој подигне достојно бискупско пријестоље;

3) да трошкове за бискупово издржавање снесе заједнички манастири у Сутјесци, Фојници и у Крешеву;

4) да у случају смрти апостолског викара, архив и заоставштину покојникову преузима и чува његов генерални викар;

5) да се провинцијал, приликом обилажења жупа (које не треба да обавља непосредно послужење бискупског обилажења) не мијеша у бискупове компетенције;

6) да се бискупу даје овлаштење да неке филијале подигне на степен жупа, иако је то дотада спадало у надлежност старјешинства реда.

Пропаганда је истовремено била ријешила да се у Босну пошаље специјални изасланик Курије који ће, у име папино, обићи босанску фрањевачку провинцију и проучити прилике у њој, те мање погрешке сам „искоријенити“ а веће „у Рим пријавити“.

Овим одлукама Рима босански фрањевци били су и изненађени и увријеђени. Они су их сматрали за неправедне и тако су и реаговали на њих. Кад су, у мају 1838 године, у присуству комесара генерала фрањевачког реда, извршени нови избори за старјешинство Босне сребрне, њихово нерасположење према одлукама Ватикана дошло је до пуног изражаја. За провинцијала је изабран фра Стјепан Марјановић, за кустоса фра Мато Николић, а за тајника фра Филип Пашалић, сва тројица Баришићевци противници, што је практично значило — и противници поменутих одлука Римске курије. На овоме састанку фратри су и расправљали о тим одлукама. Констатовали су, прије свега, да су њима повријеђена основна, освештана права редодржаве, а затим су ријешили да, у споразуму са Баришићем, затраже од Пропаганде да те одлуке ублажи. Но Баришић на то никако није хтио да пристане. Он је чак такве покушаје окарактерисао као акт одушевљавања рјешењима Св. збора и Св. столице, те је инсистирао на томе да се одлуке Пропаганде у цијелости приме, обнародују и спроведу. У таковој ситуацији, старјешинству провинције није остало ништа друго него да римске одлуке обнародује. Али оно је ипак, на своју руку, упутило у Рим једну претставку у којој се жали на њих и моли да се ублаже.

Тек у јесен 1839 године стигао је у Босну изасланик Папинске курије фра Шимун Милиновић, са мисијом и овлаштењима која су му намијењена одлукама Пропаганде од 8 фебруара претходне године. Послије извршених извиђања овај ватикански изасланик је утврдио:

1) да Баришићева обавјештења о приликама у Босни која је дао Пропаганди за свога боравка у Риму 1837 године не одговарају стварности;

2) да његове оптужбе које је изнио у Риму против босанских фрањеваца немају никаква основа;

3) да је Баришић лично крив за неслогу и нереде који су избили у редовима католичке цркве у Босни, и то зато што је стварно прекорачио границе своје власти и повриједио права и повластице босанских фрањеваца.

Милиновићу је Пропаганда ставила у дужност и да заважене стране измири. Он је тај задатак, барем привидно, са успјехом извршио. Постигао је, наиме, то да је од обију страна добио писмене изјаве:

1) да је њихова жеља да стање католичке цркве у Босни остане онакво какво је било раније;

2) да се и једни и други обавезују да једни другима више неће оспоравати ни газити њихова већ постојећа права ни повластице и да ниједна зараћена страна неће убудуће прелазити границе своје власти;

3) да и једни и други обећавају да ће предати забораву све увреде и неправде које су једни другима нанијели у току спора.

У овоме смислу, у виду окружница, дали су обавјештење заинтересованој јавности: апостолски изасланик Милиновић и редодржавник Марјановић 12, односно 18 октобра 1839, а бискуп Баришић нешто доцније, 13 јануара 1840 године. Интересантно је да је Милиновић овом приликом препоручио Пропаганди да се из Босне, у интересу мира и стишавања спора, уклони неки Филип Бели, фрањевац талијанске народности, којег је, свакако са знањем Римске курије, Баришић, 1837 године, био довео у Босну као „апостолског мисионара“. Пропаганда је овај Милиновићев предлог, као и остале, у цијелости усвојила.

Већ у првој половини 1840 године, спор се поново распламсава и поприма још веће и озбиљније размјере. Он уствари није ни престајао, него се био само притајио, јер је непријатељство међу зараћеним странама непрекидно тињало. Са условима примирја из 1839 године, који нису били ни довољно прецизирани, Баришић никако није могао да буде задовољан. И он је поново започео борбу, поставши још активнији и још агресивнији. Његове оптужбе против босанских фрањеваца постају све теже и све безочније. Он их више не оптужује само црквеним него и свјетовним властима. Он у њима више не види само „непокорне свештенике“ који не поштују црквене регуле и наредбе црквених власти, него и нелојалне поданике турскога царства и непријатеље аустријске политике у Босни која је „увијек била склона босанским католицима“. Он се напосе обара на провинцијала фра Стјепана Марјановића, на фра Андрију Кујунџића и на фра Маријана Шуњића, покушавајући да спор сведе на њих тројицу као на „коловође буне“ и прави извор свих „смутњи“. И зато, заобилазним, скривеним путевима, даје сугестије на све стране да се први суспендује а друга двојица казне, да би на тај начин сву тројицу онемогућио.

У току 1840 и 1841 године, у Ватикану је о томе рјешавано да се ова тројица, и са њима заједно и бискуп Баришић, позову

у Рим, а у њиховом отсуству да се у Босну пошаље нови апостолски изасланик који ће, слободан од сваког утицаја „коловођа“, цијелу ствар поново испитати и проучити. Овог пута избор је пао на румуњског католичког прелата, бискупа никополског Јосипа Марију Молајонија, на кога Ватикан, пошто је супендовао и старјешинство босанске редодржаве и старјешинство апостолског викаријата, привремено преноси обје ове власти.

Бискуп Молајони, са свима потребним овлашћењима, стигао је из Букурешта у Босну у априлу 1842 године. Са њим је допутовао и Карло Потен, католички прелат њемачког порјекла, који му је био додијељен као помоћник и субделегат. Послије обиласка провинције и упознавања прилика у њој, они су, 13 јуна 1842 године, одржали састанак у манастиру Сутјесци са претставницима двију непријатељских група, на коме су успјели да их измире. Молајони је о томе одмах извјестио Рим. У своме извјештају он се врло похвално изражава о босанским фрањевцима. Он изричито каже да при њима није нашао скоро ништа од свега онога што им Баришић приписује у гријех. О Баришићу, међутим, Молајони је стекао врло неповољно мишљење. Он је у њему открио главног и јединог кривца за размирице које су се изродиле међу босанским католицима. И зато у извјештају предлаже надлежним црквеним властима у Риму да се Баришић више не враћа у Босну, да се на његово мјесто постави фра Маријан Шуњић, те да се што прије изврше избори за ново старјешинство босанске редодржаве. Обавивши овако свој посао, Молајони се вратио у своју резиденцију у Букурешту, оставивши у Босни субделегата Карла Потена, да га, до даљњих наређења Рима, заступа у свима функцијама. Баришић је из Рима био привремено послан као апостолски визитатор у Албанију.

Карло Потен, оставши сам у Босни, отвориће, међутим, ново и најтеже поглавље у Баришићевој афери. У њему се, наиме, у вези са Молајонијевим предлозима, породила, изгледа, жеља и амбиција да он лично, умјесто Баришића, односно Шуњића, постане бискупом и апостолским викаром у Босни. Он је у томе смислу, одмах по одласку Молајонија, почео да сондира терен међу босанским фрањевцима. Али ови су се одлучно супротставили таквим његовим тежњама. Изговарали су се да не могу да га приме зато што је странац и што не познаје ни језик народа коме би имао да буде црквени поглавица. Они су очевидно хтјели да на тај положај безусловно доведу само човјека из своје средине и свога повјерења. Кад је Потен то осјетио, он нагло и из темеља мијења свој став, односно заједнички став Молајонијев и свој, према босанским фрањевцима и започиње немилосрдну и бескрупулозну борбу у првоме реду против њихових истакнутих људи. Сасвим природно, ни фрањевци не остају скрштених руку, и борба се поново распламсава. Но интересантно је да све тужбе фрањеваца против Потена, односно против самовоље и низа безакоња које ће он у тој борби починити, не налазе никаква одјека у Риму. Рим се потпуно и без икакве резерве ставља на страну Потену.

Охрабрен оваквом подршком Римске курије, Потен иде тако далеко да овој ставља предлог да се најугледнији фрањевци (фра Андрија Кујунџић, фра Маријан Шуњић, фра Ловро Караула и фра Анђел Шуњић) присилно уште у Италију у прогонство. Досљедан у свом безусловном подржавању Потена, Ватикан усваја овај његов непромишљени предлог. Но он изазива само још веће незадовољство међу босанским фрањевцима и њиховим вјерницима и само их потстиче да у својој борби истрају до краја. Захваљујући Потеновој самоувјерености и претјераној вјери у страх који су турске власти у то вријеме могле да имају пред Римском куријом и бечким двором, Потен је изазвао Хусреф-пашу до те мјере да га је овај једноставно, као странца, протјерао из Босне. Овога пута спор између бискупа Баришића и босанске фрањевачке редодржаве почиње све више да излази из ужег оквира спора између католичког свештенства у Босни и његових претпостављених црквених власти у Риму. И то на иницијативу самог Потена и оних који су иза њега стајали, Рима и Беча, и захваљујући његовом непознавању прилика у Босни и његовој превеликој самоувјерености.

Кад се, наиме, међу босанским фрањевцима испољила тенденција да се одупру одлуци Рима о изгнанству њихових угледних чланова, те да извршење те одлуке под сваку цијену спријече, Карло Потен се обратио турским властима тражећи од њих интервенцију и помоћ како би се одлука Рима извршила онако како је донесена. Тако је дошло до састанка претставника обију страна пред босанским везиром Хусреф-пашом под његовим шатором у војничком логору код Бањалуке. Хусреф-паша је осјетио у Потенову захтјеву да турске власти изврше, по одлуци једне стране силе, изгнанство у једну страну земљу својих сопствених поданика, повреду суверених права турског царства и грубо мијешање једне стране силе у његове унутрашње ствари. Зато се он одлучно супротставио Потеновом тражењу и врло енергично стао на страну фрањеваца. Кад је Потен, усто, заузео према њему неприличан став, Хусреф-паша му је једноставно наредио да смјеста напусти босанску територију. И Потен се, из Бањалуке, преко Костајнице упутио право у Беч, гдје је код бечког папског нунџија сву кривицу за своје изгнанство из Босне свалио на босанске фрањевце. У томе смислу он је одмах поднио и Папској курији нове оптужбе против босанских фрањеваца.

Босански фрањевци, оставши сами, сазваше скупштину реда и на њој извршише избор новог старјешинства провинције са Стјепаном Марковићем као редодржавником на челу. Но, како су ово били учинили без уобичајеног споразума и сагласности Римске курије, они овим својим поступком још више изазваше против себе ватиканске кругове. У њему је Пропаганда нашла згодан повод да, уз приволу папину, у јесен 1843 године упути бискупа Баришића из Албаније натраг у Босну, и то овога пута не само у својству апостолског викара него и у својству старјешине босанске фрањевачке редодржаве. Овај акт Римске курије

практично је значио ликвидацију фрањевачке провинције у Босни.

Босански фрањевци нису се помирили са овом чињеницом. Њихова борба за стољетна аутономна права своје провинције ни овим актом није била угушена. Они и даље упућују жалбе и молбе и римскоме папи, и Конгрегацији за пропаганду вјере, и генералу свога реда у Риму, и папскоме нунцију и царскоме двору у Бечу. Али сви ови фактори, као по договору, заузимају стално негативан став према њиховим жељама и захтјевима. Босански везир, међутим, и даље им остаје склон, док херцеговачки, Али-паша Ризванбеговић, подржаван у томе и од већег броја херцеговачких фрањеваца, а из својих посебних разлога, почиње отворено да се залаже за Баришића. Међу херцеговачким фрањевцима било је више талијанских васпитаника него ли међу босанским. А Али-паша је, као и босански везир, водио рачуна о расположењу „својих“ фратора настојећи да обезбједи њихову наклоност. Међу херцеговачким фраторима породила се жеља да се издвоје из босанског викаријата и створе свој, херцеговачки, а то је одговарало и жељи Али-паше да и у томе погледу свој пашалук учини независним од босанског. Неки фратори „баришићевци“ били су лични пријатељи, један од њих и лични лекар Али-пашин, те је и тај моменат могао имати извјесни утицај на добро расположење херцеговачког везира према бискупу Баришићу. И Јеленић констатује (ц. дј. с. 58) да је акција за отцијепљење херцеговачких католика од босанског викаријата много „годила славохлепnome херцеговачком везиру Али-паши Ризванбеговићу, који је за тим ишао да Херцеговину у свему учини од Босне неодвиснијом“. А и Јукић потврђује да је давнашња жеља херцеговачких фратора била да се одвоје од Босанаца: „У овим привртанијима фратори Ерцеговци који су одавна на страну ревали, једва дочекаше одавно жељено време за одилити се од Бошњака“. (Борење, ц. дј. с. 336).

Кад је бискуп Баришић, према поменутој одлуци Рима, имао да се врати у Босну и да у њој преузме власт и апостолског викара и старјешине провинције, Хусреф-паша издаје наређење да се Баришићу повратак у Босну не допусти; Али-паша, са своје стране, забрањује опет босанским фраторима приступ на територију свога пашалука.

Сазнавши на вријеме за ова два различита става и наређења, Баришић се на своме повратку из Албаније, преко Далмације, задржа у Херцеговини и настани у Черигају, код тамошњег жупника фра Николе Кордића, иначе интимног пријатеља херцеговачког везира. Отуда, 6 децембра 1843 године, он упућује окружницу свему католичком свештенству и народу Босне и Херцеговине у којој им се претставља као њихов једини старјешина, наглашавајући да су га, као таквога, херцеговачки фратори, заједно са народом, дочекали и примили објеручке и осуђујући поступак оних фрањеваца и осталих католика који су се „усу-

дили оружати против папиног посланика пресвијетлог Карла Потена¹⁶⁾.

Обавезно јавно читање ове бискупске окружнице по црквама и манастирима довело је до отвореног негодовања против Баришића и његових поступака према фрањевцима. Ту и тамо, то негодовање претворило се у формалну побуну, и то је узнемирило и бацило у бригу и саме турске власти. Нови босански везир, Мехмед Ђамил-паша, нашавши да је афера исувише деликатна и сложена, цијелу ствар је упутио у Цариград на рјешавање.

Из Цариграда је Ђамил-паша, као одговор на своју претставку, добио наређење да Баришића и босанске фрањевце има да измири. У ту сврху он је у Травнику одржао са њима састанак, на коме им је саопштио поруку Цариграда. Баришић, осјетивши на томе састанку да неће моћи да рачуна на подршку турских власти, барем не у оном смислу како је он то желио, даје пред везиром и делегатима провинције помирљиве изјаве. Он се пред њима обавезује:

1) да ће предложити Св. столицу да се обаве нови избори старјешинства реда, и то по ранијој пракси;

2) да ће затражити од надлежних црквених органа да се братрима који су кажњени прогонством или неком другом казном, казна опрости;

3) да до нове одлуке Св. столице неће заводити у босанској редодржави никаквих новотарија ни промјена; и

4) да ће специјалном окружницом прогласити народу и свештенству да је постигнут мир и споразум.

Фратри босански, са своје стране, задовољивши се овим Баришићевим обећањима, изјавише да га примају за свога апостолског викара и „походитеља“ до нове одлуке Св. столице.

Својом окружницом од 17 септембра 1844 Ђамил-паша је обавијестио јавност да је извршио наређење које је на њега било „наслоњено“ од стране његових претпостављених и да је, последице „мало говорења“, постигнут споразум и измирење између босанског бискупа и фратара, који се пред њим „лијепо помирише и изљубише“.¹⁷⁾

Послије овог измирења Баришић се стално настанио у Доцу, код Травника. Он је из Доца, својом окружницом од 3 новембра 1844 године, објавио закључке травничког састанка, али њиховом извршењу није приступио, нити је, изгледа, уопште имао намјеру да приступи. Баришић је у Доцу био под присмотром босанског везира. Он је везиру постао сумњив због својих присних веза са Римском куријом и са бечким двором. Постаће му нарочито подозрив приликом Атанацковићева доласка у Босну, гдје је овај Метернихов изасланик дошао са специјалном мисијом да наговори фрањевце да се покоре Баришићу.

Крајем марта 1845 године, Баришић је морао да крене за Цариград, гдје су се већ налазили, у вези са спором са њим, неки

¹⁶⁾ Исто, с. 58.

¹⁷⁾ Исто, с. 62.

угледни фратри босански, међу којима и фра Мартин Недић, фра Маријан Шуњић, фра Ловро Караула, фра Лука Дропуљић и фра Јаков Пашалић. Ове последње, поред двора босанског везира, подржавао је турски министар спољних послова Шекиб-ефендија, заједно са цариградским уједињеним католичким патријархатом, пред којим се спор и расправљао.

Како су се ствари у Цариграду, под притиском неких великих сила које су у овом спору, насупрот тежњама Ватикана и Аустрије, подржали турски став према Баришићу, развијале неповољно по Баришића, он се, свакако у споразуму са Римом, 24 марта 1846 захвалио на положају апостолског викара и апостолског походитеља у Босни. У то вријеме, свакако уз подршку и херцеговачког везира Али-паше, дошло је и до издвајања Херцеговине у засебан викаријат, те је Баришић одлуком Рима једноставно премјештен за апостолског викара новооснованог викаријата. Из Цариграда, он се упутио директно у Херцеговину и, преко Сплита, 18 јуна 1846 стигао у Сеоницу и ту се привремено настанио. У Босни је остао да га заступа његов генерални викар фра Анто Кнезовић. Папа Пијо X, својом одлуком од 24 септембра 1847, извршио је рехабилитацију редодржаве Босне Сребрене, суспендоване 1843 године, поставивши јој за редодржавника фра Маријана Шуњића, а за апостолског провикара, нешто доцније, фра Андрију Карачића.*

Овако је, углавном, настала, развијала се и, најзад, окончана дугогодишња распра између бискупа фра Рафе Баришића и оних босанских фрањеваца који су своју редодржаву заштитавали и бранили од бискупових пресисања у њена аутономна, дутом традицијом освјештана права и привилегије.

* Интересантна је ова временска коинциденција: исте године када је у Хрватској, одлуком бечког цесара, забрањено илирско име, у Босни је, одлуком Ватикана, суспендована фрањевачка провинција Босна Сребрена!

УЗАЈАМНО ОПТУЖИВАЊЕ

Јеленић отворено признаје да је Баришић, у својој борби са фрањевцима, често налазио подршку код Ватикана захваљујући и личним везама које је стекао у Италији боравећи у њој дуже времена као студент и наставник. Њега, на примјер, стално и упорно подржава секретар Пропаганде кардинал Францони поред осталог и зато што је Баришић био његов друг и пријатељ из студентских времена. Осим тога, Баришићев утицај у Риму био је већи неголи фратарски и самим тим што је он био бискуп, а они — обични свештеници. Баришић је био вјешт на перу и на језику — каже Јеленић — али у борби са босанским фратрима њему у Риму много више помогло бискупска митра и палица којима је био „урешен“.¹⁸⁾

Овакве појаве — према ријечима фра Маријана Шуњића из једног писма из 1843 године, које и Јеленић цитира — могле су код босанског католичког свештенства и пука да поколебају вјеру у „римску правду“: „Уфање које сам имао у правду поради наше каузе — тише Шуњић — мене најгрдније, пак и вас којим сам ту римску правду приповидо, страшно привари!“¹⁹⁾ Чак и фра Радославу Главашу, који у својој, иначе безвриједној, монографији о животу и раду фра Рафе Баришића покушава да овог католичког прелата растерети од пријехова којима га је историја оптеретила, измакла се и оваква једна констатација: „Туде се (тј. у Италији, као ђак и наставник — И. К.) упознаде (тј. Рафо Баришић — И. К.) с многим одличним личностима, што је много допринијело да је кашње онако млад, од самих 36 година, учињен бискупом. Упознав се овдје с каснијим кардиналом Францонијем, склопи с њиме уско пријатељство, које му је касније за његовог бурног бискуповања много користило и многу му торку чащу утажило“.²⁰⁾

И неки други католички писци, савремени фрањевачки кроничари, које је римска „правда“ позлиједила и озлоједила, у својој срци и гњеви и нехотично демаскирају ватиканску „објективност“ и „принципијелност“. Они су дошли до увјерења да префект Пропаганде, кардинал Францони, не базирајући се на

¹⁸⁾ Исто, с. 38.

¹⁹⁾ Исто, с. 52.

²⁰⁾ Glavaš Radoslav fra, *Život i rad Rafe Barišića*. Mostar 1900, s. 13.

то ко је у праву а ко није, стално „на Потена и Баришића страну сасвим тегли и нагиба“.²¹⁾ Једно писмо префекта Пропаганде Францонија у коме се хвали Баришић а фратри називају бунтовницима, исти писац коментарише овако: „Фратри, дакле, који... само што желе од исте (тј. Пропаганде — И. К.) имати праведни суд, ево свеудиљ од Францонија називају се бунтовници (ribelli), Баришић, пако, који..., као самосилник, свака права гази..., и опет од г. Францонија фали се и уздиже, наговара и потиче да зар још већма слиди у својој бисноћи...“²²⁾ Интересантно је да исти коментатор сматра да су овакви поступци могући само у нашим земљама, а никакво и у другим. Он се пита: „Шта би било кад би г. Францони једног викара апостолског у Прајској, Енглеској, Русији ол и у другим краљевствим на таква дила наговарао?...“ Па сам одговара на ово своје питање: „Али колико свагдањи догађаји свидоче, сва је прилика да би се оваки брзо станио у Риму, нит би га жеља више потегла натраг...“²³⁾ Овакав критичан став и оваква смјела оцјена поступака свемоћног секретара Пропаганде из уста убогих босанских фратара звучи одиста необично и претставља значајну појаву.

Поводом жалбе фрањеваца против Баришића коју су 1834 године поднијели Пропаганди фра Маријан Шуњић и фра Илија Старчевић, а на коју им је речено да се врате у Босну и да ће тамо добити на њих писмени одговор, писац „Борења“ јетко и на необичан, рекли бисмо — јеретичан начин примјећује: „И с овим ричма поклицарим и свој провинцији Пропаганда, као што нашки рекну: само зубе примаза, будућ да тог обећања није испунила“.²⁴⁾

На тужбе које су упућивали Пропаганди против Потена, фрањевци, по правилу, нису добивали никаква одговора. Напротив, те тужбе фратарске Пропаганда је слала Потену, да он лично, иако заинтересован и оптужени, по њима изврши извиде и чак пресуду изрече. „Чудне привртаније и чудна чуда, Боже мили! Редовници шаљу тужбе Пропаганди супрот Потену, ... а Пропаганда тужбу враћа Потену, нек ју он суди и освету узима како зна!“ — вајка се и снебива Јукић.²⁵⁾ Кад се чуло у народу за Потену одлуку, као и то да се са том одлуком и Рим сложио, да се петорица најугледнијих фратара пошаљу у „сургунлук“ у Италију, и свештеници и вјерници поколебаше се у својој вјери у ватиканску правду и почеше да одричу Пропаганди, макар и посредно и са резигнацијом, ништа мање него право власти над собом: „Ако се сада начме да нас Пропаганда, која нит нас је одранила нит родила, нит гајила, нит најмила, нит платила, праве-здраве може гонити из отаџбине, то ће већ тако и остати навик...“²⁶⁾

Фрањевци све више долазе до увјерења да је Пропаганда свјесно и намјерно сву власт над њима и њиховом провинцијом

²¹⁾ Борење, ц. дј. с. 337.

²²⁾ Исто, с. 353.

²³⁾ Исто, с. 353.

²⁴⁾ Исто, с. 312.

²⁵⁾ Исто, с. 332.

²⁶⁾ Исто, 334.

предала у руке Баришићу, „све њихове тужбе, све сузе, све разлоге и свако њихово оправдање одбацивши“. Она је чак и генералу фрањевачког реда у Риму одузела могућност било каквог утицаја на прилике у Босни.²⁷⁾ И онда кад су редовници тужили Баришића Пропаганди због његових очитих скандала, и та њихова тужба код Пропаганде „имаде плод они који су имале и друге, тј. никакав и ниједан“²⁸⁾

У првом писму из Травника Атанацковић је кнезу Метерниху окарактерисао прилике међу фрањевцима босанске провинције као у највећој мјери „за жаљење“ (im höchsten Grade beklagenswert). Споминье он и инцидент у манастиру у Сутјесци, и узајамно оптуживање зараћених страна са самога олтара за вријеме службе божије, и увлачења народа у сукоб, итд., па закључује да се цио спор претворио у јавни скандал (der öffentliche Skandal) који може да доведе до опште деморализације босанских католика. У цијелој ствари најнезгодније је то — по Атанацковићевом мишљењу — што се обје завађене стране, у жељи да једна другој нашkode, узајамно оптужују и блате пред турским властима (an gegenseitigen Beschuldigungen und Verunglimpfungen den türkischen Behörden gegenüber nicht fehlen liessen).²⁹⁾

Да би се одбранили од насиља и самовоље Баришићеве и убиједили Римску курију и католичку јавност у оправданост своје борбе против њега, фрањевци се нису устручавали да изнесу све што су знали о његовом јавном и приватном животу и раду. Они га јавно и отворено приказују у најцрњим бојама, и то како њега, тако и његове штићенике и заштитнике. Дакако да у овим оптужбама фратарским, као и онима које је Баришић подизао против фратара, има и грубог претјеривања, суровости и грубости у изразу, интересантаних једним дијелом само као карактеристика односа који су завладали међу њима.

У кроници „Борење Државе Босне Сребрните с Бискупом Г. Рафом Баришићем“, аутор овог списа каже за Баришића да је у свако доба спреман сва фратарска права погазити и „потлачити“ као „гладан мећед за најести се присна меса“. Да је по природи човјек „плах, холичаст, злобан, осветљив, немиран“, и уз то и „прико начина похлепан за имати више и више“. Да се „обува у опанке руњаве бездушности“ па измишља страховита и лажљива потворења супрот својој провинцији“. Да се јавно хвали: „Гргур XVI у Риму, а ја у Босни папа! А шта сте ви фратрине? Шта је ваша провинција? Шта ли су ваша права и повеље? Та гди сам ја, да главом ваш св. Франо дојде, морао би шутит! Шта се, даклен, узалуд трзате? Што ја хоћу, то мора бити!“ Да угледне фратре назива „магарцима, псима и крмцима“³⁰⁾ итд.

У необјављеном дијелу „Борења“, Јукић, споминье како су и неки ранији бискупи покушавали да над потчињеним фратрима

²⁷⁾ Исто, с. 337 и 344.

²⁸⁾ Исто, с. 353.

²⁹⁾ Шишић Фердо, Босна и Херцеговина за време везировзања Омерпаше Латаса. Београд 1938, с. 3—4.

³⁰⁾ Борење, ц. дј. с. 315.

задобију „област и владјав“ потпуно грађанску, онакву какву су имали грчке владике над босанским поповима. Да их могу, наиме, „топузом бити и млатити, у тавницу ставити, глобит, рсбит“. Тако би хтјео и Баришић који „сву помњу ставља за приграбит сву духовну и вримениту област и владјав или самовољност свјерху фратарак“.³¹

Јукић, Дропуљић, Шуњић и други савременици износе примјере и свједочанства који дају поразну слику о Баришићу као човјеку и црквеном поглавару. Он све приходе црквене жели да приграби у своје руке, како би фротре осиромашео а сам могао да проводи луксузан живот. Он „рушветом“ настоји да поједине органе турске власти придобије за себе у борби против фратара. Он проводи, заједно са својим ближним сарадницима, распустан, неморалан живот. Он немилосрдно ломи „бичем и зобницом“ карактере и корумпира нарави, прогонећи безобзирно „непокорне“ фротре и штитећи и награђујући опортунисте и слабиће чак и онда кад, по своје животу и раду, заслужују да буду кажњавани и прогоњени. Он деморалише „католички пук“ оптужујући његово свештенство да је безбожно, да се налази под проклетством, те да никакви његови обреди немају вриједности. Он подиже тешке и опасне оптужбе против босанских фрањеваца и Турцима, и Римској курији, и бечкоме двору, без икаквих скрупула.

Позивајући се на свједоке, фротре и народ, писац „Борења“ тврди да је Баришић више хиљада талира који су из Лиона послани босанској мисији приграбио себи и „профијукао“. Да је односио новац од „лемозине“ са олтара жупе довичке, усинске, дубровачке, итд. Да има по жупама толико његових писама која се односе на подјеливање дозвола за женидбу на којима је написано „без икакве плаће“, а међутим, још има живих вјерника који су за таква допуштења давали по 100, 200 и 400 гроша. Да су живи жупници који свједоче да је од тога новца или мало или нимало „припало цркви“, а све остало да је Баришић са својим викарима узимао за себе.

Кад се вратио из Албаније и настанио у Херцеговини, Баришић је, да би у својој тежњи да подјарми фротре, нашао ослонац и код Турака, трошио велике паре на подмићивање виших турских функционера. Он је херцеговачком везиру Алипаши Ризванбеговићу испоклањао: „мазге, сатове, здјелице, филцане од порцелана и друго штошта што одговара господству везирском“³²) — наводи исти писац.

Дропуљић, пак, биљежи разговор фратара, којем је и сам присуствовао, са турским министром иностраних послова Шекиб-ефендијом. На питање овог последњег зашто би херцеговачки везир Алипаша говорио добро о Баришићу, они одговарају кратко: „Господару, не знамо друго него рушвет!“, па га моле да

³¹) Борење (рукопис, који се налази у Свеучилишној књижници у Загребу), с. 14—15.

³²) Борење, ц. дј. с. 343 и 340.

их ослободи Баришића, јер због њега већ готово 12 година „нису с миром ни ручали ни вечерали“.³³⁾

Ласкавим писмима које им упућује, Баришић увјерава Турке не само да им је сâм увијек вјеран био него да их је увијек и од других фратара штитио, од оних који су буну припремали против турске царевине. Баришић шаље по земљи своје емисаре, да причају народу како они жупници који не признају Баришића за свога старјешину, не признају ни св. оца папе за поглавара цркве католичке. Јер папа је њега поставио за старјешину католичком народу и фратрима. Фратри који ту папину одлуку не поштују, самим тим су проклетници, и њихови обреди црквени не могу да имају никакве вриједности.³⁴⁾

Баришић је, да би створио себи већину у редовима фратара, „редио за мисништво“ и оне који и не знају шта је мисништво, који нису ни чули што је богословија.³⁵⁾ Баришић не тражи од редовника ни знање, ни „богољубство“, ни „подобност“, него само „да с њим у исту тикву пушу“ и да се храбро против провинције и фратарских права боре, и таквима он даје и мисништво и парохије и друге милости.³⁶⁾ За један лист Баришићев упућен Тамилпаши, писац „Борења“ каже да је пун злобе, пун паклене освете и лажи, те да му се од њега „од страха јежуре и дижу власи“, „крв леди, срце студени“ и да му мрак на очи пада...³⁷⁾ Пошто је у своје руке приграбио старјешинство, Баришић хоће да по својој вољи и по вољи својих приврженика свим „креће и управља“, кога хоће милује, на ког је љут, освећује се. Он је себи приграбио и располагање жупама, те их дијели међу своје присталице и строго им наређује да никакву „лемозину“ не дају манастирима, да би их на тај начин што прије раскопао и уништио. Фратри су Баришићу у очи рекли, у Травнику, пред четворицом босанских паша, да је власт над њима добио од Рима на основу лажи којима је, заједно са другим фратарским непријатељима, обмануо Римску курију.³⁸⁾

Кад је покушавао да се стално настани у манастиру у Сутјесци, Баришић је захтјевао да се допусти женскињу да улази у његове собе, те се и око тога изродио сукоб између њега и манастирских отаца. Писац „Борења“ спомиње изричито и неке жене које су „цуњале“ по Баришића двору у Доцу, па кад је Баришић кренуо за Цариград, биле склоњене у Бањалуку, гдје су обадвије „мајке без мужева“ постале. Тешко је, вели Јукић, одбранити Баришића и његовог викара Кнезовића од кривице, јер „свијет управо њима приписује ту копилад“. Па и сâм за себе каже Јукић да не може да не спомене колико је све Баришићево друштво у овим стварима постало слијепо, „беспостидно“ и безобразно. Чак кад би им неки редовници у том смислу штогод приговарали,

³³⁾ Дропуљић, ц. дј. с. 299.

³⁴⁾ Борење, ц. дј. с. 341.

³⁵⁾ Исто, с. 351.

³⁶⁾ Исто, с. 357.

³⁷⁾ Исто, с. 352.

³⁸⁾ Исто, с. 354.

они би дрско одвраћали како је историја свједок да је таквих ствари било и међу „онизим који су сједили на столици св. Петра.³⁰⁾ Баришић је у Доцу отворио „позориште од распуста“. Он „трпа грех на грех, тер крадљивца Баића, разбојника Бојана, блудника Бегца, Лучића и др. брани, он лажна потворења супрот редовницим и свој Провинцији сије и приказује и писмено и усмено Риму, Бечу и код света народа босанског.“⁴⁰⁾

По једном писму фра Маријана Шуњића из 1845 године, Баришић је довео сва три манастира до таквог стања да се немају чиме хранити. Он је гвардијане по својој вољи постављао и без икаква разлога поново смјењивао, па чак је једно вријеме, тако радећи, три манастира без гвардијана оставио. Он чини са парохијама што хоће, па ако се понеко нећка да прими жупу или капеланију на коју га он шаље, он провинцију оглашава непријатељем својим и Св. столице.⁴¹⁾

У концепту једног писма на њемачком језику, које је нађено у Брлићевој архиви, а чији је аутор, судећи по томе што, спомињући Марјановића и Кујунџића, назива их својим „*conscholares*“, свакако један од босанских фрањеваца, налази се интересантна карактеристика Баришића. То је, по казивању аутора концепта, арогантан и надувен човјек, без икаквог познавања свијета и људи (*ohne aller Welt- und Menschenkenntniss*), способан на све као што већ може да буде човјек са таквим особинама када се домогне власти и положаја (*Macht und Würde*). Он је хтјео да постане неограничени господар католичког свештенства, њихових прихода, црквених добара и католичког пука у Босни.

Занимљиво је, нарочито, поређење које аутор овог рукописа прави између Баришића и „идеалног језуита“ (*Ideal-Jesuite*), онаквог како га приказују тзв. противници језуита (*wie solche von sogenannten Antijesuiten geschildert werden*). Он види у Баришићу праву слику (*veram effigiem*) таквога лика: светачки спољашњи изглед, претјерана понизност и покорност према вишим од себе и претпостављенима, са једне стране, и стоичка равнодушност према једнакима и онима од којих нема чему да се нада нити да их се плаши, са друге, ароганција и охолост у односу према потчињеним и незазирање ни од каквих средстава да би се постигао жељени циљ (*ein heiliges Aussere, eine übertriebene Demuth und Unterwürfigkeit gegen Höhere und Vorgesetzte, eine stoische Gleichgültigkeit gegen Gleiche und jene von welchen er weder etwas zu hoffen noch zu fürchten hat, eine Arroganz und Stolz gegen Untergebene, kein Mittel zu schlecht um zum Zwecke zu gelangen*). Као потврду да су Баришићу била добра сва средства кад се радило о томе да савлада отпор фрањеваца, у овом концепту наводи се како их је отпуживао Турцима: да ће да издају земљу Аустрији или Русији; Аустријанцима: да су исувише добро расположени (*zu sehr eingenommen*) према Турцима и Турској, и да би прије препустили Босну (*vergönnen möchten*) Русима него Аустри-

³⁰⁾ Исто, с. 359.

⁴⁰⁾ Исто, с. 360.

⁴¹⁾ Матасовић, ц. дј. с. 288.

јанцима; Риму: да су у аустриским земљама задојени јеретичким наукама и да су слаби католици; пред католичким вјерницима у Босни и Херцеговини: да су једино они, фрањевци, криви за притисак који хришћани у Босни подносе од стране Турака, и да ће тај притисак, чим он (Баришић) дође у Босну, престати, те да се више неће плаћати харач ни давати работа (weder haracz zahlen, noch rabothen werden).⁴²⁾

И фра Берислав Гаврановић, у својој расправи „Успостава редовите католичке хијерахије у Босни и Херцеговини 1881 године“, налази да је Баришић био „прекомјерно поносан, импулзиван и површне наобразбе“. Он је имао жељу и амбицију да у Босни проводи онакав магнатски живот какав је, за своје посјете аустриским и угарским бискупима послјије свога посвећења, видио да они проводе. Безобзиран у борби са својим противницима, Баришић је ишао тако далеко да је 28 децембра 1843 године, у писму босанском везиру Тамил-паши, оптужио не само фрањевце, него и босанске католике уопште, да су „спремали буну против турске државе“. Сличну тужбу Баришић је послао и Мустај-паши у Градачац, са списком једанаесторице утледних католика и католичких свештеника које би, по његовом мишљењу, а у интересу безбједности турске власти у Босни, требало једноставно погубити.⁴³⁾

Већ у јесен 1837 године, као што смо видјели, Баришић подноси Риму оптужбе против босанских фрањеваца. Тужи их да не поштују „свете регуле“, да је дисциплина међу њима попустила, и т. сл.⁴⁴⁾ Писац „Борења“ каже тим поводом да је Баришић измишљао „бездушну лажна потворења супрот свима фратрима“. Он је фратре приказивао Риму и свему пуку католичком у Босни као кривовјерце (hereticos), а Бечу, Цариграду и босанским Турцима као бунтовнике. Износио је против њих и још многе друге „лажи“ и приписивао им све „најгоре и најопачије“ само да би њихову провинцију уништио . . .⁴⁵⁾ Он је за њих говорио „да су лакоми, да крстјане гуле и глобе, да се одилом ките и гиздају, да распусно живот проводе, да пијанчују, тргују итд.⁴⁶⁾

Потенови и Баришићеви људи, да би их дискредитовали у народу и пресјекли им свако врело прихода, проносили су кроз народ гласове да су они фратри који су против њих, који неће да их признају за своје старјешине, „проклетници“, и да њихова не ваља „нит исповист, нит миса, нит крштење, нит молитва“, те да су проклет и сви они који с њима опште. Они су оптуживали фрањевце, јавно пред народом, да су продавали крстове,

⁴²⁾ Исто, с. 290—292.

⁴³⁾ Prohaska Dragutin, Franjevci narodni preporoditelji. Hrvatska knjiva br. 27. Zagreb 1918, с. 454. Прохаска цитира писмо Баришићево у коме овај препоручује Мустај-паши да потајно погуби фра Бартола Јурића, фра Стјепана Марјановића, фра Илију Старчевића, фра Андрију Кујунџића, фра Луку Дропуљића, фра Маријана Шуњића, фра Ловру Караулу и др.

⁴⁴⁾ Јеленић, ц. дј. с. 37—38.

⁴⁵⁾ Борење (рукопис), с. 14, 15 и 17.

⁴⁶⁾ Борење, ц. дј. с. 313.

калеже и друге црквене ствари, и све у новац претварали, да би њима везира подмитили да Потена истјера из Босне.⁴⁷⁾ По њима, фрањевци су црквене ствари продавали чак и у туђе земље, гдје их је Баришић, наводно, налазио и откупљивао.⁴⁸⁾

Лично Баришић питао је вјернике зашто не гоне из своје средине „жајдуке фратре“ који га не примају за свог старјешину, те због тога се сви, заједно са својом паством, налазе „у проклетству“. „Боље вам је — говорио им је Баришић — у појати или цамији турској Госпу поздравити нег’ ићи к њиховој миси, јер ништа њихово не ваља“. Савјетовао им је да им не дају „лемозине“, јер „боље је у духану попушити или у ракији попит’, него њима штогод дати“.⁴⁹⁾ Грдио је манастире и старе редовнике у њима говорећи: „Манастири су јаме паклене, а фратри који су у манастирима јесу жајдуци, проклетници, одметници, кудрови“. Баришићеви људи увјеравали су вјернике да је сваки онај кога Баришић прокуне, проклет, а кога благослови, блажен.⁵⁰⁾

⁴⁷⁾ Исто, с. 335.

⁴⁸⁾ Исто, с. 341.

⁴⁹⁾ Исто, с. 345.

⁵⁰⁾ Исто, с. 351.

БАРИШИЋ УЖИВА ПОДРШКУ АУСТРИЈЕ

Писац „Борења“, као и неки други аутори (Гаврановић, на примјер), доводи сукоб између бискупа Баришића и босанских фрањеваца и у везу са антагонизмом који је био завладао између оних босанских фрањеваца који су свршили школе у Италији, са једне, и оних који су се школовали у цесаровини, тј. у аустријским земљама, са друге стране. Он покушава и да карактерише и једне и друге, називајући их популарно „талијанцима“, односно „утримима“. Иако су пишчеве симпатије очевидно на страни ових посљедњих, његове карактеристике могу, у основи својој, да буду тачне. „Талијани“ су, по њему, у знању слабији, али „колико су слабији, толико су поноситији и за достојанствим похлепнији, више су за се него за опћину, умију се продавати за друго него су, и тајност помније чувати“. Док су „утри“, међутим, искренији и отворенији, што им је на срцу, то им је и на језику, те због језика „као дјетлићи често губе главе.“ Јукић спомиње и како је Баришић, који је и сам био талијански васпитаник, још 1829 године, дакле прије него што ће доћи из Италије за жупаника у Лозовик, у једном писму, испољио своје нерасположење према „утримима“, тврдећи за њих да су сви „убрљани неким отровним науком“. То је било опште мишљење „талијана“ о „утримима“, — завршава Јукић — јер ни највећа крјепост ако није потекла из Италије, за њих није претстављала ништа, док им „сваки смрад талијански прави мирху“.⁵¹⁾

Исти кроничар испољава своје негодовање према „талијанцима“ и поводом већ споменутог Филипа Белија којег је Баришић, као талијански васпитаник, а уз благослов Ватикана, био довео са собом из Италије у Босну као мисионара. Филип Бели је, пошто није знао другог језика осим талијанског, па није могао ни да исповиједа, ни да проповиједа, ни да крштава ни да вјенчава, почео да живи као трутина, „труд и муку правих пчелица једућ“; па кад се „најео фратарске муке“, особито „кисела купуса и сланине жељан Талијанац“, у доколици, „као и његов патрон Баришић, ишао је уз нос редовницима и самим старјешинама Провинције.“⁵²⁾

⁵¹⁾ Исто, с. 309.

⁵²⁾ Исто, с. 314.

У августу 1843 године пештанске „Сербске народне новине“ су донијеле, а београдске „Сербске новине“ пренијеле вијест из Босне о неслози између „утра“ и „талијана“ као о једном од узрока сукоба босанских фратара са бискупом Баришићем. Лист цитира одломке из Баришићевог писма папи Григорију XVI из 1837 године у коме Баришић моли папу „да би се босанским клирицима забранило убудуће теологијско заведеније у Угарској посещтавати“. И то стога што они тамо „уместо млека отров сипу“ и, вративши се у Босну, „такав на погубу пастве просипају“. Баришић увјерава папу да „у Босни сад ниједног доброг мисионара нема који би се у Угарској учио био“, и да сви они који из Угарске долазе, „лажну науку доносе“.

Овај антагонизам између „угра“ и „талијана“ има несумњиво политичку позадину.

Некако у исто вријеме када пада почетак сукоба између Баришића и босанских фрањеваца Ватикан је донио одлуку којом се босанским фрањевцима забрањује шилтање фрањевачког подмлатка на школовање у „цесаровину“. Ватикан је за такву једну одлуку имао озбиљних разлога. Показало се, наиме, да су они фрањевци који су се, тамо, налазили више-мање у својој средини, долазили у контакт и са савременим народним покретима, како онима у Србији тако и онима међу Хрватима и Србима у јужно-словенским земљама које су се налазиле под влашћу Хабзбурговаца. Ти покрети извршили су на њих извјестан утицај, па су неке од њих и увукли у своје редове као активне сараднике и суборце, као на примјер Блажа Јосића, Јакова Балтића, Франу Јукића, Тому Ковачевића, да споменемо само најактивније. Скоро сви они, у извјесном смислу, показали су се више везани за свој народ и за његове културне и националне потребе него ли за искључиве интересе католицизма као свјетске, космополитске организације, којима су, по ватиканским схватањима, имали првенствено и безусловно да служе. А било је међу фратрима чак и таквих који су, подлежавши утицају савременог либерализма, напустили свештеничко звање.⁵³⁾ Мостарски бискуп Вујићић, који 60-тих година види у Штросмајеровом југословенству исту такву опасност за католички народ у Босни као и Баришић 30-тих и 40-тих година у Илирском покрету, у једноме своје извјештају упозорава римску Пропаганду управо на фратре из ових генерација као на свештенике који су „слијепо и прекомјерно одани национализму“ и који чак имају и „некакво своје тајно удружење“.⁵⁴⁾

Фердо Шишић, у трећој књизи своје Хрватске повјести,⁵⁵⁾ осврће се на став Баришића према „утрима“ и према „руско-славенско-илирској пропаганди“. Од 1832—1846 године — каже Шишић — водио се спор између фрањеваца и Баришића поводом настојања овог последњег да право „установљења и попуњавања

⁵³⁾ Гаврановић, ц. дј. с. 25.

⁵⁴⁾ Исто, с. 35.

⁵⁵⁾ Šišić Ferdo, Hrvatska povjest III. Matica hrvatska. Zagreb 1913.

жула“ искључиво себи присвоји. Тако се међу њима изродила: „страствена мржња и пакост“. Противници Баришића били су они фрањевци који су учили филозофију и теологију у Угарској и Хрватској, док су талијански литомци били уз Баришића.

Да би илустровао у којој је мјери Баришића у борби са фрањевцима била заслужила „мржња и пакост“, Шишић спомине и случај оне четворице младих теолога (Јукић, Јосић, Балтић, Ковачевић) који су 1839/1840 хтјели да подигну устанак у Босни. За ту њихову намјеру сазнао је одмах тадањи босански намјесник Мехмед Веџихи-паша, и то — како тврди Шишић — „несумњиво буди од бискупа Баришића, буди од његових присташа“. И Метерних је, у мају 1840 године, био обавијештен „изравно од бискупа Баришића да се у Босни спрема устанак под водством онога младога католичкога фрањевачког клера који је пристајао уз Гаја и илиризам“. Па и руски државни канцелар гроф Неселроде сазнао је за ову вијест те је депешом позвао руског посланика у Бечу Татишчева да тражи од Метерниха да интервенише. У исто вријеме знало се и у Риму за овај покушај „буне босанских фрањеваца“ под водством Гаја, који стоји у вези са „француским бунтовницима“, „чешким протестанцима“ и „руским шизматикима“, те је апостолски нунциј у Бечу Алтиери, у име Римске курије, замолио кнеза Метерниха да овај предузме потребне мјере да би се спасао „упрожени католицизам у Босни“. Сам Алтиери је јавио 3 јула 1840 Пропаганди у Рим да ће предузети мјере ради „преуређења босанских фрањеваца“, јер се увјерио да у Босни „потајно поджиже неслогу руско-словенско-илирска пропаганда“.⁵⁶⁾

Према свему овоме, у Баришићу, по нашем мишљењу, треба гледати прије свега експонента једне временом, мјестом и приликама условљене римско-бечке политике. Његови поступци, заправо извјесни његови поступци, заједно са оптужбама, односно једним дијелом његових оптужби, које он подноси одређеним форумима против фрањевачког реда као цјелине и нарочито његових истакнутих претставника у Босни, откривају нам став Римске курије и бечког двора према јужнословенским земљама и народима у оквиру њихове, тј. ватиканске и аустриске империјалне политике.

Када извиђања апостолског визитатора Милиновића нису Баришићу донијела сатисфакцију, он га исте, 1839 године, оптужује Риму да је у истрази био пристрасан. А фрањевце, Бечу и Веџици-паши, да кује завјеру с Илирцима. У свом извештају Пропаганди од 18 јануара 1843 године, он тврди за фрањевце који су присталице Илирског покрета: да хоће Гаја да изабере за краља; да су примили од француског министра Тјера (Thiers) милион франака новца за своју превратничку акцију; да неки млађи између њих раде на томе да Босна потпадне под руског цара, који је шизматик, и да у томе послу примају и извршују инструкције од неког Србина Јовановића. И у Балтићевом „Годишњаку“ има говора о томе, како су фра Ловро Караула и фра

⁵⁶⁾ Исто, с. 269—274.

Мартин Недић, у јуну 1843 године, пошли у Цариград само зато што су се бојали „да не би Баришић још девлет турски на руке узео и фратре код њега оцрнио“, јер да је Баришић све оне који су студирали у прекосавским крајевима жигосао на све стране као „херетике и вражје прекосавце, шизматике и русофиле.“⁴⁷⁾

Као одјек Баришићевих оптужби против фратара који су били против њега и уопште оних који су студирали у Угарској, интересантне су Јукићеве ироничне алузије у предговору првој свесци „Босанског пријатеља“. непријатељи народне просвјете — каже ту Јукић — видјели су у његовом настојању да оснује књижевно друштво и покрене часопис многоструке опасности: „једни талијанске карбонаре опазили су у свом дубоком мозгу, други видјели како је Рус с козацима Зец и Враницу опсео, а остали су Енглеза довели који је, просјекавши канал кроз Влашић, блокирао Травник...“⁴⁸⁾

Овакав став овог Ватикану безусловно вјерног и послушног католичког прелата, који он досљедно заузима према тзв. „угри-ма“ и према босанским фратрима који су се одупрли скучавању аутономних права босанске фрањевачке провинције, и то управо у овом историском периоду, доводи нас до улоге коју ће у Баришићевој афери, наслањајући се на Ватикан, одиграти бечки двор преко свога канцелара Метерниха и његових многобројних сарадника.

Баришић је очевидно био оруђе у рукама бечке поробљивачке политике у односу према југословенским народима, нарпосе према народима Босне и Херцеговине. Таква политика бечкога двора према Босни и Херцеговини подударала се и у то вријеме са општом ватиканском политиком према нашим земљама и народима. Стога се кроз читаву Баришићеву аферу провлачи, као црвена нит, организована и досљедно спровођена колаборација између Беча и Рима. Њу уочавају и босански фрањевци. А и сам Баришић, у својој необузданости и плаховитости, незграпно је открива и, штавише, јавно истиче. У једном писму, он каже сам за себе: „Елем, ја сам бискуп аустријански, пак што Бог дадне.“ У јануару 1841 године, Баришић извјештава Пропаганду како је, захваљујући интервенцији бечкога двора, успио — дакле он лично — да од Турака добије ферман по коме се босански католички свештеници и вјерници стављају под заштиту и покровитељство цара Аустрије.⁴⁹⁾ Почетком мјесеца децембра 1840 године, он је тај жуђени и одавно тражени ферман најзад и добио, и то директно преко бечког Министарства вањских послова.

Потен је испословао код аустријских власти — онда када га је босански везир протјерао из Босне — да ове не допусте прелазак на своју територију ниједном босанском фратру који не би, у ту сврху, био снабђевен специјалном Потеновом дозволом. А то је практично значило да су само „потеновци“, односно „баришићевци“, уживали повластицу да могу да прелазе у земље које су

⁴⁷⁾ Дрљић, ц. дј. с. 18, 19 и 24.

⁴⁸⁾ Bosanski prijatelj, knj. I. Predgovor, Zagreb 1851.

⁴⁹⁾ Борење, ц. дј. с. 322.

биле под суверенитетом бечког ћесара, док су противници Баришићеви постали „непожељни“ на аустриској територији. Тако су делегати босанских фрањеваца, Марјановић и Пашалић, кад су били пошли у Беч, враћени већ са границе натраг у Босну од органа аустриске пограничне полиције. Споминући овај последњи случај, и Гаврановић га тумачи тиме што се бечка влада, „из својих разлога“, ставила на страну Баришића и, према томе, на сваком кораку отежавала положај босанских фрањеваца.⁶⁰⁾

Баришић се, као што то наводи и Балтић у „Годишњаку“, и 1844 године обраћао Аустрији, преко свога специјалног изасланика фра Фране Микића, са молбом да бечки двор, дипломатским путем, настоји да онемогући акцију фрањевачких делегата у Цариграду. С тим у вези, свакако су морали аустриски прсти бити уплетени и у покушаје (које споминуу фра Б. Недић, Тординац и Кулаковски), да се фрањевачки изасланици (Недић, Караула, Дропуљић и Шуњић) пријеваром ставе на руски брод и, као злочинци, отпрате на доживотно робовање негдје у Сибир, односно, према Тординцу, да се, по жељи Пропаганде, пребаце једном француском лађом у Америку. Износећи ову сумњу Кулаковски пише: „Разсказывають, что изъ Рима дано приказаніе захватитъ ихъ по пути (ријеч је о Недићу и Караули — И. К.), посадитъ на корабль и отпрavitъ въ Америку“.⁶¹⁾ А Тординац, о истом случају, каже ово: Баришића су помагали Беч и римска Пропаганда. Кад су послани у Цариград Недић и Караула, и кад је Пропаганда римска чула за њих, ова је заповједила своје посланику да их силом баци на француски брод и отпреми у Америку.⁶²⁾

Још 1833 године, из Сутјеске, у писму које преко кнеза Метерниха упућује аустриском цару Фердинанду, Баришић увјерава овога да му никада није било ништа светије него „давати цесару што је његово“, те да је католичка црква у Босни све олакшице које је у својој биједи осјетила, постигла једино „помоћу прејасне аустриске куће“. Жалећи се на тешке прилике које владају у Босни, он упозорава цара на то да се то све догађа „на границама“ његовог „пространог царства“ и на очиглед његове многобројне и храбре војске“ којом је Босна са свих страна опкољена. И то ономе „луку кршћанском“ који је некада његовог и његових прадједова „знаменити дио царства сачињавао.“⁶³⁾ Ове Баришићеве ријечи претстављају један од отворених позива из редова босанских фрањеваца аустриском цару Фердинанду да окупира Босну и Херцеговину, и то зато што, на основу тзв. историског права, има пуно оправдање да то учини. Повежемо ли га (тј. овај Баришићев позив цару Фердинанду) са извјештајем француског дипломате Боа-ле-Конта из истих година у коме се каже да Аустрији није право што је Србија васкрснула, јер да

⁶⁰⁾ Гаврановић, ц. дј. с. 9.

⁶¹⁾ Кулаковскій П., *Иллиризмъ*, Варшава 1894, с. 048.

⁶²⁾ Tordinac Nikola, Martin Nedić, Vienac, Zagreb 1888, s. 443—447 i 457—458.

⁶³⁾ Главаш, ц. дј. с. 33.

она, Аустрија, мисли да њој припада право на Босну и Србију, онда нам постаје јасно у којој су мјери оваква „баришићевска“ рјешења тзв. босанског питања, која је досљедно форсирала и Римска курија, била штетна и опасна по интересе југословенских народа.⁶⁴⁾

У прољеће 1844 године, аустриски канцелар кнез Метерних шаље свога генералног конзула Атанацковића у специјалној мисији у Босну. Писмом од 17 априла 1844 године, дајући му инструкције на поласку, он му ставља у задатак да, поред осталог, обрати пажњу и на жалосне односе („bedauernswürdige Verhältnisse“) тамошњих фрањеваца према њиховом законитом духовном надпастиру (gesetzmässigen geistlichen Oberhirten) бискупу Баришићу и према самој Папској курији (päpstliche Regierung selbst). Препоручује му и да искористи своје личне везе са Тамил-пашом које је створио у Београду, да би га убиједио како турске власти, ако хоће да воде рачуна о својим сопственим интересима, треба и мора да, без икаква предомисљања, пруже пуну заштиту бискупу Баришићу, и да му у његовом задатку да побуђенике (Aufzügler) присили на дужну послушност, укажу неопходну помоћ. Он му у исто вријеме савјетује да настоји, кад год му се укаже прилика, да дјелује умирујући (beschwichtigend) на непослушне (widerspänstige) калуђере.⁶⁵⁾

Генерални конзул Атанацковић стигао је у Травник 25 маја 1844 године. На Баришићеве присталице Атанацковићев долазак у Босну дјеловао је охрабрујући. Они су вјеровали да ће Атанацковић успјети код турских власти да Баришића доведе у Босну. Зато су почели „надизати уши“, пријетити и говорити: „Ево је дошао онај који ће непослушне фратре сатрти и довести у Босну г. Баришића“. Да би импресионирао фрањевце, Атанацковић им је, наводно, показао поменуто писмо са потписом кнеза Метерниха и његовим тражењем да се спор између Баришића и фрањеваца укратко и брзо оконча. Кад су му фрањевци на то изнијели своје оптужбе против Баришића, Атанацковић их није одрицао, али им је ипак рекао да га морају примити, и то напросто зато што то Пропаганда жели, па ако не хтједну да то учине с добре воље, мораће учинити под силу, „толгузима нагоњени“. Ако је Баришић и „зао, а они добри“, — рекао је Атанацковић — то ништо не значи да Пропаганда нема право да учини оно што она хоће. Поуздавајући се још увијек у утицај бечког двора на босанске католике и њихову вјеру у његову свемоћ, он им је на састанку претставника трију манастира од 12 јула 1844 године поновио, да ће Баришића, без обзира на све приче о својој праведности и његовим неправдама, и без обзира на све законе на које се позивају, хтјели то или не хтјели, морати примити!⁶⁶⁾

Но Атанацковић је ипак морао доћи до увјерења да се босански фратри не могу наговорити да приме Баришића и да му се покоре. То потврђују и његови извјештаји Метерниху. Они су,

⁶⁴⁾ Шумаревић Св., Штампa у Срба до 1839. Београд 1936, с. 146.

⁶⁵⁾ Шишић, Босна и Херцеговина..., с. 1—3.

⁶⁶⁾ Ворење, ц. дј. с. 346.

истина, пуни сумњичења и оптужби против „побуњених“ фрањеваца. Али, у исто вријеме, Атанацковић у њима признаје да до смирења не може да дође, те да Баришића, на дискретан начин, ипак треба уклонити из Босне. Врло је вјероватно да је ово Атанацковићево увјерење, стечено у непосредном контакту са стварношћу, дјеловало и на бечку дипломатију и на Ватиканску курију у смислу тактичког попуштања и повлачења. Иако оба ова политичка фактора, док се водила расправа између „баришићеваца“ и „провинцијалаца“ на „прејасном девлету“ и пред цариградским „патриком“, чине последње и врло безобзирне напоре да онемогуће и савладају отпор фрањеваца, они су се најзад, изгледа, сложили са мишљењем Атанацковићевим да Баришић треба да се повуче. Да Баришићу ово Атанацковићево мишљење није било непознато види се из Баришићевог писма од 7 јуна 1844 године које доносимо у прилогу међу документима из Државног архива у Задру, по коме је Атанацковић, наводно, рекао за Баришића, поред осталог, да је „окрутан човјек“ и „тиранин“.

Атанацковић је, изгледа, осјетио да би његово даљње инсистирање на задржавању Баришића у Босни, како код млађих, национално пробуђених фрањеваца, тако и код сирових и подозривих домаћих муслимана (rohen, argwöhnischen Bošnjaken) неминовно појачало сумњу да бискуп Баришић хоће да Босну изда Аустрији (dass er Bosnien an Oesterreich verraten wolle). А то свакако, и по његовом мишљењу, није било у интересу аустријске политике.⁶⁷⁾

Један дио босанских фрањеваца, макар и незнатан, видио је ипак у Баришићу прије свега експонента бечке политике у Босни, односно експонента тежње Хабсбурговаца да своју власт прошире и на Босну и Херцеговину. За њих је то постало очевидно већ приликом става који ће Беч заузети према сукобу између „угра“ и „талијана“, односно према одлуци Ватикана да се босанском фрањевачком подмлатку забрани похађање школа у „цесаровини“. Безусловна подршка коју је Беч досљедно указивао Баришићу у току његовог сукоба са фрањевцима, могла је ове само да учврсти у томе увјерењу, које они, уосталом, на више мјеста и у више прилика и отворено испољавају. Они га, дакако, користе и када траже ослоњца код турских власти, а и када се обраћају за помоћ оним иностраним силама са чијим се интересима сукобљавала таква аустријска политика.

Њемачки историчар Мориц Хернес, који у свом дјелу „Dinarische Wanderungen“ истиче нарочите заслуге бискупа Баришића за ширење и учвршћивање католицизма у Херцеговини, сасвим јасно је, иако посредно, објаснио став Аустрије у бискуповом спору са фрањевцима. Хернес каже да одвајање Босне и Херцеговине од словенско-мухамеданског истока и претварање тих земаља у претстражу западне културе на капији Оријента претставља резултат прастаре аустријске политике која је уназад безмало двије стотине година долазила до изражаја у царским наређењима и у инструкцијама дворског ратног савјета.

⁶⁷⁾ Шишић, ц. дј. с. 3—8.

(»Die Abtrennung Bosniens und der Herzegovina vom slavisch-muhamedanischen Osten, seine Metamorphose in einen Vorposten abendländischer Cultur an der Pforte des Orients war nicht, wie kurzsichtige Kritiker meinen, ein genialer Einfall, dessen Glanz nach kurzer Zeit erbleicht, ein kühnes politisches Abenteuer von zweifelhaften Erfolg — dieser Gedanke und seine energische Ausführung wurzeln in einer altösterreichischen Tradition die schon vor nahezu zwei Jahrhunderten wiederholt in kaiserlichen Befehlsschreiben und hofkriegsräthlichen Instructionen ihren Ausdruck gefunden hat«⁶⁸)

По Хернесовом мишљењу, у тим источним земљама католичка црква је носилац западне културе, а њени вјерници су елеменат напретка и цивилизације . . . (»In jenen östlichen Ländern bedeutet der Katholicismus den Einfluss der abendländischen Cultur, seine Anhänger sind ein Element des Fortschritts und der Civilisation, welches die Pflege verdient, die ihm von einsichtsvollen Regierungen zu Theil geworden ist«⁶⁹). У том смислу Хернес очекује плодносно дјеловање нарочито од херцеговачких фрањеваца: »Die Mission Oesterreichs auf der Balkanhalbinsel besteht nur darin, die in unglückliche Abhängigkeit versunkenen Völker sich selbst, d. h. ihren ursprünglichen reinen und edlen Eigenschaften zurückzugeben. Dadurch gerathen sie dann von selbst in den Kreis jenes wohlthätigen Einflusses, dessen Wirkung sich am deutlichsten bei den Katholiken der Hercegovina zeigt«⁷⁰)

Са каквим је интересовањем бечка влада, односно њен тадашњи шеф, канцелар Метерних, пратио Баришићеву аферу покушавајући да њен развој упутује у корист свога штићеника бискупа Баришића, види се сасвим јасно и из повјерљиве преписке гувернера Далмације. У Државном архиву у Задру нашао сам тридесетак докумената из 1844 и 1845 године, дакле из година у којима је сукоб између Баришића и фрањеваца дошао у фазу највеће заострености и постао предмет интересовања великог броја политичких фактора унутар турске империје и неких великих европских сила. То су политички извјештаји аустријских повјереника из Босне (Ливно, Посушје) и информације локалних власти из пограничних мјеста Далмације (Котора, Дубровника, Имотског, Сиња итд.) за гувернатуру у Задру, о перипетијама кроз које је, тих година, пролазила Баришићева афера. Уз њих се налазе и копије неких Баришићевих писама, нека Метернихова упутства гувернатури у Задру и копије Метернихове преписке са Штирмером, Инзагијем и Турским.

За све ове извјештаје, без изнимке, карактеристичан је априорно непријатељски став према „побуњеним“ фратрима. Из овог става резултира, сасвим природно, настојање да се Баришић, по сваку цијену, прикаже у што бољем освјетљењу, а против његових противника да се изнесу све оне оптужбе које су нам, више мање, већ познате. Тежња да се Баришићу помогне, свим могућим

⁶⁸) Hoernes Moritz: Dinarische Wanderungen, Wien 1888, с. 363.

⁶⁹) Исто, с. 60.

⁷⁰) Исто, с. 115.

средствима, да из овог сукоба са босанском фрањевачком провинцијом изиђе као побједник, видљива је и јасна у сваком од њихових докумената.

Да бисмо своју тезу о спору између бискупа Баришића и босанских фратара као о прворазредној политичкој афери, као и о улози Аустрије у њој, поткријепили и овом изворном, досада некориштеном праћом, ми ћемо се на овим документима задржати нешто исцрпније.⁷¹⁾

Ромањоло (Romagnolo), претор (Il Pretore Amministratore) из Имотског, извјештава 7 фебруара 1844 окружног капетана (Capitano circondariale) у Сплиту о приликама у Босни. Позивајући се на неке своје раније извјештаје, којих нема у задарском архиву, он каже, између осталог, да су фратри имали намјеру да пошаљу бискупу свога емисара ради споразумјевања и мирења, али да то још није учињено. Претпоставља да та њихова намјера и није била озбиљна или, пак, да нису могли да се сложе у избору личности коју би послали бискупу на разговор. По његовом мишљењу, уопште су слаби изгледи да би фратри могли да се покоре. Јер незаконито изабрани провинцијал — како Ромањоло назива фра Стјепана Марковића — тумачи народу на свој начин, како њему конвенира, Баришићеву посланицу и вријеђа бискупа Баришића и надбискупа кнеза Алтијерија. Потен, последице наређења које је добио, морао је, према овом извјештају, да 3 јануара отпутује из Черитаја у своју нову резиденцију у Антивари, али га је задржало рђаво вријеме, па сад чека боље у Метковићу.

Окружни капетан из Дубровника, дописом од 20 марта 1844, јавља у Задар да је сазнао од Баришића да је овај од папског нунција из Беча примио писмо за незаконито изабраног (illegittimamente eletto) провинцијала Марковића којим се Марковић, у име папине, позива да се одрекне старјешинства. Фратри, међутим, неће ни да чују за ту поруку, коју су огласили фалзификатом. Они траже да Баришић напусти њихову земљу и кажу да су папи већ предложили четири кандидата за новог викара: албанског бискупа Топаћа, дубровачког провинцијала Себастијана Франковића, експровинцијала Маријана Саића, и патра Мацека, славонске фрањевце. Неколицина херцеговачких жупника који су били примили Баришића — каже се даље у извјештају — напустили су га накнадно и повукли се у манастире.

Писмом од 9 априла 1844 године кнез Метерних тражи од грофа Штирмера да га извјести да ли је истина да су фратри у Цариграду добили ферман којим се потврђују њихова аутономна права (ob wirklich eine Deputation der aufrührerischen Missionäre in Konstantinopel war, und ob es begründet ist, dass dieselbe mit zu ihren Gunsten lautenden Pfortenbefehlen nach Bosnien zurückgekehrt sei). Метерних је забринут за ред у Босни, који ће, како он каже, бити тешко успоставити ако анархично стање међу тамошњим католичким свештенством дуже потраје.

⁷¹⁾ Пошто се документи налазе у прилогу заједно са сигнатуром, а сви су из Државног архива у Задру, оvdје извор појединачно нећемо наводити.

Гроф Инзаги (Inzaghy) у допису из Беча упућеном гувернеру у Задру 2 маја 1844, тражи, поред осталог, извјештај о развоју вјерских „смутњи“ (über die Entwicklung der Religionswirren) у Босни, о држању фрањеваца, католичког пука и турских власти у овом спору.

Кад је Баришић отпутовао у Цариград, са више страна, првих дана априла 1844 године, стижу у Задар извјештаји о том његовом путу, у којима се, поред осталог, каже да су са Баришићем пошла три фратра из редова његових присталица, а из редова „побуњеника“ — Караула, Дропуљић и Марјановић.

Имотски претор Ромањоло, у писму од 8 маја 1844 године, јавља да је сазнао из поузданих извора да фратре, у њиховом сукобу са Баришићем, не руководе само они циљеви које они исповиједају ријечима, него да се иза ових крију и неке политичке тенденције. Још од 1840 године — како каже Ромањоло — неки фратри припремају устанак у Босни. Августин Ковачевић из Дервенте, Илија Верка из Градачца и неки Стипан, налазе се у Алексинцу повезани са неком групом око руског конзула која ради на томе да Русе, преко Србије и Црне Горе, доведе у Босну. Могу ови гласови бити претјерани, па чак и измишљени — вели Ромањоло — али он их ипак саопштава као доказ да извршава наређење које је примио. Из ове последње реченице јасно је да је Аустрија, преко својих органа, инсистирала на будности у овом правцу, односно на прибављању оваквог оптужујућег материјала против непослушних фрањеваца. Интересантно је, с друге стране, да Ромањоло као поуздано тврди да се ове три „мрачне индивидуе“ — како их он назива — исувише ангажују у распри између фратара и да су стално у покрету: Ковачевић се налази сада у Београду, Верко у Албанији а фра Стипан у Бутарској. Њима се придружио — додаје Ромањоло — и фра Франо Јукић, који се налази у Грахову. За ове фратре и њихов рад зна, претпоставља се, и везир. Јер он је недавно дао ухапсити фра Августина Висотића који носи надимак Ковачевић (по неком претку ковачу), вјероватно мислећи да је то онај београдски, па га је пустио послије три дана пошто му је утврдио идентитет. Устанка се прибојава и мостарски везир, иако је народ у Босни и у Херцеговини миран и сувише примитиван да би се могао покренути у борбу. На крају овога извјештаја Ромањоло каже да је чуо и то како су фратри, са своје стране, оптужили бискупа Турцима да је био у Петрограду и да се споразумио са руским царем да дигне буну у Босни против Турака и да двије вјере споји у једну. Дакако, везир овим гласовима није придао велику важност.

Интересантне податке о афери садржи опширно писмо Баришићевог личног секретара фра Марка Каламута из Сеонице од 15 маја 1844 године. Кад је Баришић из Цариграда дошао у Сеоницу, жупник Мијо Кутлеша, са капеланима Милићевићем и Јуричевићем, напустио је жупу и повукао се у манастир. Каламута је чуо да су о том бјегству стигли нетачни извјештаји у Задар. Он зна да је раскалашена омладина, подржавана злобним савјетима старијих, способна да почини свако зло (che la Gioventù sca-

pertrata favorita dai maliziosi consigli dei Vechi, è capace di tutto il male), па зато хоће да прикаже тај догађај онако како га је он својим рођеним очима видио и ушима чуо. Спреман је да своје наводе потврди пред свима судовима осим турских, који не знају за разлоге него само за новац. Али моли, ипак, да за садржај овога писма не сазна нико из редова ни босанских ни далматинских фрањеваца, јер ако би Турци чули за њега да се обраћао аустријским властима за помоћ, изгубио би главу.

Баришић је — пише Каламута — позвао пред Божић неколико жупника и капелана из табора „провинцијалаца“, међу којима и поменуто тројицу, и сви су му том приликом писмено обрели послушност. Али убрзо затим сви су се поново изјаснили против њега. Не могући подносити да се таква срамота наноси Богу, вјери и легитимном ауторитету, Баришић је, са истим Каламутом и фра Илијом Скоком из Посушја, кренуо из Черигаја на жупу Дувно-Сеоница, да види шта се то тамо догађа. У Сеоници је, 24 марта, позвао на састанак неколицину фратора онога краја и прочитао им четири дописа Свете столице: један о „срамном“ бјегству из Рима и суспензији (*della vergognosa fuga da Roma e sospensione a Divinis*) провинцијала Стефана Марјановића; други, о незаконитости капитола од јуна прошле године одржаног у Сутјесци, о неважењу аката тога капитола и о суспензији незаконито изабраних старјешина, те о потврди мјера које је Потен предузео тим поводом против фратора; трећи, о позиву у Рим петорице фратора (Анђела Шуњића, Андрије Кујунџића, Марјана Шуњића, Ловре Карауле и Филипа Пашалића), који се директно позивају, те Стефана Марјановића и Стефана Марковића којима би — по његовом мишљењу — требало додати и Л. Дропуљу, А. Матића, И. Старчевића, М. Недића, М. Гуића, П. Вукадина и Б. Мариновића; и четврти, којим папа именује Баришића за старјешину провинције.

Фратри су на то изјавили, да Баришића признају за бискупа, али не и за провинцијала. Кад им је Баришић на то примјетио да онда ни он њих не признаје за своје капелане, они су му одговорили. Ми имамо своје старјешине у Фојници, и одосмо тамо. На бискупову примједбу да су те њихове старјешине незаконито изабране и да их је Света столица суспендовала, фратри су му одговорили: Иако су екскомуницирани, ми их признајемо за законите старјешине (*ancor che siano scomunicati, noi li conosciamo per nostri legittimi superiori*) и идемо к њима у манастир. На то је додао бискуп: Док папа не одреди друкчије, ја сам овдје једини законити старјешина постављен од Свете столице; наређујем вам да не лутате тамо-амо, него да идете право у манастир. На ове ријечи бискупове у фратре „као да је ђаво унишао“: дигли су паклену вику и све по кући испретурали. Тешко је замислити каквим су ријечима нападали бискупа и како су се дрско и безобзирно према њему понашали. Напустили су жупу тек пошто су све из куће „опљачкали“ и понијели са собом, храну и многе друге ствари, обредне књиге, хаљине, па чак и саму хостију. Баришић је са великом муком успио да задржи за себе

оно најнужније што му је било потребно за вршење црквених обреда.

Но прије него што ће отићи у Фојницу, фратри су ипак обишли неке жупе и народу и поповима говорили о својој акцији против Баришића. Али свуда су — тврди Каламута — доживјели неуспјех. Пошли су и Турцима у Ливну, Жупањцу и Бугојну, и самом везиру у Травник, гдје им је много ишао на руку везиров тумач, Далматинац Павле Перишић. Но ни везир им није све повјеровао, него је послао Баришићу свога човјека, Ибрахим Ефендију, да заједно са Ловром Караулом, као претставником друге стране, ствари извиди и испита.

По Ибрахим Ефендији везир је послао писмо Баришићу, које Каламута дјеломично цитира. Из тога писма се види да везиру није било право што је Баришић протјерао ону тројицу сеоничких фратара. „Отскора сам чуо којекаквих гласова — пише везир — да сте неке и неке из својих конака истјерали, што ако је истина, то ми није драго чути да се тако самовољно владате. Нек вам је дборо познато да ћете ме пробудити на срџбу и не мало него исувише. Дакле, нећу више да чујем којекаквих неваљалих послова да сте се усудили чинити, будући да сам ја наредио на све стране и моје људе послао да на такве послове добро имају мотрити и свака која чују, ја виде, да имају мени свака приказати“.

Баришић је, опет, показао везировом изасланику четири папска писма, која је Караула преводио на „илирски“. Ефендија је — по Каламути — увидио да је Баришић у праву; он се освједочио да су уз бискупа многи херцеговачки вјерници, па чак да су га и неки православци молили да заштити бискупа. Али Караула, који за цијело вријеме није ни с ким говорио нити је хтјео да прими икакву храну или пиће из руке противника, изишао је са врло неприличним изјавама. Рекао је да признаје Баришића за бискупа, али да га никада неће признати за старјешину провинције. Да фратри немају ништа са Аустријом и Бечом. Да Баришић хоће да уништи фратре и провинцију. Кад би дошао овамо поштен судија — рекао је Караула обраћајући се бискупу — скинуо би вам крст са груди. Да је везир вас слушао, петорица наших изгубили би главе, а међу њима бих ја био први. И, најзад, обраћајући му се пред Ефендијом, Караула је оптужио бискупа за везе са Аустријом рекавши му: ви тражите од Аустрије да вас брани, а ми знамо само за нашег султана („Voi ricorrete all' Austria che Vi diffenda, e noi non conosciamo altro che il nostro Sultano“!)

Ефендија је 2 априла отишао у Травник понијевши поменути четири писма и обећавши да ће спор ускоро бити ријешен у корист бискупу. Али одмах затим неки фратри који су се изјаснили за Баришића позатварани су, стављени у окове и бијени по табанима. А они непријатељски расположени према бискупу (у Рами, Купресу, Скопљу, итд.), који су само по имену фратри а уствари су сами курјаци у јагњећој кожи, продужили су да оптужују Баришића и пред народом и пред турским властима: да је непријатељ католичке вјере коју хоће да искоријени у Босни и да је

устао против султана и његове власти у Босни, те да га у Босну није ни послао папа него бечки двор (che e stato mandato in Bosna non dal Romano Pontefice, e dall' Augusto Imperator d' Austria per esser ivi Vescovo). Говорили су чак и то да Баришић хоће, за рачун Русије, да повеже католике са православцима да се заједно дигну против султана (ma dall' Imperatore della Russia a tirar il Popolo alla Parte scismatica e farle ribellar contro il Sultano), те да окупуља папску и аустријску војску да запоједну турску територију.

Жупници из Варцара, Добрећића и Котора изјавили су пред кадијом и муселимом у Јајцу, да не признају другу власт осим султана, везира и свога старјешине реда Стефана Марковића, па, према томе, ни Беча ни Рима, те да ће им „узвишени“ султан послати другог бискупа намјесто „лопова“ Баришића. Баришић је — по њиховим ријечима — прави антихрист, коме се они, док је капи крви у њима, неће покорити (sinchè abbiamo una goccia di sangue nelle vene, non cedegemo al Vescovo), и ко би тога антихриста убио, посветио би се (Si farebbe il merito presso Iddio chi lo ammazzasse). Помоћу Турака, побуњени фратри праве све већи притисак на своју сабраћу и на народ, па ако се везир не присили да се у овом спору држи по страни, пропашће — упозорава Каламута аустријске власти — католичка мисија у Босни. Турцима се више не вриједи обраћати, помоћ треба да дође извана — закључује Каламута.

Ово писмо је врло значајно. Оно потврђује негативан став побуњених фратара и према Риму и према Бечу, који овдје поприма врло резолутне па чак и грубе облике. Баришић је за фратре аустријски човјек, и они то стално истичу и пред турским властима; ово, свакако, и као опробано средство у борби против њега, односно као поуздан пут за задобијање беневоленције турских власти. Али они, у исто вријеме, отворено испољавају и своје негодовање према Римској курији ускраћујући јој послушност и одричући ваљаност њеним одлукама.

Претор из Сиња, извјештавајући дописом од 18 маја 1844 године Сплит и, преко њега, Задар, о томе да број и огорчење фратара који су против Баришића расте упркос суздржљивости Баришићевој и беневоленцији везира који чека инструкције из Цариграда. Он се позива на Каламутино писмо од 15 маја у коме се — како он каже — налазе исцрпни подаци о поновном распламсавању раздора међу босанским католицима. Он моли да се нађе неки начин како би се сломила „проклета тврдоглавост“ побуњених фратара.

Под бројем 1248/р налази се у Задарском архиву и копија Баришићевог писма гувернеру Далмације од 21 маја 1844 године из Черитаја. Баришић се жали на везировог емисара, који је на њега био направио добар утисак, али по ономе што се доцније збило тек сада види како је превијана отоманска политика. Бискупу је пресјечена свака веза са народом и клером. Нико се не усуђује да изрази послушност ни њему ни Римској курији. Бискупови курири се прогоне, хапсе и туку. Нико у кућу не смије да их прими. Бискупова писма се хватају и јавно читају и тумаче

како коме треба. Жупници се смјењују и постављају мимо њега, а вјерници се присиљавају да присуствују сакрилежним функцијама екскомуницираних жупника. Све је то могуће само зато што су везир и турски великаши на страни побуњеника. Побуњени фратри могу слободно да раде против бискупа што год хоће. Побуњеници су говорили и још увијек говоре за њега да ради на томе да Босну преда Аустријанцима (*che io abbia voluto, e che attualmente mi occupi di consegnare la Bosna in mani dei Austriaci*). Они, усто, дају велике паре Турцима. Баришић се пита откуд им толики новац јер не вјерује да га могу смоћи из манастирских прихода иако су ови знатни. Зато претпоставља да побуњеници могу бити у вези са неком тајном организацијом (*onde mi pare assai probabile che essi abbiano comunicazione con qualche società segreta*). Њихов став уопште наводи га на мисао да они морају негдје имати неки јак ослонац (*l'audacia dei religiosi rivoltosi nel resistere all' Autorità della Chiesa, il disprezzo scandaloso che fanno dei sacri Canoni, alla disciplina della Chiesa, e delle pene ecclesiastiche, dinota apertamente in essi una temerità appoggiata ai forti sostegni*). На ова упозорења, превејани бискуп надовезује како су он и његови пријатељи увијек налазили ослонац у Аустрији и у бечком двору, па зато се њима и овом приликом обраћа за помоћ. Јер, ако побуњеници побиједу уз помоћ Турака — вели он — католичка вјера у Босни неће више моћи да опстане. Кад би само хтјео, везир би, по Баришићевом мишљењу, могао да присили фратре на покорност старијем, и то би било и у његовом интересу, јер није опортуно подржавати овакво једно политичко стање. Баришић се нада да ће гувернер са своје стране дјеловати на босанског Везира да се фратри који су позвани у Рим, тамо стварно и упуте, а њему, Баришићу, да се омогући несметано вршење његових вјерских дужности

Дубровачки капетан, 19 јула 1844, шаље задарској гувернатури писмо од 11 истог мјесеца са обавјештењима о приликама у Босни које му упућује фра Себастијан Франковић, францишкански провинцијал у Дубровнику. Баришић је — јавља Франковић — почео градити манастир у Черигају, јер босански фрањевци остају упорни у својој одлуци да га не пуне у Босну. Чуо је да је у Босну дошао неки аустриски емисар коме он не зна име, али га капетан, боље информисан, исправља у пропратном писму и каже да је тај емисар Димитрије Атанацковић, бивши аустриски конзул у Београду. По Франковићевим обавјештењима, Атанацковић је разговарао са непокорним фратрима и водио као неку истрагу по манастирима и жупама. У почетку је показивао извјесну наклоност према бунтовницима, али последице је осудио њихов став према Баришићу. Изгледа да се још није састао са бискупом, него да је отишао у Травник, гдје ће, како се говори, и остати у својству аустриског конзула за Босну.

Претор из Сиња, писмом од 12 јула 1844 године, извјештава такођер о Атанацковићевом бављењу у Босни окружног капетана у Сплиту. Док није прешао у Босну, Атанацковић је,

у Сињу, разговарао са њим о спору бискупову са францисканима. Иначе је највише био у друштву сињских трговаца са којима је водио друге разговоре.

Окружни капетан у Котору шаље, 24 новембра 1844 године, гувернатури у Задру, копију једног значајног Баришићевог писма од 10 октобра исте године, које је овај, из Травника, упутио у Котор монсињору Антонију Башићу, коморнику Св. столице и почасном канонику дубровачке катедрале. Баришић спомиње у писму беневоленцију коју му указује херцеговачки везир, без које би, каже, досад сигурно или изгубио главу или морао напустити своје стадо. Са једним његовим човјеком ишао је у Травник везиру, гдје је успио да добије од побуњеника изјаве послушности. Он им је све опростио, али раскалашена омладина, међутим, још увијек не престаје да га оптужује Турцима. Истиче нарочито како га је народ лијепо дочекао, па моли Башића да се то нотира негдје у штампи. Има намјеру да застражи од Св. столице да му додијели бискупа-помоћника, јер сам није у стању да савлада послове: мисија је исувише дезорганизована, територија превелика, а вјерника има око 130 хиљада душа. Кад би Башић ову његову потребу саопштио коме треба у Риму и препоручио, био би му захвалан. Изгледа — упозорава Баришић Башића — да неки хоће да фратарску побуну искористе како у Аустрији тако и другдје. То покушава једна невјерничка влада по сугестијама и инструкцијама несретних фратора. Баришић ће настојати да остане у Травнику да би омео овај план, спријечио жалбе свјетовним властима и удаљио сумњиве редовнике, како не би могли да изврше извјесне послове који би довели сигурно до радикалних промјена у самим основним начелима вјере. Но ако божја провидност и аустриски царски двор не уложе све своје енергије да се овај спор брже ријеша — закључује Баришић — онда ће сви његови напори остати узалудни јер је у Босни завладала велика корупција нарави.

Которски капетан, у свом писму од 24 јануара 1845 године, шаље задарској гувернатури копију још једног Баришићевог писма упућеног монсињору Башићу из Травника, овога пута од 18 децембра 1844 године. Баришић потврђује Башићу пријем његовог писма од 8 новембра са писмом Потеновим и препоруком Гуљелмија. Жали му се на Ђамил-пашу који помаже побуњенике и у том смислу инструкције све турске власти. И зато га сматра окорјелим непријатељем Христа који настоји да у свакој прилици убије ауторитет папе у Босни. На састанку од 19 новембра једанаесторица фратора-бунтовника су пред самим везиром изговорили против Баришића толико клевета и лажи да би он, да није божије помоћи, морао да изгуби главу, да буде објешен. Бунтовници неће попустити све дотле док уживају подршку везира и осталих великаша, који их бране из својих интереса и који су, иако невјерници, узели у своје руке рјешавање црквених спорова. Баришић је послао у Беч једног свог редовника који је, по савјету бечког папског нунција и кнеза Метерниха, са јаким препорукама отпутовао даље за Цариград. И сада чека од њега

одговор. Ако одговор не дође ускоро, или ако пак буде негативан, католичка црква у Босни биће доведена у велику опасност. Бискуп се не плаши за себе, али га боли неминовна пропаст католичке религије у Босни, опште кварење нарави и отворено потцјењивање ауторитета папиног коме се невјерници радују. Он моли Башића да му се што прије јави преко Имотског. Поздравља монсињора Лучића и Гуљелмија, којег жали што се тако дуго налази ван своје дијецезе.

Према једном бечком извјештају (ДАЗ*), 1844, X/2, 1-2449), обавјештење добивено из Имотског по коме побуњени фратри новац за подмићивање Турака добивају из Угарске и Србије, показало се као основано. И зато Беч сматра да би требало имати у виду да би фратарски немири могли поправити и много озбиљнији карактер.

Међу овим задарским актима налазе се и два дописа из Ливна. Један је од 5 јануара, а други од 12 фебруара 1845 године. Оба су од истог, непознатог аутора (Слуга и пријатељ А.), а упућена су Иви Вулетичу у Сињ. (Al Sign. Giovanni Vuletič Sign). Оба су на српскохрватском језику. Из првога дописа види се да је овај непознати дописник био стални аустријски обавјештајцац о приликама у Босни. Он каже да је примио од Вулетича писма од 29 децембра прошле и од 3 јануара текуће године, али се извињава што му већ дуго није ништа одговарао. Био је — вели — „жестоко смућен поради ствари међу бискупом и фратрим“, па се од велике муке „исказивао болестан“. Фратри су, наиме, „уфатили толико књига“ које је он писао „in favore del Vescovo“, па се сада боји њихове освете, јер они, када би могли, свима би својим противницима главе скинули. Бискуп је, при дочеку новог везира, двапут позван везиру на разговор, и везир му је обећао да ће успоставити ред и мир, јер „како ће то бити да се старији не слуша“. Но још увијек ништа није урађено. Ваљда се чека да се из Цариграда врате фра Филип Пашалић, кога су фратри послали, и фра Франо Јубилат Мигић, који је отишао заједно са Потеном. Баришић је — према казивању у овом писму — имао један састанак са везиром на ком је дошло, између њих двојице, до велике препирке и свађе. Баришић је, наводно, пребацио везиру да Турци не суде по правди него за „јаспре“, на што је везир потегао сабљу на бискупа. У писму од истог извјештиоца од 12 фебруара каже се о спору између бискупа и фратара само толико да везир чека на састанак босанских поглавица, који треба да се одржи 20 фебруара (или марта) у Травнику, на коме ће се та ствар извидити. И овдје писац додаје: „ако буде по јаспрам судити, добиће фратри“.

По Ромањоловом писму (Имотски, 31 јануара 1845) дошло је до оштрог сукоба између Гамил-паше и Баришића, у коме је везир замјерио Баришићу да се не понаша према њему како треба и да му то неће опростити. Кафу, коју је Гамил љубазно понудио Баришићу, овај је одбио рекавши паши да је понуди

*) ДАЗ = Државни архив у Задру.

некоме од својих најближих, јер је претпостављао да је кава отрована.

Депутат (*deputato sanitario*), из Имотског, Марангони, јавља 17 марта 1845 претору у истом мјесту да Баришић, поводом клевета које се шире о њему, мора да иде у Цариград. Бискупов живот је у опасности и можда ће бискуп, да би се спасао из руку барбара, морати да пређе на аустриску територију. Марангони је у томе смислу добио писмо од фра Илије Скока, жупника из Посушја, од 14 истог мјесеца, које шаље у прилогу.

Скоко, који се Марангонију обраћа са „*carissimo Mio et amatissimo amico*“, залаже се без икакве резерве за Баришића. Бискуп се, према његовом казивању, налази у врло тешком положају. Нови везир позвао је обје стране да им предочи ситуацију и захтјевао од њих да буду мирни и послушни. Фратри су, међутим, врло оштро иступили пред везиром и осталим присутним великашима, оптужујући Баришића да хоће да преда Босну Аустрији, да је непријатељ Турака и самог султана. На то је везир прекинуо разговоре и донио одлуку да се обје завађене стране упуте у Цариград, па нека им се тамо суди. Скоко, дакако, сву кривицу пребацује на непокорне фратре који хоће да онемогуће љубљеног и драгог прелата (*amatissimo e carissimo Prelato*). Све ово сазнао је он од самог Баришића, који му је из истог мјеста јавио да ће одмах по великом четвртку отпутовати. Скоко препоручује угрожене фрањевце аустриским пограничним властима и њиховој доброту и моли их да о свему извјесте гувернера у Задру и цара у Бечу. Са бискупом путује у Цариград његов секретар — пише Скоко — и још један фратар, а од противничке стране Стјепан Марјановић, који је побјегао из Рима, Ловро Караула, глава побуњеника и Лука Дропуљић, њихов присталица из Имотског.

Интересантно је да Беч непосредно и врло брзо реагује на ове извјештаје из Босне. Гроф Инзаги из Беча пише гувернеру Далмације фелдмаршаллајтнанту витезу Турскију (*Ritter von Turksky*) да Баришић има одмах да преда новом везиру ферман који је добио из Цариграда. Он сумња да би нови управитељ Босне могао да не поштује наређења Порте. У погледу мјера које треба предузети у вези са гласовима из Имотског о покушајима да се бискуп отрује или убије, Инзаги дијели мишљење Турскија, које нама, међутим, није познато.

Колико се овај сукоб заоштрио и унио нервозу и у редове претставника аустрискх власти у Далмацији, види се и по писму Ромањола од 17 марта 1845 године, које је из Имотског, преко Сплита, отпремљено гувернеру Далмације. Фратри су пред везиром подигли против бискупа управо паклене оптужбе којима је циљ да му одрубе главу кад им већ није успјело да га се на други начин ријеше. Баришић је сигурно свјестан опасности у којој се налази и зато ће настојати да не иде у Цариград или ће тражити уточиште на аустриском тлу. За Илију Скока, од кога добива информације, Ромањоло каже да је добар католик, достојан повјерења (*è un buon Religioso, persona degna di fede, ed*

affezionato a Monsignor Vescovo). Марјановић и Караула, међутим, за њега су најгори људи (pessimi individui).

Гласови о томе да се припрема убијство бискупа Баришића, да је његов живот у опасности, и даље су предмет извјештаја Ромањола. У писму од 19 марта 1845, он обавјештава окружног капетана у Сплиту да се Ђамил-паша, пред свој полазак за Цариград, заклео на Мухамедову Алкорану да ће убити Баришића и да је чак у томе смислу издао и нека наређења своме крвнику. Три угледна Турчина, међутим, супротставили су се тој Ђамил-пашиној намјери, али не зато што би били оклони Баришићу, него из опрезности. Речено је да Баришића не треба убити зато што он ужива заштиту кнеза Метерниха (non possiamo nuocere al Vescovo perchè gode la protezione del Principe Meternik). Да би користили ову ситуацију за своје циљеве, Грци шизматици — како писац назива босанске Србе — прибавили су фратрима руску помоћ од 80.000 талира, јер им Турке ваља стално подмићивати. У народу се увелико говори да је Баришић изгубио спор и чак и да је умро чим је стигао у Цариград. Сигурно је, међутим, да ће бискупу у Цариграду судити бивши везир Ђамил-паша, јер је он сада члан турског Врховног суда. („Gazzetta di Zara“ донијела је исту вијест). Ромањоло је о свему овоме обавијестио и Илију Скока који је свратио код њега.

У писму од 7 априла исте године, исти Ромањоло каже да босански фратри оптужују Баришића да његов сукоб с њима има политички карактер (che la vertenza tra essi e il Vescovo non si limita alle cose di Religione, ma bensì a vicende politiche si aggirano le sue viste). Они су наводно у исто вријеме тврдили да Баришић хоће да буде краљ Босне, да је 1840 године покушавао да дигне устанак у Босни да би је ујединио са Србијом и да, у споразуму са кнезом Метернихом, хоће да преда Босну у руке Аустрији. За ову посљедњу тврдњу они наводе као доказ Баришићево писмо Метерниху које им је, веле они, пало у руке. Нови везир Нури-Осман-паша наговорио је Баришића да пође у Цариград — каже Ромањоло. Све је он то сазнао од самог бискупа који му је рекао да ће, ако доспије, о свему обавијестити аустриског цара Фердинанда I и његовог гувернера у Задру. Шаље у прилогу три писма бискупова, за провинцијала и за гвардијана у Анкони, и за генерала фрањевачког реда у Риму.

Да је задарска гувернатура настојала и да јој је до тога било много стало да буде брзо и свестрано информисана о афери види се јасно и по томе што су у њу, са више страна у исто вријеме, стизали извјештаји о одласку Баришићеву у Цариград.

О Баришићеву боравку у Цариграду, тамошњи аустриски посланик гроф Штирмер стално обавјештава државног канцелара кнеза Метерниха. У писму од 21 маја 1845, на примјер, он извјештава свога шефа да је ступио у везу са босанским бискупом, те да ће му се, у свему, наћи на руци и указати му сваку помоћ (dass ich ihm hierbei mit Rath und That eifrigst an der Hand gehe und überall, wo es von Nöthen sein dürfte, meine nachdrücklichste Unterstützung angedeihen lassen werde). О току процеса

у Цариграду, о коме добива извјештаје од свога посланика, Метерних обавјештава и профа Инзатија. У писму од 11 јуна 1845 године (ДА З, бр. 584) он му каже да је Штирмер, према његовим инструкцијама, ступио у везу са Баришићем у Цариграду и да му тамо, у његовом спору са фрањевцима, указује сву потребну подршку и помоћ. Бискуп је, пред свој одлазак у Цариград, замолио аустриског цара да му, поред моралне и политичке, укаже у турској престоници и потребну новчану помоћ. Штирмеру су у томе смислу одмах издана наређења и он их већ и извршава. Баришић је примио помоћ у износу од 2.000 тјастера. О даљем току процеса и његовом коначном исходу, Штирмер ће обавезно извјештавати бечку владу.

Претор из Сиња, у допису од 8 аугуста 1845, извјештава Сплит, а овај Задар, да му је његов дописник из Ливна јавио да су у Цариград отпутовала четири босанска великаша, Чаушлар-ага, Тузла-паша и још двојица. Не зна се, међутим, да ли су ови позвани у Цариград у вези са спором који се тамо води између Баришића и фрањеваца или, пак, у вези са немтирима у Крајини.

РИМСКА КУРИЈА, ПОМАЖУЋИ БАРИШИЋА, СУПРОТСТАВЉА СЕ НАРОДНОМ ПОКРЕТУ

Занимљиве су нарочито оне Баришићеве оптужбе против фрањеваца које су у непосредној или, пак, посредној вези с актуелним политичким покретима међу Јужним Словенима. Баришић такве оптужбе упућује сад Риму, сад Бечу, а сад Цариграду, а понекад истовремено и једнима, и другима и трећима. Он се у њима жали на фрањевце да хоће да дигну устанак у Босни, да, уз Гајеву помоћ, желе да створе „илирску краљевину“. Баришић је говорио Турцима да су се фрањевци дигли против њега зато што он није пристао уза њих кад се „огањ справљао за запалит ово царско мемлеће“, него им је чак забрањивао „да се ни сламка не диже супрот Цару, а камоли сабља“.⁷²⁾ На томе послу, тврдио је Баришић, нарочито су били активни они млађи фрањевци који су у „маџарским школама васпитани у духу либерализма и револуционарних идеја и који су задојени мржњом на Талијане. Они су — каже он — сви „у савезу с Илирим који су у цесаровини (тј. Аустрији — И. К.), а неки од њих „носају“ и некакву „илирску књижицу“ која је „напуњена духом бунтовништва“.⁷³⁾ Сви су се они „зарадили“, то јест постали су сто што и „раци“, дакле што и Срби, који су дигли устанак против Турака, против своје „законите власти“. Према томе, они су за Баришића били и „бунтовници“ и „шизматичи“ у исто вријеме.⁷⁴⁾

У Баришићевим оптужбама против фрањеваца — које он упућује у првом реду Бечу — као најчешћи аргуменат против њих наводе се њихове политичке везе и савез са „Илирим и Славјаним“. Овдје Баришић мисли у првом реду на оне млађе фрањевце који су били „илирствујушчи“ и „славјанствујушчи“ и који су, уствари, свакако не случајно, и били главни носиоци борбе против њега. Школовани у Угарској, они су били „заражени“ савременим народно-просветитељским и национално-ослободилачким идејама и покретима са којима су тамо дошли у непосредан додир. У свом „Борењу“ Јукић, свјестан да такве идеје не одговарају интересима ни Метернихове Аустрије ни Ватикана, осврће се и на овај моменат у сукобу између Баришића

⁷²⁾ Борење, ц. дј. с. 315.

⁷³⁾ Исто, с. 321.

⁷⁴⁾ Исто, с. 352.

и фратора: „Дакле — вели он — Баришић освади фратре код Рима од кривовирства, а код Беча од савеза са Славјанима... Овди свако може лако опазит колико је дубока Баришића приреденост с којом измисли фратре освадит од онога од шта је Рим и Беч најплашљивији: од кривовирства и од савеза славјанског, или, правије говорећи, од народности“. Свјестан тога да „идеја народности“ није још ни издалека била захватила његов „пук“, а помало и зато да би одбио Баришићеве „осваде“, Јукић, постављајући извјесне резерве у томе смислу, продужује своја „размишљања“: „Савез о коме Баришић бенави и сања, ја не знам коме је познан. Него само види се да народни дух просвјетљења код народа славоилирскога ко из најдубљих тмина помало на бијели дан излази, и ови дух, премда у Босни неима ни мисли, ни трага ни гласа, ипак је велики труп у оку Баришића. И што је више: ето зар и двор бечки назива овај дух од просвјетљења као погубљив свом снажном и пространом царству. Нек је свашта! И да управ кажем оно што јест: Ја се не чудим што Пропаганда и Двор бечки повироваше лажима Баришића, јер тако хода код људи да ласно повирују оном који се, не ужетом ко францискани, него свиленим појасом опасује. Откуд, рекох, не чудим се што му у први мах повироваше. Но чудим се, и умрти ћу а чудићу се, што послѣ него би изнашасто и њима приказано да је Баришић лажљив, и да је крив, а фратри да су прави, пак ове протоне а њега бране с толиком штетом, смутњама и покварењем простог пука. Но могао бих ја и тога крај најти и извући на сриду, да околности не забрањују“ (подвукао — И. К.). Ово је Јукић написао, како сам каже, пошто се увјерио да бечки двор, „који збиљно и снажно Баришића подупире, брани и помаже, с тим намјерава Провинцију, као своје царству погубљиву (подвукао — И. К.) утрнути.“⁷⁵⁾

Јукић је, посредно, нашао врло срећно објашњење позадине политике Римске курије према балканским Словенима цитирајући, на истом мјесту, стихове којима нисам могао утврдити аутора ни послѣје консултације са нашим најбољим стручњацима, али који, несумњиво, и данас имају за нас и те како дубок смисао и значење:

Холост Грка јест познана:
 Народима господити.
 Поклепност је пак Римљана:
 Врх народа свију бити.
 И кад сабљом не могаху
 Себ народе покорити,
 То духовном настојаху
 Властју сврху сваког бити.
 Имајући пак у руци
 Област свету, божанствену,
 Под именом ње над пуци
 Хтјели б' држат власт врремену.⁷⁶⁾

Дропуљић је, за свога боравка у Цариграду, утврдио да, поред Баришића, и Нјемци подмићују Турке како би их предо-

⁷⁵⁾ Исто, с. 353—354.

⁷⁶⁾ Исто, с. 309.

били да се окрену против фрањеваца. Зато су ови, то јест фрањевци, и пред турским властима у Цариграду и пред „патриком“, тврдили да се Аустрија залаже за Баришића зато да би преко њега имала утицаја у Босни и Херцеговини („за имат по њему у овим странама царства уплив“), те да би имала претекст да се умјеша у босанске ствари и да учини „оно што је њојзи драго“.⁷⁷⁾

И Рим и Аустрија били су узнемирени симпатијама за устаничку Србију које се у првој половини XIX вијека јављају и међу босанским католицима. Констатује то и Талоци у својој Историји Босне и Херцеговине (*Österreich-Ungarn in Wort und Bild*, s. 266), гдје каже да су у прво вријеме босански фрањевци полагали велике наде у устаничку Србију и да су католици уопште, и у Херцеговини и у Далмацији, очекивали отуд своје ослобођење (*Der Aufstand Kara-Gjorgjes und später der endgültige Sieg der Revolution unter Miloš Obrenović übten auf die Verhältnisse in Bosnien nach mehreren Richtungen grossen Einfluss ein . . . Kara-Gjorgie, wie Obrenović, strebten zielbewusst eine gegenseitige Annäherung aller christlichen Elemente an. In der ersten Periode des Aufstandes hollten auch die katholischen Franciscaner viel von dieser Bewegung . . . Selbst Katholiken in der Herzegovina und in Dalmatien . . . erhofften von dort ihre Befreiung*).

За илустрацију Баришићева става према буђењу националне свијести међу католицима Босне и Херцеговине која се, у његово вријеме, испољава под именом „илирским“ или „славјанским“, као свијест о најближем сродству или чак и етничкој идентичности са осталим „илирским“ и „славјанским“ народима без обзира на њихову вјерску подвојеност, врло је интересантна брошура која је, 1853 године, штампана у Дубровнику под насловом „Обрана правосвјернога и православнога илити римокатоличкога свештенства и народа у Херцеговини Турској“. Ова брошура, као што и у њеном наслову стоји, написана је „супрот потворама и лажима“ које су херцеговачким католицима и њиховом свештенству „набачене“ у „Српско-далматинском магазину“ за 1851 годину.

Чланак објављен у „Српско-далматинском магазину“ носи потпис Јоаникије Памучине, ефимера мостарског и познатог српског списатеља из последњих деценија турске окупације. Памучина у њему спомиње и Баришићев спор са босанским фрањевцима који је „сам Баришић“ изазвао зато што је хтјео „себи провинцијалство присвојити“, па да он „промјењује парохе и сви манастирски и парохижски приходи да иду кроз његове руке“. Он се задржава и на фратрима који су „науке учили у Италији и тамо се однародили. Штета велика — тише Памучина — што оваки старосрпски (подвукао И. К.) младићи тамо се искваре и отрују с некаквим несретним духом . . .“, те „луни мерзости и ненависти к ближњој браћи постану“. Они су управо узрок да се „ружно гледају ова два братска народа и мрзе један другога да нигдје горе на свијету нема“. Памучина тврди да ти фратри

⁷⁷⁾ Дропуљић, ц. дј. с. 299.

„талијани“ наговарају своје вјернике да Србе не зову дружчије него „кудров“, „репов“, и „ркаћ“, а ови њих опет, по Памучини — за узврат, називају исто тако погрдним именима: „шокац“, „петар утљиви“, „буњевац“, „мрцињак“, „јежар“, и „спужар“. Он оптужује херцеговачке фратре да сију нетрпељивост између двију хришћанских вјера и на тај начин што говоре својој „пастви“ да они који не вјерују у римскога папу не могу ући у рај и што харангирају отворено „кршћане“ против „ришћана“, препоручујући им да „ришћанима“ ништа не вјерују, да им кад нико не види, чине свако зло, и да их оптужују турским властима не би ли се како та никаква вјера што у св. оца папу не вјерује“ искоријенила. Ако тако буду радили — говоре својим вјерницима фратри „талијани“ — то ће им бити „довољно за спасење душе“. Памучина најзад оптужује фрањевце да су својим вјерницима забранили слављење крсне славе и свих „старинских србских обичаја“. Он у свом напису тврди да су католици у Херцеговини досељеници, и да, до 1447 године, у Херцеговини није било ниједне католичке куће.

Изазван овим изазивачким написом Памучине, Баришић му одговара врло оштро. Прије свега, он пориче да у Херцеговини има онако мало католика као што то тврди Памучина и, са њим заједно, уредник „Босанског пријатеља“ фра Иван Франо Јукић. Признаје да су и бискуп и фратри херцеговачки настојали укинути „кертна имена код својих“, али да то нису чинили „ради мерзости на Србе“, већ и „поради многих неподобности које се догађају на оваквим гозбама“ и зато да њихови људи не пристају уз „кривовировања у испразна обслуживања“, а то је „понајвеће њихово и њихова свештенства благо и богатство“. Да би обеснажио Памучинине тврдње, Баришић оптужује српске попове (он их увијек назива *српским* за разлику од својих, које назива *искључиво католичким*) да су они сијачи неслоге. Нарочито замјера Памучини што управо њега, Баришића, за све окривљује („Еле куд год крене пером све настоји како ће се отерти о Баришића и како ће га пред свијетом оцрнити“), док се врло похвално изражава о херцеговачким католицима који су под јурисдикцијом требињског, односно дубровачког бискупа. (Ови су Памучини бољи — вели Баришић — само зато што славе славу, што се не поздрављају са „хваљен Исус“, што одржавају српске обичаје и што „чисто српски говоре, док његови католици говоре по „илирски“, „славјански“). Но на концу Баришић се извињава што је био преоштар, па каже да они, тј. херцеговачки католици, „из срца“ желе са сваким „складовати“, а највише са Србима, својом „једнокрвном браћом“.

Ова полемика карактеристична је за односе између „ришћана“ и „кршћана“, односно Срба и Хрвата у Босни и Херцеговини уопште, а наполе за истицање, од стране једног дијела католичког клера, вјерске па чак и регионалне припадности својих вјерника испред њихове националне опредјељености. Сличну политику, у тој области, инаугурисаће, са окупацијом Босне и Херцеговине, и Аустрија, преко свога министра Бењамина Калаја.

У овој брошури налази се и једно писмо Памучино од 1/13 августа 1852 године, у коме Памучина одриче да је аутор чланка објављеног у „Србско-далматинском магазину“. Да ли је ово писмо аутентично, то би требало тек утврдити, иако Вл. Ђоровић⁷⁸⁾ тврди да је „лажно“, а и сам Памучина је, у истом часопису за 1869 годину, изјавио да није његово. Но без обзира да ли јест или није, значајно је за Баришића и његову околину да се у овом писму за све чланке о приликама у Босни и Херцеговини објављене у овом часопису „окривљује“ посредно или непосредно Иван Франо Јукић који је, управо у то вријеме, био изложен прогонима са неколико страна, и из Цариграда, и из Рима, и из Беча.

На крају брошуре донесено је и као неко писмо „Радомира Херцеговца“ упућено „Славољубу Бошњаку Пријатељу“. Писмо је, дакле, упућено Ивану Франу Јукићу, уреднику „Босанског пријатеља“, који се у књижевности јавља и под именом „Славољуб Бошњак“. А аутор писма је очевито Баришић, или неко из његове најближе околине, по његовом диктату, што је, најзад, уствари једно те исто. Ово писмо објављено је 1853 године, а познато је у каквој се ситуацији налазио племенити и родољубиви Јукић те године. Но то Баришићу ништа није сметало, изгледа, напротив, да му је то била и намјера: да и овим путем овог несумњиво ријетког родољуба из редова босанских фрањеваца, иначе свог неумољивог противника, врло провидно оцрни и оптужи. Признавши Јукићу значај његових књижевних напора, он му одмах замјера њихов политички карактер. (Политичке плетке нису за таког књижевника. Некоја твоја потрцања, набацивања, задјевања и биле потворна боцкања не пристоје човјеку књижевнику, још мање умирном редовнику). Обара се нарочито оштро на Јукићев напис у Босанском пријатељу за 1851 годину у коме Јукић осуђује одлуку Пропаганде (називајући је иронично „мудром“) којом је забрањено шиљање босанског фрањевачког подмлатка у „прекосавске“ школе, као и наређење да се шаље искључиво у Италију гдје се учи, тобоже, „прави римски закон“. а уствари — „самовлашће талијанско“. Ово је Пропаганда учинила — рекао је Јукић — „на потвору бившег бискупа Баришића“. Баришић се у првом реду скандализује због увреде коју је Јукић овим ријечима нанио Пропаганди („то срамотно твоје подруживање са разборности и мудростју преузвишене римске Пропаганде“), да затим изјави да он никада није био (а ми врло добро знамо да јест —И. К.) против слања студената у Угарску и школовања фрањевачког подмлатка у земљама аустриског цара, него да је, напротив, управо његова заслуга да су се многи босански младићи тамо школовали. Тиме се — вели Баришић — користио и сâм Јукић, и школовао у Угарској, гдје свакако није, од тамошњих „часних научитеља“, примио „она боцкања потворна и друге некоје неопазности непогодне с текућим временима које испољава у својим књигама“. Препоручује Јукићу да се окане

⁷⁸⁾ „Народ“, Сарајево 1907.

„боцкања и пришивања“, па да прилегне на прикупљање историских споменика, повеља и писама, умјесто што пише онакве „немудро-говорке“, као, на примјер, о „талијанском самовластју“, мислећи очевидно на „римско“, тј. саме „Пропаганде“. Баришић у писму пребацује Јукићу и то што босанске католике спомиње под „опћеним именом крстјани“, јер „и лутерани, калвини итд. крстјани су, али не католици“, а „ми се имамо растапати од милина дичећи се с овим именом“. Предбацује му и да „подмеће“ у својим списима број католичких кућа у појединим крајевима Босне и Херцеговине. Не пражим — вели му — од тебе да „продајеш свијету нашу муху за гомилу, ну немој ни од наше гомилице мрава градити“.

РЕВОЛТИРАНИ ФРАЊЕВЦИ, ПОДРЖАВАНИ ОД ТУРСКИХ ВЛАСТИ, ОДУПИРУ СЕ ПРИТИСКУ РИМА И БЕЧА

Фрањевци су, како смо већ раније констатовали, продужавали да се боре упркос страховитим тешкоћама и неприликама које су их сналазиле. Они се обраћају са тужбама на све стране, од римског папе, конгрегације за пропаганду вјере и генерала свога реда у Риму, до аустриског царског двора и папске нунцијатуре у Бечу, иако сви ови фактори нису одустајали од свога негативног става према њима. Они су за њих били „непослушници“, а за оне који би јој одрекли безусловну субординацију и слијепу послушност, Римска курија била је увијек немилосрдна до свирепости. Кад је у питању одржавање неумољиве дисциплине неопходне за потчињавање свега католичког свијета интересима ватиканске свјетске политике, онда је Ватикан у стању да инсистира и на таквим очевидним неправдама над којима су морали да се зграњавају и многи припрости босански фратри, па чак и њихови вјерници.

Једном делу фрањеваца и босанског католичког пука ипак није ишло у главу да папа упорно хоће да Баришића задржи у Босни и поред тога што су његови специјални изасланици, и Милиновић, и Молајони, па и Потен у прво вријеме, утврдили да за раздор међу босанским католичким свештенством и народом нису били криви фрањевци, него Баришић и његове присталице, те су сва тројица предлагали да се Баришић из Босне уклони. Папски изасланици рекли су за „баришићевце“ да су се „крволочни учинили према својој мајци провинцији“ и да су „пакленим смрадом убрљани“, да је Баришић „свијух узгона и свију немира једини и особити узрок“. Молајони је извјестио Рим да је „владање фрањеваца исправно“, и да сви нареди потјечу „од Баришићеве странке“, те да му стога не треба дозволити да се у Босну врати. Фрањевци су проглашени невиним и похваљени због своје ревности, а за Баришићеве оптужбе против њих утврђено је да су лажне и неосноване.⁷⁹⁾

Управо инквизиторске мјере које је пропаганда предузимала против побуњених и револтираних фрањеваца доводиле су

⁷⁹⁾ Борење, ц. дј. с. 322.

у њиховим редовима, с времена на вријеме, и до клонулости и попуштања, па и до извјесне деморализације. Кад су фратри увидјели да је Пропаганда безусловно на Баришићевој страни, да они који се држе уз Баришића, ма какви да су и ма шта радили, не само да не бивају кажњавани него, и кад их старјешинство казни, Баришић им казну скине и помилује их, тада сви слабићи, превртљивци и неваљалци полетјеше „као мухе на мед под Баришићеву заставу и заштиту“. Многи се, под притиском и у страху, окренуше „супрот својој мајци“ провинцији и, „као рогати јарци стада Баришићева наоштрише језике и пера за парат и бости с њима срдашце своје мајке“ — како каже Јукић.⁸⁰⁾ Сви они који су проводили распусан живот, склонили се под Баришићев скут, јер њих онда Баришић, својим бискупским ауторитетом и влашћу, „брани“. Било је међу њима и таквих „од којих владања боље је шутит него шта казат“, али зато што су они „зеница ока Баришићева“, њима се све прашта. Ма колико да би се њихови вјерници и жупљани против њих жалили и тужили, жалбе и тужбе против њих не би се уважавале, оне би остале чак и без икаква одговора.

У оваквој ситуацији многи фратри поусташе и одустадоше од борбе. У њиховим срцима „пробуди се и завлада љубав посебности и властите среће“, те се прикључише Баришићу. Јер одиста је било дошло вријеме — жали се писац „Борења“ — када је требало само рећи: „Ја сам ваш и сватда сам с вама, присвитла круно“, па да човјек може да чини шта хоће и да добије све што жели.⁸¹⁾

Сваки покушај отпора према себи и својим радњама, Баришић је оглашавао као „одупирање одлукама Св. збора и Св. столице“, заснивајући на тим „аргументима“, и то, као што смо се већ освједочили — не без извјесног успјеха, сву тактику и стратегију своје дугогодишње борбе са револтираним и побуњеним фратрима. У истом смислу прављен је притисак на фрањевце и из Беча. Метерних у писму Атанацковићу инсистира на томе да су босански фрањевци, тиме што су одрекли послушност свом претпостављеном црквеном старјешини кога им је поставила Св. столица и Конгрегација за пропаганду вјере, одрекли послушност и самој Св. столици и св. оцу папи као врховном поглавици свега католичког свијета.⁸²⁾

Кад је стигао у Босну, Атанацковић управо овим аргументима настоји да импресионира фрањевце. И, макар и привремено, он постизава извјесне резултате. Фра Маријана Шуњића и фра Ловру Караулу он је на тај начин наговорио да замоле босанског везира да Баришићу дозволи повратак у Босну. Они су то учинили у име свих босанских фрањеваца иако без њиховог знања и овлаштења. Чак су злоупотребили и штампиле трију босанских

⁸⁰⁾ Исто, с. 322.

⁸¹⁾ Исто, с. 357.

⁸²⁾ Шишић, ц. дј. с. 1—2.

фрањевачких манастира. У свом писму везиру они изричито кажу да ово чине само зато што сматрају да им је дужност да радије поднесу сваку жрвту него да пред Европом навуку на босанске фрањевце име „бунтовника супрот власти Св. столице“, те да примају Баришића само да не би „расрдили св. оца папу“.

Честити и усправни Иван Франо Јукић назива ово њихово писмо писмом „од понижења“, а Шуњић и Караула, свјесни да су погријешили, покушавају да се оправдају изјављујући да су га написали само зато да би скинули са фратара „зло име бунтовника протива црквеној власти“ које им „пришише“ Рим и Беч.⁸³⁾

Док га многи прећуткују, на овај случај осврће се Лука Дропуљић: „Почетком јуна 1844 године бануо је у Босну, у Травник, Димитрије Атанацковић, послан од Метерника да фратре примора на примање Баришића, што му и изађе за руком код његова негдашњег у турском језику ученика фра Маријана Шуњића и код Ловре Карауле“. Ови без знања и питања осталих фратара и са „прија по привари утрабљеним“ печатима манастира, упутише, преко Ђамил-паше, писмо у Цариград у коме изјавише да Баришића „примају онако како га Рим шаље“. На то из Цариграда стиже одговор да се Баришић „упусти у Босну кад га примају фратри“.⁸⁴⁾ Ово потврђује и Гаврановић, који каже да је Атанацковић у прољеће 1844 године дошао у Босну, и да су Шуњић и Караула, на његов наговор, упутили писмо у Цариград у коме су дали изјаву да примају Баришића, те је Баришић, 13 септембра, стигао у Травник, гдје се, пред везиром, измирио са фратрима.⁸⁵⁾ И Атанацковић извјештава Метерника да је успио да увјери Шуњића да, без обзира ко је у праву а ко није, треба да се покори одлукама Св. столице, те да га је Караула писмено извјестио да је дефиниториј обавијестио босанског везира да са њихове стране нема никакве сметње да се Баришић врати у Босну.⁸⁶⁾

Независно од овог случаја и њему сличних, којима је неминуовно била праћена Баришићева афера, босански фрањевци су у одбрани аутономних права свога реда развили одиста невјероватну енергију и испољили ријетку срчаност, упорност и издржљивост. Они су успјели да покрену за собом и један дио босанског католичког пука који је такођер, у извјесним случајевима, знао да у врло оштрим облицима изрази своје негодовање према Баришићу и његовим сарадницима и заштитницима.

Баришић се, као што смо видјели, није устручавао да преко својих људи, па и сâм лично и непосредно, приказује фратре пред њиховим вјерницима као отпаднике од вјере и проклетнике. Теже оптужбе против њих он није могао изнијети пред њиховим вјерницима. Па ипак, осјећање правде које је било развијено код тог пришпорог свијета, заједно са Баришићевим неукусним

⁸³⁾ Борење, ц. дј. с. 346.

⁸⁴⁾ Дропуљић, ц. дј. с. 298.

⁸⁵⁾ Гаврановић, ц. дј. с. 6.

⁸⁶⁾ Шишић, ц. дј. с. 6.

испадима у Сутјесци и Фојници, морадоше да изазову отворен револт против таквог бискупа и код једног дијела католичких вјерника. Пототово кад су се и фрањевци, са своје стране, бранећи своје интересе, постарали да им свог бискупа прикажу у најцрњим бојама, не штедећи га као што ни он њих није штедио.

У манастиру Сутјесци, на сам Ускрс 1835 године, Баришић је, у присуству изасланика генерала фрањевачког реда, манастирских отаца и многобројног народа сакупљеног код манастира у празничном расположењу, наредио своме личноме клузи да у манастирској цркви испразни све оне клупе које су се налазиле у близини његове бискупске столице. Он је тиме изазвао негодовање и отворене протесте не само редовника него и присутних вјерника, тако да је црквена свечаност морала бити обустављена. Оваквим неочекиваним реаговањем на свој поступак Баришић се осјетио повријеђен у својој сујети и ауторитету високог католичког прелата, па је одмах, непромишљено и брзоплето, донио одлуку о забрани (интердикту) вршења службе божје у манастирској цркви и наредио да се та његова одлука јавно изложи на црквеним вратима.

Сличан инцидент, опет поводом свог бискупског трона, он је тих дана изазвао и у манастиру у Фојници. Доживјевши сличну реакцију на своје поступке, у знак протеста он не хтједе ни да уђе у цркву, него изјави, опет јавно пред народом, да ће црквени обред да обави под ведрим небом.⁸⁷⁾

Кад је један Баришићу склон фратар покушао у крешевској цркви да прочита бискупово писмо из Херцеговине од 3 децембра 1843 године, народ је почео да протестује и умало да није тога фратра линчовао: „Истом заусти а добро и не изрече име Баришића — пише Јукић — свит скочи на ноге и стаде викав супрот Баришића овако: Не треба нам хајдук, он није бискуп, него разбојник, он је прије пет година рекао да је наша црква кланица, да ће је чинит заковат“.⁸⁸⁾

У Сутјесци, за вријеме службе божије, један фрањевац говорио је о прогањању фратара од стране Баришића и његових људи и заштитника. Њему упаде у ријеч један од Баришићевих присталица, такођер свештеник, и то у орнату, и рече гласно да су га чули сви присутни: „Лаже приповидаоц!“ На то настаде гужва и метеж усред цркве, „пук се заљуља, полетише у ти мах људи срдити засукујући руке супрот њега и вичући мисницим: Одите, садрите с њега свето рухо па да га ми жива рашчупамо!“... Изроди се права буна, зачу се „јаук, помагање, особито женске главе почеше јаукат, цичат. Том приликом дође и до гушања и приушница, а неки од противника потегоше и ножеве да парају и боду“.⁸⁹⁾

⁸⁷⁾ Јеленић, ц. дј. с. 34—35.

⁸⁸⁾ Борење, ц. дј. с. 342.

⁸⁹⁾ Исто, с. 337.

У оваквим сукобима, свађама и трвењима, или, како каже један католички кроничар, „у овим страшним смутњама“, падали су свакојаки изрази на рачун не само бискупа него и Римске курије: „Кршћани се свађају, један другима псују живо и мртво, нит се прашта имену фратарском нити достојанству бискупском, ни истој области и заповидницима римским.“⁹⁰⁾

У свом допису из Мостара од 18 јула 1844 године упућеном кнезу Метерниху — као и у оним ранијим, већ спмињаним — Атанацковић наводи како се у редовима млађих фратора могу чути у највећој мјери неприличне ријечи (höchst anstössige Reden) упућене на адресу Свете столице и Пропаганде. Он из тога изводи закључак да су ти млади људи сви заражени револуционарним идејама (mit echt revolutionären Ideen behaftet). Као примјер спомиње Ивана Франу Јукића, за чије изјаве, које је њему лично дао, каже да су одиста револуционарне и безбожне (wahrhaft revolutionär und irreligiös).⁹¹⁾

У одговору на ово његово писмо, кнез Метерних одаје признање Атанацковићу за учињене напоре иако су ти напори остали без икаквих резултата. Атанацковић одиста није успио да непослушни клер, према жељи царске аустријске владе и папске столице, приведе „дужном реду и потчињености“ (zur pflichtmässigen Ordnung und Unterwerfung).⁹²⁾

И Јеленић наводи како је сагласност Пропаганде са Потеновим предлогом да се петорица угледних фратора босанских пошаље у „сургун“ у Италију, изазвала такав револт међу босанским фрањевцима, да су хтјели „да се из несрећне Босне иселе“.⁹³⁾ Они су сви заједно поручили фратрима осуђеним на прогонство да им неће допустити да оду, а ако се то ипак догоди, да ће се сви „одрећи и службе, и лука, и Провинције и света, па ће сваки за времена и снаге тражити себи мира, покоја и хране“. И Молајони у своме извјештају Риму, препоручујући да се Баришићу не допусти повратак у Босну, упозорава Пропаганду да, у противном случају, пријети опасност да се неки фратри, и то најбољи међу њима, „исте своје свете вјере одрекну“.⁹⁴⁾ Ово потврђује и Гаврановић који каже да је око седамдесет (заправо седамнаест, јер Гаврановић овдје погрешно цитира Јукића — И. К.) фратора затражило од свог старјешинства дозволу да се из Босне иселе, и већ у прољеће 1843 године многи од њих били су се повукли са жупа у манастире.⁹⁵⁾ На састанку у Травнику пред четворицом турских паша, 13 фебруара 1843 године, Баришић и фратри се „жестоко парбе“ и „оштрим бјеседама примећу“. Том приликом фратри предбацују Баришићу да је овлашћења на која се позива добио од Рима захваљујући само томе што је Рим „лажима његовим и фратарских непријатеља обманут“, те да ће се

⁹⁰⁾ Исто, с. 342.

⁹¹⁾ Шишић, ц. дј. с. 12—13.

⁹²⁾ Исто, с. 26.

⁹³⁾ Јеленић, ц. дј. с. 54.

⁹⁴⁾ Борење, ц. дј. с. 333.

⁹⁵⁾ Гаврановић, ц. дј. с. 8—9.

они „радије расут и разбјегнут него бити под његовом областју“. Они ће себи „тражит круха“ гдје могу.⁹⁰⁾

Фра Аугустин Марачић из Комушина пише Иг. Ал. Брлићу (16 јуна 1844) да је Атанацковић у Травнику настојао да „falsis promissis“ склони старјешине реда да замоле везира и цара да се Баришић пусти у Босну барем на шест мјесеци, па да ће послѣ бити премјештен „alioisum“. Говорећи им да је то потребно зато да би се одржао „auctoritas sacrae Congregationis et praestetur obedientia S. Sedi“. Али су му фратри на то одговорили да Баришића неће да приме ни на шест минута, те да „auctoritas autem S. Congregationis conservabitur optime si justiciam S. Congregatio administraverit.“⁹¹⁾

Атанацковић у једном свом извјештају замјера Турцима што, умјесто да са своје стране настоје да се сукоб између фратара и њихова бискупа стиша и смири (statt auf redliche Art beshwichtigend einzuschreiten), овај подржавају и, „ко зна у коју сврху“, желе да искористе. Он претпоставља да вилајетска управа то чини зато што вјерује да ће фратре, подржавајући их против бискупа Баришића, везати за себе и, на тај начин, заштитити их од страних утицаја. Овакву турску политику, уосталом сасвим реалну с обзиром на већ тада очевидне аустријске претензије на Босну, Атанацковић хоће да обеснажи тиме што је, каже, чуо од Баришићевих присталица да њихови противници уназад извјесног времена одржавају некакве везе и воде разговоре са царским руским конзулатом у Београду.⁹²⁾ Међутим, за турску владу, у оно вријеме, аустријска пропаганда вођена преко Баришића и уз помоћ Ватикана, и то онако грубо као што је вођена, морала је да претставља, и у њеним очима, много непосреднију опасност на коју је, према томе, требало у првом реду обратити пажњу.

Ова Атанацковићева запажања доводе нас до питања става који су турске власти, како оне у Босни тако и оне у Цариграду, заузимале према завађеним странама у Баришићевој афери, а с њим у вези и до односа и веза које ће босански фрањевци успостављати са политичким радницима и дипломатским претставницима Енглеске, Француске, пољске емиграције и, најзад, Србије, како би, притиснути и угрожени удруженим снагама Ватикана и Аустрије, искористили у својој борби са Баришићем оне антагонизме који су постојали међу свима овим силама у вези са њиховом балканском политиком у фази све већег заоштравања тзв. источног питања.

Турска империја у годинама Баришићеве афере налазила се у тешкој кризи, и њени европски, односно балкански посједи били су озбиљно угрожени. Босна и Херцеговина, напосе, окружена са једне стране аустријским земљама а са друге Србијом и Црном Гором, насељеним у цјелини становништвом етнички идентичним са њеним становништвом, а уз то на периферији царства и са њим повезана тек једним релативно узаним кори-

⁹⁰⁾ Борење, ц. дј. с. 326.

⁹¹⁾ Матасовић, ц. дј. с. 285.

⁹²⁾ Шишић, ц. дј. 3—8.

дором, налазила се 30-тих и 40-година прошлога вијека у врло ровитом стању и са врло много неуралгичних пунктова. На све стране избијале су буне и устанци домаћих феудалаца против царских реформи и „сиротиње раје“ против економског изабљивања и националног утњетавања. Ни цариградској високој порти ни њеним царским намјесницима у Босни и Херцеговини нису биле непознате опасности које су им пријетиле управо у овим дијеловима царства, као ни сви они фактори који су их угрожавали.

И по вијестима из Босне и о Босни које у току 1845 године доносе пештанске „Србске народне новине“ види се јасно став Турака према спору између Баришића и фратарара. Турци желе, прије свега, да се спор оконча: „Сад главни је посао свој босанској господи и брига особита да фратарарску распру утишљају и да две странке помире“.⁹⁹⁾ „У име фратарарских послова не знам ништа само то видим да су сва господа Турци врло њиховим овим послом занимљена“.¹⁰⁰⁾ Али, Турци никако нису за то да Баришић остане бискуп босански: „Међу Баришићем и францишканима распра непрестано траје... По свој прилици Баришић ће добити, но бојати се је, да се баш онда „кад добије, све не изгуби, јербо му Турци нису нимало наклони“.¹⁰¹⁾

И пољска емиграција, односно њен шеф Чарториски, сматра да је Турцима, у ово вријеме, највише било стало до тога да се не завађају са својим поданицима. Осјећајући се слаби, они нарочито зазиру од мијешања страних сила у унутарње спорове својих поданика, спремни да им сами укажу заштиту ако је од њих затраже. (*Le Gouvernement ottoman, ayant le sentiment de sa faiblesse craint de se brouiller avec ses sujets, se méfie de toute puissance qui voudrait se mêler de leurs affaires et par cette raison les protège de son mieux toutes les fois qu'ils ont recours à lui.*¹⁰²⁾

Експониравши се исувише јасно и грубо као аустриски човјек, што је, преведено на оновремени практично политички језик, значило као експонент аустриских претензија на један дио потенцијалног наслијеђа иза „болесника на Босфору“, Баришић је за турске власти постао непожељна личност које се требало на сваки начин ослободити. Турске власти у Босни нервирао је и одбијао и Баришићев препотентни став, а биле су им подозриве и његове изузетно присне и јаке везе са Ватиканом и са Бечом. Њима је, уз то, више конвенирало да своје евентуалне спорове са босанским католицима и њиховом црквом рјешавају са гвардијанима и провинцијалом, са дискреторијима и дефиниторијем састављеним од више људи који нису имали ранг и углед високих црквених прелата. Сад су се, међутим, нашли према бискупу и апостолском викару који хоће да у своје руке концентрише сву власт над свима редовницима и њиховим жупама и

⁹⁹⁾ Србске народне новине од 14 јула 1845.

¹⁰⁰⁾ Исте новине од 22 новембра 1845.

¹⁰¹⁾ Исте новине од 20 децембра 1845.

¹⁰²⁾ Handelsman Marcel: *La question d'Orient et la politique Yougoslave du Prince Czartoryski après 1840.* Paris. Librairie Felix Alcan.

манастирима и над овом црквеном имовином и, преко њих, над свима вјерницима. Тај нови човјек, који је и иначе био надувен и осион, захваљујући својим личним везама и своје високом звању непосредније је и лакше општио и са Римом и са Бечом и, осим тога — како ће се Турци врло брзо освједочити — имао је и врло јак утицај и на Папској курији и на бечком царском двору. Осјетивши у Баришићу несумњивог експонента једне иностране силе која жели да се све више и све безобзирније мијеша у унутрашње ствари царства, Турци су се, у спору између њега и франџеваца, определијелили, сасвим природно, за ове последње. „Турско правитељство“ — пише Балтић у свом „Годишњаку“ износиће шта је све франџевце помогло да издрже у борби — „својски се за нас залаже у овој распри. Сви њихови предњаци, и паше и господода, са зачуђењем свију нас, за фратре се залагаше на свакој парници с Потеном и бискупом, и своје гласове на девлет за фратре дадоше.¹⁰³⁾

Осим оштријег иступа према Карлу Потену, који је он сам изазвао, турске локалне власти држале су се у Баришићевом спору са фратрима ипак доста опрезно и суздржљиво. Босански везири најрадије су упућивали зараћене стране у Цариград, или су сами тражили отуда инструкције шта да раде, упућујући и једне и друге да се смире и стрпе док не стигну надлежне одлуке Порте. Свакако да су они у томе смислу имали и упутства из Цариграда, коме је морало бити познато какав се је оплет разнородних утицаја и тенденција направио око ове, саме по себи иначе локалне и, на први поглед, чисто црквено-административне распре и препирке.

Потен, својим захтјевом који је поставио Хусреф-паши 8 јуна 1843 године да овај, као босански валија, изврши преко својих органа изгнанство у Италију петорице угледних турских поданика зато што је то тако одлучила Римска курија, свакако је учинио један преко сваке мјере нетактичан потез. Њиме је Хусреф-паша морао бити тешко изазван и увријеђен. И зато, кад се Потен бранио да их он не изгони, него да то тражи Папа из Рима, Хусреф му је поставио питање да ли би Папа могао да протјера у Италију неког фратра из Аустрије, па макар му и био крив, без знања и допуштења бечког двора. На ово му је Потен одговорио да, истина, не би могао, али му је показао писмо Пропаганде којим се фратрима наређује да дођу у Рим. Хусреф-паша је писмо прочитао и, револтиран, одговорио Потену: „Рим зове, ал си ти пишућу у Рим намутио на фратре и многа потворио, па како може фалити млађи не слушајући, тако може и старији заповиједајући; будући, дакле, да си ти узрок толиких смутња и побулога, кини се одмах и пртљај из Босне, а фратри нек стоје на миру под царским скутом“. Затим му је одузео печат провинције и изјавио да ће га дати ономе коме најзад „правда досуди“. И као и увијек у оваквим сукобима и неслагањима, упутио га је да у Цариграду тражи ферман да може да се врати у Босну и да

¹⁰³⁾ Дрљић, ц. дј. с. 22.

ту ради шта хоће, па ако га добије, да ће наћи отворен пут у свако доба.¹⁰⁴⁾

Кад је Баришић, на састанку у Травнику од 13 фебруара 1843 године, затражио да му се, на основу тога што га је Папа одредио да „у свему буде фратрим старјешина“, изда бујурулдија да може „непослушне ружбане себи подложит и покорит и на послух силовати“, јер да ће иначе да иде у Цариград да то тамо тражи, добио је од Турака одговор да, кад већ хоће, може да иде у Цариград, па ако тамо добије ферман који тражи, добиће и од везира бујурулдију.¹⁰⁵⁾

Насупрот Атанацковићевој претпоставци да су Турци, подржавајући Баришића, жељели да се спор продужи и прошири, прије би се, дакле, могло рећи да је њима било стало до тога да се свађа међу босанским католицима стиша и смири. За ову другу претпоставку говоре и саме опште прилике које су тада владале у Босни. Тих година све више се заоштрава отпор босанске феудалне олигархије против спровођења царских реформи и покушаја централизације власти у рукама централне владе, са побунама и устанцима (Градашчевић). У редовима хришћанске раје све више расте незадовољство услијед појачане експлоатације и угњетавања, са аграрним немирима, бунама и устанцима (Србија, Грчка, Јањчићева и поп-Јовичина буна у Босни, итд.), праћено буђењем националне свијести и ширењем ослободилачке мисли. Босански везири, видјели смо, одржавали су састанке са зараћеним странама и, барем привремено и привидно, доводили међу њима до споразума и измирења. Фазли-паша Шерифовић упутио је 10 децембра 1843 године писмо старјешини манастира у Сутјесци у коме му јавља да ће ускоро стићи у Босну нови везир који ће окончати спор и неспоразум међу фрањевцима. И стварно, чим је нови везир Мехмед Бамил-паша преузео управу над босанским пашалуком, он је проучио цијелу аферу и ставио предлоге Цариграду како да се она оконча. А тада је одмах упутио позив свима католицима босанским и њиховим свештеницима, да буду мирни и да се суздрже од сваке акције док не стигне одлука из Цариграда. Чим је примјетио да ни једна ни друга страна не мирује, он је исти позив поновио 22 априла 1844 године, саопштавајући свима да је својим органима издао наређење да свакога онога ко се буде пријешлио о ову његову наредбу пронађу и њему у Травник отпреме.¹⁰⁶⁾

¹⁰⁴⁾ Борење, ц. дј. с. 334.

¹⁰⁵⁾ Исто, с. 332.

¹⁰⁶⁾ Јеленић, ц. дј. с. 60.

ФРАЊЕВЦИ КОРИСТЕ СУПРОТНОСТИ ИНТЕРЕСА ВЕЛИКИХ СИЛА НА БАЛКАНУ

Увидјевши да су Турци, с обзиром на своју како унутрашњу тако и спољно-политичку ситуацију, преслаби да би могли да их заштите од Баришића и његових моћних протектора у Риму и Бечу и њихових интрига, босански фрањевци потражили су, можда чак и са знањем и уз подршку самих Турака, заштиту и помоћ и на другим странама, и код других фактора. Овој страни Баришићеве афере наша историографија није посветила довољну пажњу, и она је још увијек остала недовољно освијетљена. А управо та страна Баришићеве афере има за нас врло велики значај. У њој се, у не малој мјери, огледа борба великих, империјалистичких сила за учвршћивање својих позиција на Балкану и у области Средоземног Мора, а у том оквиру и њихов став према национално-ослободилачким покретима међу Јужним Словенима. Босански фрањевци су и у овом правцу развили знатну активност, и показали се, као и иначе у овој афери, и неуморни и упорни. Они су користили већ постојеће и успостављали нове везе. Путем преписке и путем личног контакта, и чланцима у домаћој и страниј штампи, они обавјештавају домаћу и свјетску јавност о приликама у Босни и о притиску који на њих, у вези са њиховим спором са Баришићем, врше бечки двор и Римска курија.

Да су босански фрањевци могли да издрже у својој борби са Баришићем и Потеном, Балтић, који се иначе, како знамо, дивео упорности своје сабраће, сматра да треба да буду захвални колико турском „правитељству“ толико и Французима и Пољацима. Французи су — вели он — врло ревностно и досљедно, колико год код Порте у Цариграду толико и у Риму, преко својих агената, заступали ствар босанских фрањеваца. Француски лазаристи у Цариграду примили су фрањевачке делегате и његовали их као рођену браћу; њихов старјешина Јелуе својски се заузимао за фратарску ствар код француског министра у Цариграду. За Пољаке, које назива „нашом браћом“, Балтић каже да су и они помагали фрањевце гдје год су могли. Он спомиње и како је кнез Чарториски, из Париза, заговарао фрањевачку ствар у Риму и Цариграду преко својих агената, те како је гроф Замојски помогао фрањевца Маријану Шуњићу код

Порте да добије ферман којим ће султан Абдул-Мејид потврдити фрањевачке привилегије.¹⁰⁷⁾

И Французима и Енглезима (и ови последњи односе се вишемање благонаклоно према фрањевцима у њиховој борби са Баришићем) било је стало до тога да сузбију аустриске и руске завојевачке тежње на Балкану и да се у овом дијелу свијета задржи, углавном, стање онакво какво је било, тј. да се европски дио турске империје спасе од распадања. По тој линији они су се могли наћи са Турцима на истим позицијама у односу према босанским фрањевцима. И њима је, наиме, конвенирало да се Бечу онемогући да, путем централизације све власти над католичким пуком у Босни и Херцеговини у рукама свога експонента Баришића, обезбиједе Аустрији повољнији услови за припремање намјераване окупације ових земаља.

Пољска емиграција, на челу са бившим претсједником пољске револуционарне владе из 1830 и 1831 године, кнезом Адамом Чарториским, иако је била састављена од добрих католика, имала је својих посебних разлога да помаже отпор босанских фрањеваца према бискупу Баришићу. Нешто под утицајем својих француских протектора, али у првome реду зато што јој, из вида њених тежњи за ослобођењем Пољске, није конвенирало да се Русија и Аустрија прошире и оснаже на рачун Турака, са којим су Пољаци, самим тим, могли да успоставе добре односе. Улога коју ће пољска емиграција у ово вријеме одиграти у балканским земљама и иначе је врло интересантна и заслужује да се у вези са Баришићевом афером поближе освијетли.

Пољска емиграција имала је знатан утицај на развитак политичког живота код Јужних Словена, специјално Срба у кнежевини Србији и у вријеме Баришићеве афере. Однос Пољака према побуњеним фрањевцима подудар се и са оним политичким програмом који су претставници пољске емиграције у Београду сугерирали неким српским државницима у вези са идејом о ослобођењу и уједињењу свих Јужних Словена. Интересантни подаци о овој пољској компоненти у нашој политичкој историји у првој половини XIX вијека налазе се и у брошури Марсела Ханделсмана о источном питању и југословенској политици кнеза Чарториског¹⁰⁸⁾

Да би нам било јасније како је дошло до тога да босански фрањевци у свом спору са Баришићем и, преко њега, са Римском куријом, потраже и нађу заштиту у својој борби са Баришићем код пољске емиграције, осврнућемо се, мало опширније, на политику кнеза Чарториског уопште и, напосе, на његову балканску политику.

Чарториски, којем је сједиште било у Паризу, имао је своје претставнике у Риму, Лондону и Цариграду, и своје агенте у многим земљама европским, азијским па чак и афричким. Он је заинтересован за судбину угњетених народности и за њихове ослободилачке тежње, дакако увијек из вида могућности ослобо-

¹⁰⁷⁾ Дрљић, ц. дј. с. 21—22.

¹⁰⁸⁾ Цитирано дјело: Handelsman Marcel, La Question d'Orient et...

ђења његове сопствене отаџбине која је била распарчана и поробљена. Као бивши руски министар спољних послова и члан једне од најстаријих кнежевских породица у Европи, Чарториски је имао знатне личне везе и углед у круговима европске аристократије. Опромно лично имање и помоћ личних пријатеља из заинтересованих земаља обезбиједило му је материјалну базу за његову политичку дјелатност. Као што је, као царски руски министар спољних послова, почетком XIX вијека позивао балканске Словене у борбу за слободу да би их ујединио под окриљем царске Русије, Чарториски их доцније мобилише у истом смислу али, овога пута, супротстављајући их руској супремацији и уз помоћ англо-француску, дакако у увјерењу да је рјешење пољског проблема уско повезано са рјешењем тзв. источног питања. Он ће покушати да тој својој политици нађе ослоњца и у Турској, па и у Аустрији. Кад је развој политичких прилика и односа показао да су такве комбинације неизводиве, он је потражио нова рјешења у самим балканским народима. Чарториски је, каже Ханделсман, усмјерио најзад своју политичку активност на Балкан у правцу јачања Србије, како би се, проширена и оснажена, могла супротставити царској Русији и Аустрији (*Agrandir l'unique corps politique indépendant qui y existait, pour l'opposer à la Russie et à l'Autriche et le mettre en état de devenir un centre pour les tendances d'émancipation des autres peuples balkaniques, et en faire par son rayonnement pacifique le garant de la sécurité de la Turquie. Ce centre, le Prince le voyait dans la Serbie.*¹⁰⁰).

Четрдесетих година Србија, која се налазила још увијек под суверенитетом султана, постала је поприште сукоба с једне стране руских а са друге аустријских утицаја. Но неки српски државници (Вучић, Петронијевић), борећи се за пуну еманципацију своје земље, довели су до абдикације кнеза Милоша и до доласка на власт у Србији кнеза Александра Карађорђевића. Овакву ситуацију — како је приказује Ханделсман — Чарториски је оцијенио као подесну за развијање своје политичке активности у поменутом правцу у самој кнежевини Србији. С тим у вези он је довео у Београд свога експонента Звјерковског (Леноара) као агента свога претставника у Цариграду Михајла Чајковског. У марту 1843 године Леноара је у Београду замијенио Зах, по народности Чех, ватрени присталица политике кнеза Чарториског који ће у Србији и остати, примити српско држављанство и постати високи српски војни функционер.

По мишљењу Чарториског, Србија је требало да се отме руском утицају и да се користи турским суверенитетом. Према Аустрији, да буде стално неповјерљива, јер Аустрији није у интересу национално освјештавање њених народа, које за њу претставља смртну опасност (*... „une fois ces nationalités en jeu, l'échafaudage de l'Empire d'Autriche risque de s'écrouler“*). Француској је, међутим, у интересу да, кад „болесник на Босфору“ издахне, његово мјесто на Балкану заузме држава која би могла да постане

¹⁰⁰) Исто, с. 7.

њезин савезник. У томе случају — мислио је Чарториски — зна се каква је улога намијењена Србима (... „le rôle de la nationalité serbe était tout indiqué“). Интереси Енглеске, по његовом мишљењу, више су економски него политички, и кад би Србија добила излаз на море, она би тек онда постала интересантна за Велику Британију.¹¹⁰⁾

У оквиру оваквих својих погледа на рјешење источног питања и, са њим у вези, судбине Пољске, Чарториски поставља за Србију читав један програм који би она имала да слиједи у будућности. Србија треба да се прошири — каже Чарториски — јер иначе има да пропадне. Она своје погледе треба да усмјери ка свима словенским народима, својим сусједима, који се налазе под турском и аустријском влашћу („Il faut que la Serbie se forme dorénavant un plan d'avenir. Elle doit tendre à s'agrandir, si elle ne veut pas perdre son existence. Elle doit porter ses regards sans cesse sur les peuples slaves, ses voisins, sous la domination autrichienne et turque sans distinction.“) Тај програм, као што ћемо видјети доцније, ући ће као основни саставни дио у Гарашаниново „Начертаније“, на основу кога ће бити успостављене политичке везе између извјесних политичких људи у кнежевини Србији и неких босанских фрањеваца, везе које ће, сасвим природно, ови посљедњи користити у својој борби против бискупа Баришића.

Проширујући своју акцију, Чарториски је намјеравао да, поред Заха који је стално боравио у Београду, пошаље свога човјека и у Босну, и то већ споменутог Леонара, са специјалним инструкцијама (Instructions pour Lenoir, envoyé en Bosnie, 18. IV. 1844). Прецизирајући политички програм Србије, Чарториски овом приликом препоручује, прије свега, буђење националне свијести у свим југословенским земљама, упућујући их на Србију као на средиште око кога све има да се окупе (En Bosnie et Herzégovine, en Croatie, parmi les colonies militaires, au Monténégro, il fallait éveiller partout l'esprit national et le concentrer autour du futur Royaume serbe. Il fallait faire comprendre partout que la Serbie servait d'étendard reconnu et légitime de la nationalité des Slaves méridionaux, le foyer autour duquel ils devraient s'unir tous).¹¹¹⁾

Вучић и Петронијевић, који су, као што је познато, на захтјев Русије били прогнани из Србије, вратили су се у земљу 1844 године захваљујући интервенцији пољске емиграције, како то тврди и Ханделсман. Тиме је углед пољске емиграције на Балкану знатно порастао. Ту прилику искористиће пољски агент у Цариграду Чајковски да, под окриљем француског амбасадора Буркенеја, углави са поменутом двојицом српских државника један програм сарадње: „On a signé un programme de coopération pour établir l'organisation plus forte de la Serbie et la concentration de tous les peuples slaves méridionaux sous sa direction“ (Rapport de Czaykowski à Czartoryski, Constantinople, 1. VII. 1844).¹¹²⁾

¹¹⁰⁾ Исто, с. 11—12.

¹¹¹⁾ Исто, с. 12.

¹¹²⁾ Исто, с. 13.

Кад су Вучић и Петронијевић изневјерили Пољаке, ови су се повезали са њиховим супарником Илијом Гарашанином и са самим Кнезом. Даљња излагања Ханделсманова о политици Чарториског на Балкану излазе из оквира наших тренутних интереса зато што обухватају период после 1846 године, када је Баришићева афера, као што знамо, била већ окончана. Но та политика битно се није измијенила, осим што је тежиште њене активности било стављено на Аустрију, односно против Аустрије, која је краковским догађајима од 1846 године била заоштрила нерасположење пољске емиграције према себи.

Чарториски је у јануару 1843 године био израдио и неке своје савјете Србији (*Conseils sur la conduite à suivre par la Serbie*). Поред осталог, он у њима Србији препоручује оснивање католичке цркве и католичке мисије у Београду, која би се повјерила француским мисионарима, како би Француска могла успјешније користити своје право заштите католицизма у Отоманској империји. Ти француски мисионари проширили би из Београда своје дјеловање и на Босну, гдје би позитивно утјецали на зближавање припадника двију хришћанских конфесија, међу којима аустријски, односно проаустријски свештеници сију и подржавају раздор („*Ils pourraient être poussés en Bosnie, où, s'appuyant sur la protection de la France, ils y remplaceraient peu à peu les prêtres catholiques de l'Autriche. Ces missionnaires français, avec ceux qui agiraient sous leur direction recommanderaient, sous le point de vue national, les catholiques de Bosnie à leurs frères de l'Eglise grecque, au lieu qu'aujourd'hui les prêtres autrichiens excitent et favorisent leur discorde.*”¹¹³)

У априлу 1843 године Зах подноси Чарториском реферат о мисији пољског дипломатског агента у Србији. Он ту каже, поред осталог, да постоје могућности сарадње између Пољске и Србије и хришћана под Турцима уопште, као и између Француске и Србије. Што се тиче Аустрије, њени интереси — по Заховом мишљењу — сасвим су опречни интересима Србије: *L'Autriche ne peut pas permettre qu'un Etat indépendant slave se forme sur sa frontière par un peuple qui tôt ou tard attirerait la Slavonie, la Hongrie méridionale, les Croates et la Dalmatie. L'Autriche cherchera donc toujours à affaiblir la Serbie, elle empêchera par tous les moyens possibles un large développement de la nationalité serbe en Turquie . . . Le morcellement des Slaves turcs est une des conditions de la paix en Autriche.* Зах констатује у овом истом извјештају да су пријатељски односи између Словена који су под Турцима и оних у јужним крајевима Аустрије већ успостављени и да их треба даље његовати. Чарториски је у том циљу — каже Зах — већ одавно успоставио присне везе како са Људевитом Гајем тако и са босанским фрањевцима.

Посматрајући кризу турских европских посједа из вида опасности поремећења равнотеже сила, Зах страхује у првом реду од евентуалног проширења Русије, односно Аустрије, на

¹¹³) Исто, с. 21.

рачун Турске. И зато он није за распадање турских европских посједа осим под условом да се на њиховим рушевинама формира једна независна словенска држава: „Cependant ce n'est pas dire qu'il faut renverser l'Empire otoman tout d' un coup, il ne faut qu'il tombe qu'en le reconstruisant, il ne faut en détacher que ce qui peut être employé au nouvel édifice“. Зато Зах нарочито препоручује пријатељске братске односе међу Јужним Словенима, што их једино — каже он — може спасити од опасности да их прогута или Русија или Аустрија (Mais les peuples slaves étant divisés et morcelés, il faut avant tout et sans retard leur faire comprendre qu'ils seraient conquis un à un, soit par les Russes, soit par les Autrichiens, s'ils ne s'unissent pas entre eux.) Њему су познати провинциски патриотизми који постоје међу њима и који су дубоко укоријењени, али пошто Србија већ претставља засебну државу, око ње неминуовно имају да се окупе остале југословенске земље. У том смислу она је предодређена да преузме иницијативу. Но требаће увијек водити рачуна о установама и обичајима који од старина постоје у појединим областима („Le patriotisme provincial y est trop profondément enraciné, il faudra donc ménager les institutions et les usages qui datent depuis des siècles“).¹¹⁴⁾

¹¹⁴⁾ Исто, с. 35 и даље.

ПРИСТАЛИЦЕ ИЛИРСКОГ ПОКРЕТА И САРАДЊЕ СА СРБИЈОМ — НОСИОЦИ БОРБЕ ПРОТИВ БАРИШИЋА

Прије него што пређемо на везе босанских фрањеваца са политичким чиниоцима у Србији, о којима ћемо наћи интересантну документацију у прилозима које овде објављујемо, потребно је осврнути се и на њихове везе са оним покретима и личностима у јужнословенским земљама у „цесаровини“ у којима „угри“-„провинцијалци“ налазе подршку у својој борби против „талијана“ — „баришићеваца“.

Међу истакнутим борцима против Баришића и оног става који је Ватикан био заузео према босанским католичким свештеницима и њиховим вјерницима, налази се и неколико угледних пропагатора Илирског покрета у Босни и Херцеговини. Фра Мартин Недић, фра Иван Франо Јукић, фра Јаков Балтић и фра Блажо Јосић били су носиоци „пробуђене народности“ међу босанским католицима, насупрот „талијанима“ и „баришићевцима“ који су претстављали идеју универзалности католичке цркве и заступали принцип примарности њеног интернационализма у односу према интересима појединих католичких народа. Они су у исто вријеме били поборници просвјетитељске мисли, европског либерализма и рационализма, дакако онаквог како су та снм схватали и могли да схвате као одјек свега онога што се на томе плану збивало у Европи и, посредно и са извјесним задоцњењем, и у нашим крајевима. Посматрани из угла „свете алијансе“ и њене политике према малим народима, којој се начелу налазе Русија и Аустрија, ови босански „Илирци“ морали су бити жигосани као „безбожници“ и „револуционари“. И није никакво чудо да су их као такве приказивали римскоме Папи и кнезу Метерниху и Баришић и Атанацковић кад код им је требало да противнике своје босанске политике оцрне пред политичким факторима Римске курије и бечког двора.

Борећи се у првом реду за своју аутономију, што је практично значило за самостално управљање и располагање босанским католичким манастирима и жупама и свима добрима и приходима које су им ови доносили, босански фрањевци су, у оваквим приликама и односима, хтјели они то или не хтјели, били упућени као цјелина с једне стране на Французе и на пољску емиграцију, а са друге на претставнике „пробуђене народности“

како међу Србима тако и међу Хрватима. Иако политика тих наших „илирствујућих“ и „славјанствујућих“ кругова из прве половине XIX вијека још није коначно одијењена, сама чињеница да су се према њој једно вријеме негативно односили, једни у име своје милитантне вјерске експанзије а други у вези са својим завојевачким тежњама на Балкану, и Ватикан и бечки двор, даје тој политици одређено обиљежје.

Позната „илирска“ веза преко породице Брлић у Славонском Броду добро је дошла босанским фрањевцима у њиховој борби против Баришића. У којим је сразмјерама та веза кориштена и да ли су постојали и неки други канали којима су „провинцијалци“ одржавали контакт са својим симпатизерима у Србији и Хрватској, да ли их је, ових посљедњих, било и у редовима тамошњег свештенства и вишег клера, све су то питања која ће ра- свијетлити даљња истраживања ових односа.

Фра Аугустин Марачић, жупник у Комулинама, шаље Игњацију Алојзију Брлићу у Брод 22 јануара 1844 године „хрпу писма и докумената“, како он каже: од „наших узгона, смутњи и процеса“. Он га моли да их дадне преписати и да их пошаље коме треба, а фрањевци да ће му све трошкове измирити преко Тадије Мурића.¹¹⁵⁾ Писмом од 16 јуна 1844 године Марачић извјештава Брлића и о Атанацковићевом доласку у Босну, камо га је послао кнез Метерних *ut acceleret restitutionem Barischichi ad Bosnam institit apud Vezirum*. Атанацковић је — пише Марачић — у разговору са фратрима изјавио: „Двор бечки има тридесет година одкад нема вјерна фратра себи у Босни, а Баришић је *fidelissimus et addictissimus Aulae Vienensi*, стога Аула њега жели и настоји повратити“. У вези са Атанацковићевом изјавом да су сви конзули у Цариграду, осим француског, за Баришића, Марачић напомиње Брлићу да је фратрима познато да се је Галија „интерпорирала *tam quam Protectrix Christianitatis in toto Imperio Turcico*“, и да је то за фратре добро, а Атанацковићу врло непријатно.¹¹⁶⁾

Исте године јавља се Брлићу и фра Ловро Караула и потврђује да су провинцијал Марковић и фра Маријан Шуњић примили писма која им је Брлић послао преко фра Аугустина Марачића. Караула шаље Брлићу »*Copia Epistolae Religiosi Bosniensis N. ad amicum N.*«, у коме се тумаче укратко све „опаке буне“, неправилни поступци и „намјеравања химбена“ Баришићева. Он јамчи Брлићу да је ту све тачно наведено и моли га да то достави пријатељима у Бечу и Риму, редакцији аугебуршког листа »*Sion*« и, по могућности, и другим новинама француским и енглеским. Да би видјела, вели, Европа „каква човика прихватио се је Рим и Беч бранити“. Шаље му и једно писмо за уредника „Српских новина“ у Београду, да га њему отпреми и Караулу обавијести на који га је начин отпремио. Испоручује му поздраве од Марковића, Шуњића и Марјановића.¹¹⁷⁾

¹¹⁵⁾ Матасовић, ц. дј. 274.

¹¹⁶⁾ Исто, с. 285—286.

¹¹⁷⁾ Исто, с. 280.

Интересантно је и писмо које фра Марјан Шуњић шаље Брлићу из Гучје Горе 22 јануара 1845 године. Он је прочитао у листу »Allgemeine Zeitung«, који је добио од везирева љекара, да су се у Босни појавили неки инострани емисари, међу њима и неки Срби, који у заједници са побуњеним фрањевцима буне народ против турске власти, позивају га да не плаћа харача и стављају му у изглед скоро уједињење Босне са Србијом. Шуњић се згража над овим написом и мисли да је његов аутор могао бити Баришић, јер је он сличну „књигу“ претходне године упутио босанском везиру „супрот својој браћи“. Но везир је ту књигу, „познавши лажљива освајања и нашу сталну вирност“ недавно фратрима предао »in originali« да се њоме могу бранити од Баришићевих оптужби. Шуњић се нарочито чуди да то Баришић чини пошто су му се неки од њих (заједно са Шуњићем) „подложили“, што се може видјети и из копија њихових писама упућених папи и везиру. Зато моли Брлића да дадне исправку у »Allgemeine Zeitung«, „за скинут онолику срамоту са наше провинције“.¹¹⁸⁾

Нагласили смо већ да су углавном млађи фрастри, они који су били блиски илирском покрету, иако се са њиховим именима не сусрећемо ни на састанцима са претставницима турских власти и покушајима измирења пред босанским везирима, ни у цариградским делегацијама које су водиле разговоре и преговоре о спору на девлету и пред „уједињеним католичким патријархатом“, били главни носиоци борбе против Баришића. Они су управо и дали тој замршеној и дугој распри печат младичке понесености, заноса и истрајности. И Атанацковић у својим извјештајима каже да би са старијим још некако могао да се споразумије — као што је стварно и могао са Маријаном Шуњићем и Ловром Караулом — док млађе фрањевце никако не може да наговори да се покоре Баришићу: »Ich habe . . . anzuzeigen, dass es mir zwar gelungen war mehrere der älteren Mönche für bessere Ansichten zu gewinnen, dass aber die jüngeren sich auf keinen Fall diesem Herrn Prälaten unterwerfen wollen.«¹¹⁹⁾

Но нама су ипак остали извјесни податци и о њима, односно о њиховом учешћу у афери и улози коју су у њој одиграли. Њихови потписи налазе се на неким претставкама упућиваним против Баришића. Неке од њих спомиње Баришић у својим извјештајима. Неки су опет, као што знамо, оставили иза себе записе о Баришићевој афери из којих се јасно види њихов став према њој. Најзад, ми сада имамо у рукама и извјестан број њихових писама, преписке које су водили поводом Баришићеве афере и у вези са њом.

За боља разумјевања овог „покрета отпора“ којим доминирају управо млађи босански фрастри, од пресудног је значаја чињеница да су се ти млади људи тридесетих година прошлога вијека школовали у Хрватској и Угарској, и да су тамо пали под снажан утицај илирског покрета, са једне, и били дубоко импресионирани ослободилачком борбом српскога народа са друге стране.

¹¹⁸⁾ Исто, с. 288.

¹¹⁹⁾ Шишић, ц. дј. с. 29.

Није случајност да се међу њима налазе она четири млада теолога, Балтић, Јосић, Јукић и Ковачевић, који су из Весприма у Угарској, гдје су учили богословију, у зиму 1840 кренули за Босну да припремају устанак, рачунајући на помоћ у оружју и борцима од својих сународника и са Саве и са Дрине.¹²⁰⁾ Као што није случајност ни то да су ту четворицу младих фратора од тога „неразумног“ и „вратоломног“ подухвата одвраћали управо старији фратри, и међу њима, напосе, фра Маријан Шуњић који ће — као што смо већ видјели — први поклекнути пред упозорењем Метерниховог емисара о неопходности безусловне послушности одлукама Св. столице чак и кад она није у праву. Ова четворица фратора биће најактивнији учесници у борби против Баришића. Неки од њих биће заправо ти који се, према Атанацковићевим извјештајима, неће дати ни савити ни сломити. Из њихових редова ће познато писмо Шуњића и Карауле које су ова двојица под притиском Атанацковића упутили Риму и Цариграду да би скинули са себе име „ребела“ и „непослушника“ према Светој столици, бити окарактерисано као „писмо од понижења“.

Балтић у своме „Годишњаку“, као и Дропуљић у своме »Iti-
pegiatum«, дају нешто података и о покушајима босанских фрањеваца да у својој борби са Баришићем нађу помоћ и подршке и код политичких људи у Србији. Балтић наводи да је српски капућехаја у Цариграду, Лазар Теодоровић, сазнавши да се чине припреме да се фрањевачки претставници у Цариграду, пријеваром или силом, пребаце на један страни брод и отпреме у Русију, односно у Америку (о чему је већ било говора), одмах обавијестио о томе фрањевце, и на то фратри „промијенише хаљине и имена и, не обавивши посла, побјегоше преко Бугарске, Влашке и Србије у домовину“. Кулаковски¹²¹⁾ наводи како је ове фратре, кад су пошли за Цариград, у Београду лијепо примио „тада силни Стојан Симић“. И Тординац каже да је Симић примио фратре у Београду на њиховом путу за Цариград и да им је том приликом дао два пропратна писма за српског капућехаја у Цариграду: „тајно одоше до Биограда, оба у турском руху. Приказаше се министру Стојану Симићу и изговорише му што им је на срцу било. Овај их саслуша љубазно, подмири им све путне трошкове и даде им препоручена писма за српског посланика у Цариграду. И посланик их љубазно прими и настани у оближњу гостионицу“. ¹²²⁾ Фратри су се, како каже Балтић, уопште хвалили гостољубивошћу Срба: „Кад наши тамо и амо преко Србије пролазише, лијепо су од истих гледани. Ова два наша отца (Недић и Караула — И. К.) били су зовнути на објед код министра Петронијевића, који уљудно наше дочека, а њихов агент у Цариграду помагаше их са лијепим савјетима“. ¹²³⁾ Дропуљић смрт Лазе

¹²⁰⁾ Markušić-Škarica, *Život i rad Ivana Frane Jukića*. Sarajevo 1908, s. 22—27.

¹²¹⁾ Кулаковскиј, ц. дј. с. 048.

¹²²⁾ Тординац, ц. дј. с. 452.

¹²³⁾ Дрљић, ц. дј. с. 22.

Теодоровића пропраћа изразима признања и жаљења: „Наш врли пријатељ, прави новјек, пун људства, љубезности и доброте, *vir specialis et gagus*«. Он у Теодоровићевој смрти види велики губитак за ствар фрањеваца: „Не да нам се, који год је наш пријатељ срчан, смрт га нам отме“.¹²⁴⁾

Чак и у Вуковој „Преписци“ наилазимо на један извјештај о борби босанских фрањеваца са бискупом „аустријанским Баришићем“. Никола Димитровић, у писму из Сплита од 13/25 априла 1846 године, са радошћу извјештава Вука да је та борба окончана побједом фратора. У посљедње вријеме — пише Димитровић — догодило се нешто пријатно за цијели народ „и нашег и римског закона“ у Босни. Фратри су побиједили Баришића и овај напушта Босну и одлази за бискупа у Херцеговину, гдје су фратри „сви партита бискупова и највиши фанатикери и душмани нашега закона“. Они су такви зато — и по мишљењу Димитровићевом — што су „воспитани“ у Италији, док су босански фратри, „који највишом части васпитавају се у Унгарској, склони најбољем споразумјенију с нашијем народом и свештенством, јер се тамо васпитава у духу „славјанском“. Димитровић мисли да је управо та оданост „славјанству“ фратора који су се школовали у Угарској главни разлог да је Баришић заузео према њима непријатељски став, да се „с фратрима босанским завадио и хотио да побије њихова стара права“. Димитровић сматра за потребно да обавијести Вука и о именима оних босанских фратора који су „највишу ролу“ играли у борби против Баришића, па наводи: Марјановића, Караулу, Пашалића и Недића, и моли Вука, ако му се укаже прилика, да о њима „што добро“ проговори.¹²⁵⁾

Србија у овој афери није могла да буде фрањевцима од нарочите помоћи. Она је и сама била, у односу према Турској, вазална држава. Осим тога, управо у вријеме Баришићеве афере, у Београду су се водиле оштре борбе о утицају на српску политику између конзула великих сила. Турцима није могла бити страна мисао да Србија жели да се територијално прошири на оне крајеве који су били настањени Србима а налазили су се под турском влашћу. Они су свакако знали да Србија са тим својим сународницима одржава везе, и сигурно су на њих мотрили и пратили их. Зато је и Балтић могао да констатује, говорећи о везама фрањеваца са Србима из Србије, да Турци на њих нису гледали добрим очима: „... у многе после нису се смјели наши с њим (тј. са српским капућехајом Теодоровићем — И. К.) упуштати ради турске политике, будућ да не гледају Турци радо да се Бошњаци са Србима сједињују...“¹²⁶⁾

Савремени српски листови, и у Угарској („Сербски народни лист“ и „Сербске народне новине“) и у Србији („Сербске новине“), региструју догађаје у Босни са, сад отвореним, сад прикривеним симпатијама за Баришићеве противнике.

¹²⁴⁾ Гаврановић, ц. дј. с. 39.

¹²⁵⁾ Вук Караџић, Преписка књ. VII. Београд 1913, с. 563.

¹²⁶⁾ Дрљић, ц. дј. с. 22.

Они редовно прате „несогласије и распру“ међу босанским фратрима и, како они — уствари сасвим правилно — кажу, Римским папом. Пештанске „Сербске народне новине“, у јулу 1843, у допису „С босанске границе“ (који преносе и београдске „Србске новине“), доносе *in extenso* историјат ове афере, са свима, нама већ познатим, перипетијама кроз које је пролазила. Писац се нарочито задржава на измјени Потеновог става према фратрима због тога што ови нису хтјели да га приме као кандидата за апостолског викара у Босни. Доносе и неке своје, занимљиве информације с овом сукобу.

Интересантно је, међутим, да београдске „Србске новине“ не преносе из овог дописа онај дио у коме се говори како су фратри, кивни на Баришића, најзад увидјели „да ће се отуда највећа срећа за отечество њино родити, кад оно што рођену браћу разделяјује уклоне, тј. намерили су литургију греческу примити, за поглавицу црквеног или патријарха цариградског или владику црногорског узети, и тако, задржавши календар нови, са греческом црквом се сојединити“.

„Сербске народне новине“, у свом броју од 30 јуна, дају овој вијести и свој коментар: „Ова вест ако и треба јошт да се потврди, ипак је од велике важности. Доста је, да је римокатоличка црква у Босни на Римску столицу огорчена и с њоме у несугласју и распри, и то је истина, па нам дакле свакојако предстоји велика епоха у историји славенске цркве. Увидјели су зар Бошњаци, да је разцепљеност вероисповеданија мрзост и свађу, раздор и неслогу међу њих посејала и упропастила их, угледали су зар босански западници на истоку сунце, па се зато у недра оне мајке цркве повратити желе, која их је прва млеком християнства одојила? И то би био први и последњи корак к јединству, слоги и љубави братској; то би уклонило све препоне које су развијању њиховог политичног и народног живота сметале; тим би заиста народ босански положио неразрушими темељ златне своје будућности“. Осврћући се на ову вијест (Борење, с.335), Јукић каже да су „противници чинили лажљиво гласат у новинама српско-пештанским, да фратри траже сојединити се са црквом источном“. Ово Јукићево тумачење је сасвим разумљиво, али је очевидно и да је српска штампа овакву вијест, без обзира од кога је дошла, добро примила и са задовољством саопштава као интимну жељу извјесних кругова који су иза ње стајали.

У свом броју од 18 јула исте године, исти лист поново доноси, овога пута још опширнији, приказ Баришићеве афере. Крајина је двапут била „узбуњена“ — вели дописник из Босне — али од ове двије „побуне“ много је знатнија она која је избила између францискана и Потена. А свему злу узрок је Баришић, јер је похлепан на власт и господство и, уз то, склон завођењу новотарија. А новотарије — резонује писац — често „велике смутње проузрокују и у земљи изображеној а некамоли у неотесаној као што је Босна“. Баришић се нарочито околио на оне фрањевце који су учили школе у „Угарској и њој здруженим краљевинама“. Он је још 1832 године написао папи да ће като-

личка вјера у Босни пропасти ако се ти фратри који су у угарским школама „лажљиву науку“ примили не замијене у Босни новим мисионарима. Баришићеви и, доцније, Потенови поступци са фратрима, натјерали су ове да се повуку са жупа у манастире. Кад је народ остао без жупника, он је подигао такву буну какву Босна не памти откако је њоме Турчин завладао. И у овом допису спомиње се Потеново неразумно и неприлично држање пред везиром: „и усудио се (тј. Потен — И. К.) истом везиру противити се, говорећи: да неће из Босне одилазити, и да печат, ког је силом од францишкана одузео, неће вратити. Но Богу може захвалити Потен, што је овај везир човекољубив и уљудан, јер иначе, што је везиру једну реч рекао, и бој објавио, говорећи да ће код ћесара и папе правцу тражити, могао је главом платити“. Жалосно је, примјећује писац, да се једном народу упућују људи који не познају његове нарави и обичаје. Он је забринут поступцима Ватикана, јер они — вели — могу довести и до „утамањења“ римокатолическе вјере у Босни, јер црква може напредовати само онда ако је „ревњиви рода синови по народу разносе“, а сада такви у Босни имају да је предају у руке туђинцима, Талијанима.

У броју од 1 јула 1843 године, „Србске народне новине“ су донијеле, а „Србске новине“ 24 истог мјесеца пренијеле вијест да су фратри закључили да се А. Кујунџић, М. Шуњић, Ф. Пашалић, М. Караула и А. Шуњић, не одазову позиву Ватикана да пођу у Италију у прогонство. Дописник се пита, да ли ће Папа најзад попустити, или ће анатему бацити на босанске фратре. У овом последњем случају, он предвиђа да би могло доћи и до раскола међу босанским католицима. („Ако папа по известију Потеновом строго са босанским фратрима поступи, онда, кажите ми, колико ће фалити, да се нова каква секта не роди?“)

Неки дописник из Брода пише „Србским новинама“ (бр. 66 од 18 августа 1843) како се радује што види да српска штампа живо прати спор „између босанских фратара и Римске столице“, па обећава да ће тај спор „добрим оком пратити“ и о њему „вести читаоцима листова наших верно саопштавати“. Врло је интересно којим разлозима овај дописник — који би могао да буде и сâм један од босанских фратара — објашњава страдања провинцијала Марјановића кога је Баришић „узјашно био и сасвим сатрти хтео“. Марјановић је — по његовим ријечима — само „за своју љубав к народу и домовини три године невљисао, свакојако злопатио и у хапсу лежао“. Он је најзад побјегао из Рима, и његов повратак у Босну могао је да изазове „усхићење код фратара и код цијелог народа“. Јер је то човјек који је „кадар био љубав и почитаније народно придобити, и зато је народ толико против столице римске огорчен био“. Дописник вјерује да папа Марјановића ни у којем случају „у руке своје добити више неће“, јер „нису Бошњаци тако прости како свет мисли, а притом не оскудева ни са стране савет!“ (подвукао И. К.)

Вјероватно исти дописник, сада из Босне, коју назива својом постојбином, јавља „Србским новинама“ (15 септембра 1843) како папа још „никакву анатему не шаље“, јер ни сâм не зна шта ће да

почне. Па продужује: „Ми смо код њега (тј. код папе) јако оцрњени особито зато што се у Босни, као у другим славенским крајевима, будити почео дух народни“. Очеvidно, овај дописник „Србских новина“ је један од револуционих босанских фрањевца, присталица народног покрета.

Српска штампа напосе марљиво биљежи све оне мјере које Св. столица предузима да би босанске фрањевце присилила на безусловну покорност. Тако, на примјер, у једном допису из 1845 године, „Србске новине“ јављају како је папа одлучио да не призна за свештенике ниједног од оних фратара који су рукоположени уназад осам година, као ни оне бракове које су ти свештеници склопили ни крштења која су обавили. Овакове строге мјере, примјећују „Србске новине“, „у многоме призренију неће благодетељно дејствовати“, а могле би многе братре натјерати и да се одрекну вјере католичке („одпадничеству привести“).

Интересантна је вијест „Србских новина“ од 5 маја 1845 године према којој је Баришић позван у Цариград да одговара пред турским властима поводом тешких оптужби које су против њега поднијели босански фрањевци. Сада они њега, према овој вијести, оптужују да је издајца отаџбине и да је умијешан у „нека несретна револуционарна коварства“.

ПОБУЊЕНИ ФРАТРИ ТРАЖЕ ОСЛОНЦА У СРБИЈИ

Везе босанских фрањеваца са Гарашаниновом пропагандом уопште и, нарочито, у оквиру њиховог спора са Баришићем, биле су једно вријеме доста живе. За српске политичаре тих година морало је бити јасно да Србија своју пуну самосталност неће моћи лако постићи ако, у тренутку распадања европског дијела турске империје, нека од великих империјалистичких сила прошири своју власт и на оне турске територије које су биле настањене дјеломично или претежно Србима. У томе случају те територије постале би за такву једну силу сигурна база за утврђивање Балкана и, самим тим, и Србије. У том погледу за Србију и њену државну самосталност претстављала је тада нарочиту опасност Аустрија, јер је она већ држала у својој власти многе јужнословенске земље које су биле настањене и Србима. Русија за Србију није претстављала поуздан ослонац. Она је, и као члан „свете алијансе“, стајала на бранику „леgitимних права“ великих империјалних сила у односу према народноослободилачким тежњама малих народа. И Србија је за њу могла да буде само као средство у оквиру широких потеза њене спољне политике. Отуда њени претставници у Србији наступају стално према српским властима као према себи подложним и обавезним на послушност.

У таквој ситуацији, многи српски државници, заједно са династијом, иако су могли бити свјесни откуд им опасност пријети, наслањају се, често по нужди, из политичко-опортунистичких, а понекад и из личних разлога, сад више сад мање на ову или ону од великих сила које су, преко својих претставника у Београду, хтјеле да утичу на унутрашњу и спољну политику Србије. Једна група српских политичара, међутим, на челу са Илијом Гарашанином, настојала је да Србију по могућности потпуно еманципује од непосредног мијешања у њене унутрашње ствари и њену спољну политику са стране Аустрије и Русије, јер су ове, као њени непосредни или најближи сусједи и као најозбиљнији претенденти на балканско наслеђе иза могуће смрти „болесника на Босфору“, правили на њу најтежи притисак. Ови људи сматрали су да Србија, да би извојевала потпуну независност, па, штавише, и да би се уопште одржала као засебна држава, мора, прије свега, да се стави на чело покрета за ослобођење и уједињење свих Јужних Словена, а под паролом „Балкан балканским народима“.

Таква политика Србије која би могла да доведе до њеног проширења на рачун Турске и, евентуално, и на рачун Аустрије, а под претпоставком њеног еманциповања од руског утицаја, није могла да претставља такву опасност за поремећај „равнотеже сила“ у овом дијелу свијета какву би претстављало проширење аустријске, односно руске власти на Балкану. Стога су Француска, па донекле и Енглеска, остале благонаклоне или барем равнодушне према оријентисању српске политике у том правцу. Та политика добиће и своју одређену формулацију, као српски националноослободилачки програм, у Гарашаниновом „Начертанију“ од 1844 године. Зна се да је и кнез Чарториски, који је био експонент француске политике и који је, као што смо видјели, помогао и босанске фрањевце у њиховој борби против Баришића, најактивније учествовао, преко својих дипломатских агената, у разради и формулацији ове нове оријентације српске политике¹²⁷⁾ Посматран из вида догађаја који ће услједити, а које је Гарашанин очевидно предвиђао, овај програм претстављао је протутежу њемачком плану о продирању на Исток (Drang nach Osten), који ће се, као што знамо, конкретно испољити у „привременој“ окупацији а затим и формалној анексији Босне и Херцеговине, у запосједнућу Санџака, итд.

Већ помињани историчар Лудвиг Талоци формулисао је сасвим јасно претензије и планове Аустрије не само у односу на Босну него и на балканске земље уопште, истичући да је хабзбуршка династија „осјетила“ да своју политику треба да усмјери према Истоку упућујући тамошње католике да само од ње очекују ослобођење („Es wurde nun die Lösung ausgegeben auf die Katholiken in dem Sinne einzuwirken, dass sie ihre Erlösung nur von Österreich zu erhoffen hätten... Man fühlte es instinctiv, dass die Dynastie wie auch die nunmehr neugestaltete Monarchie ihre politische Mission im Osten suchen müsse).¹²⁸⁾

Године 1853 — пише даље Талоци — Источно питање ушло је у средиште интереса европске политике, нарочито питање судбине балканских земаља; за аустријски двор остају од прворазредног интереса Босна и Херцеговина. Још фелдмаршал Радецки, напомиње Талоци, види у окупацији Босне и Херцеговине са даљњим надирањем у подручје балканских земаља најефикасније обезбјеђење војног положаја хабзбуршке монархије (Im Jahre 1853 entbrannte der Krimkrieg, und die orientalische Frage trat auf die Tagesordnung Europas. Wir sehen nun Christen-Aufstände in der Herzegovina, Montenegro als säcularisiertes Fürstenthum für seine Unabhängigkeit und Vergrößerung kämpfen, Serbien die Türken aus seinen Festungen vertreiben, Rumänien als geeinigtes Fürstenthum entstehen, endlich auch die bulgarische Frage in Fluss gerathen — kurz, die Balkanfrage kam ins Rollen. In der Haltung des Wiener Hofes spielt die bosnische Frage eine

¹²⁷⁾ Страњаковић Драгослав: Начертаније Илије Гарашанина. Гласник Историског друштва у Новом Саду, књ. IV, св. 3, с. 394.

¹²⁸⁾ Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bosnien und Hercegovina. Wien 1901. Страна 267.

grosse Rolle. Auch die Protection der Katholiken Bosniens und der Hercegovina wurde nie ausser Acht gelassen und sowohl der kirchliche Zusammenhang zwischen den bosnischen Franciscanern und unserer Monarchie befestigt... Es war ein bedeutsamer Moment in der Geschichte Bosniens, als am 6 Januar 1851 zum erstenmale die Standarde der Habsburger auf den Consulatsgebäude gehisst wurde... Doch ist es bezeichnend, dass schon damals Feldmarschall Radetzky die Sicherung der militärischen Machtstellung der Monarchie in der Erwerbung Bosniens und der Hercegovina und sogar noch weiteren Gebietes bis tief in den Süden der Balkanhalbinsel hinab erblickte).¹²⁰⁾

Васо Чубриловић, у Предговору V издању Новаковићева *Васкрса државе српске* (Београд 1954, 27) наводи како је надвојвода Карло аустријски, 1807/1808, предлагао исто оно што ће, стотину година доцније (1908/1909), предложати његов наследић Конрад фон Хецендорф: Аустрија мора сама да запоседне Србију, ако жели да спречи ширење револуционарних покрета и стварање јужнословенске државе на Балкану која ће себи привући и њене јужнословенске покрајине.

На српском национално-ослободилачком програму сарађивао је и извјестан број босанских фрањеваца. И то неки од њих непосредно, као повјереници организације, а други опет на тај начин што су проповиједали братску љубав и сарадњу међу „Бошњацима од оба закона“ и славили устаничку Србију, насупрот „баришићевцима“ који су дјеловали у сасвим супротном правцу. Они ће, са Јукићем, Јосићем и Недичем, дати главне, најупорније и најдоследније носиоце борбе против бискупа Баришића и, у тој борби, преко Томе Ковачевића, потражити и наћи сараднике и у кнежевини Србији.

У уводу свога „Начертанија“, које претставља програм српске национално-ослободилачке мисије на Балкану и које је сачињено у другој половини 1844 године, дакле у години када је Баришићева афера ушла у одлучну фазу, његов аутор, Илија Гарашанин, излаже своје погледе на опште политичке прилике и односе у Европи посматране из вида српских и југословенских интереса. То су углавном исти они погледи које смо изнијели у нашем приказу дјеловања пољске емиграције у вези са источним питањем.

И Гарашанин констатује да само Аустрија и Русија могу радити „о пропасти и разделењу турског царства“. Природно је, каже он, да се све остале силе „под предводителством Француске и Енглеске“ овом „раширењу Русије и Аустрије“ противе. Гарашанин претпоставља да ће западне силе сматрати за најбоље рјешење ако мјесто Турске на Балкану заузме једна нова независна хришћанска држава јер би се тако најбоље могле „равновјесије европејско у целости задржати“. Да би та хришћанска држава имала да буде Србија, њено право на ту улогу Гарашанин заснива и на „светом историческом праву“. Он се позива и на цара Душана, који је већ био на путу да „на место пропадшег

¹²⁰⁾ Исто, с. 273.

источно-римског царства србско-славенско царство постави". Уосталом, то и Зах истим ријечима каже у своме „плану“.¹³⁰⁾ Таква српска држава давала би гаранцију Европи да „ће се моћи међу Аустријом и Русијом одржати“.

За разлику од Заха, односно Заховог „плана“, Гарашанин оријентише своју спољно-политичку активност првенствено у правцу оних јужнословенских земаља које су се тада налазиле под турском окупацијом, дезинтересирајући се, све до 1848, скоро потпуно за оне који су били под аустриском влашћу. У центру његове активности налази се, првих година, Босна и Херцеговина. Он сматра да у те земље треба, прије свега, послати људе „оштроумне, од предпоњатија незаузете и правитељству верне“ да испитају стање у њима, политичке прилике и односе и „тајне жеље“ њихових становника, а затим, број, наоружање и морал војних јединица, те гдје се све производи оружје и муниција, односно, којим се путевима увози и гдје похрањује. Према Босни, каже Гарашанин, нека се страже „не умале“, али да се „места састанка, изласка и уласка на граници умноже спрам Босни“. Њега нарочито интересују односи између два народа: „источно-православног и римо-католическог“, који треба да се „о својој народној политици разумеду и сложе“.

За нас је, у вези са Баришићевом афером, интересантан у првом реду став српске пропаганде према босанским фрањевцима, са којима ће пропаганда ступити у доста блиску сарадњу, и који ће, у њеном оквиру, наћи, у Србији ослонаца у борби против свога бискупа као експонента аустриске политике у Босни и Херцеговини. У четвртој тачки треће главе „Начертанија“ речено је, да, кад је ријеч о Босни и Херцеговини, треба нарочито радити на томе како би се „народ католическог исповеданија“ од Аустрије и њеног утицаја одвратио. И да би се то могло најбоље постићи посредством „фратара које би свакако требало задобити за идеју „соједињења Босне са Србијом“. У том циљу било би добро да се неки њихови молитвеници и духовне пјесме штампају у Београду, затим и збирке народних пјесама, поред ћирилице, и латиницом, и једна кратка историја Босне „у којој не би се смела изоставити слава и имена неких мухамеданској вери прешавцих Бошњака“. По себи се разумије — наглашава аутор „Начертанија“ — да би та историја морала бити написана „у духу славенске народности и сасвим у духу народног јединства Срба и Бошњака“. Тим путем једино „ослободила би се Босна од уплива аустриског“. Предлаже се и то да се један од босанских фратара постави за професора латинског језика и „још какве науке“ на београдском лицеју, који би могао да послужи и као „посредственик“ између Србије и католика у Босни. Могла би се установити у Београду и једна капела за у њему „живеће католике“, која би се ставила под покровитељство француског конзула, да би се, на тај начин, избјегло оснивање капеле „под упливом аустриским“, које ће, раније или доцније, „следовати морати“.

¹³⁰⁾ Споменик СКА, ХСИ/70. Београд 1939, с. 77—78.

Године 1844, када се борба за Баришића и против Баришића била нарочито заоштрила, у Београду је основано и једно „тајно друштво“. Оно није било потчињено непосредно Гарашанину, али је уствари радило исте послове које и он, и са више-мање истим људима. Његови чланови били су Фрањо Зах, Јанко Шафарик, Стеван Херкаловић, Павле Чавловић, Милош Поповић, Матија Ван, већ 1844 године, а од 1845, поред осталих, и два босанска фрањевца, иначе врло истакнута у борби против бискупа Баришића — фра Филип Пашалић и фра Стјепан Марјановић.

Кад су фра Стјепан Марјановић и фра Филип Пашалић, 1845 године, долазили у Београд, они су се, одмах по доласку, јавили члану „тајног друштва“ Раји Дамјановићу, тадашњем помоћнику министра унутрашњих послова. У име друштва је и Матија Ван, један од руководиоца српске пропаганде, 2 јануара 1846 године писао фра Филипу Пашалићу у Цариград: „Ваља се хватати оних који могу и хоће да помогну нашој народној ствари, а то су Пољаци у првом реду. То им морамо признати и тим боље њима прионути, што теже куда и ми: ослобођењу свију словенских грана и њиховој независности. Само што они неће да знају за Русе, а ми хоћемо, али само тако да ми ипак будемо савршени господари код своје куће. Опираћемо се са Пољацима њиховој политици панрусској докле год не увиде да том политиком не могу нас задобити. Ако то увиде, онда ћемо ми Југословени стати као посредници између те наше завађене браће“.¹³¹⁾

У коме се правцу, и како, даље развијало политичко дјеловање Илије Гарашанина у јужнословенским земљама, нарочито у Босни и Херцеговини и у односу на босанске фрањевце, последице 1846, то питање излази из оквира интереса ове расправе, јер је Баришићева афера те године окончана. У овом првом периоду, међутим, већ и по именима људи из Гарашанинове ближе околине и из „тајног друштва“ са којима ћемо се сусрести и у фратарској преписци коју доносимо у прилогу, Гарашанинова дјелатност постаје и те како значајна за боље разумијевање Баришићеве афере као политичке афере широких димензија, у коју се она, стицајем прилика, развила и мимо воље њених партнера.

Из њихове преписке, у првом реду двојица од њих, латинисте и пјесника фра Блажа Јосића и једног од првих и најистакнутијих „Илира из Босне“, аутора похвалних пјесама Вучићу, Гарашанину и кнезу Александру, фра Мартина Недића, а затим и неких других фратора, са значајним функционером Гарашанинове пропаганде Томом Ковачевићем, њиховим сабратам и школским другом који је прешао у Србију и остао у њој 1842 године, која претставља и иначе веома риједак материјал ове врсте и овога времена, наше познавање Баришићеве афере проширује се и утврђује. С једне стране, ми у њој налазимо извјесне нове чињенице, а са друге, неки већ познати моменти из афере добивају нову потврду из најнепосреднијег извора.

¹³¹⁾ Страњаковић, Србија, привлачно средиште Југословена, Српски књижевни гласник, 1 децембар 1940, с. 508—524.

У овој колекцији, у којој има 21 писмо, 12 писама је из пера Блажа Јосића, два су Мартина Недића, а по једно Фра Луке Терзића и фра Филипа Пашалића, и, вјероватно, фра Јосипа Радоша, фра Мије Баришића и фра Стјепана Марјановића. На једном је потписан „Неткослав Правдољубић“, а ко се крије иза тога потписа, нисам могао да утврдим. Једно је, опет, од Марка Пантелића, „осмотритеља“ контумаца на Рачи, који се овде појављује као посредник између Томе Ковачевића и Блажа Јосића у вријеме када се и овај последњи налазио у Србији.

Сва ова писма написана су у времену од 18 августа 1843 до 1 септембра 1846 године. Она захватају, према томе, три најдраматичније и најинтересантније године у току 14-годишње Баришићеве борбе са фрањевцима. Четири су из 1843 (од 18 августа, 4 новембра те 6 и 30 децембра); шест их је из 1844 (24 фебруара 9 марта, 25 јуна, 31 јула, 5 августа и 20 септембра); седам из 1845 (13 фебруара, 2 (два) и 8 маја, 16 јуна, 24 августа и 28 децембра); и четири, најзад, из 1846 године (27 фебруара, 21 јуна и 1 септембра). За једно, од 1 августа, може се претпоставити да је такођер из 1845 године.

Од Јосићевих писама, 8 их је потписано пуним презименом ауторовим, испод два се аутор потписао именом „Васо“ (писма од 20 септембра 1844 и од 13 фебруара 1845), а испод друга два стављено је само „твој до луга вирни соученик“, односно „твој соученик“ (писма од 24 августа и од 28 децембра 1845 године). Но и ова посљедња четири писма несумњиво су Јосићева, што се може лако утврдити како по рукопису тако и по садржају.

У пет Јосићевих писама стоји изричито да су написана у манастиру Сутјесци, коју аутор пише или као „Сутиска“ или као „Краљева Сутиска“, или као „Судинско“. Једно је без назнаке мјеста. У она три писма која није потписао својим правим именом, писац „прикрива“ и мјесто одакле потјечу, па, по оближњем средњевјековном граду Бобовцу, пише „Код Бобовца у самостану св. Иве“, „код града Бобовца“. Три писма Јосић је написао у вријеме свога боравка у Србији, и то, како у њима и стоји, у „контумацији на Рачи“, у Београду, и у Шапцу.

Сва Јосићева писма упућена су Томи Ковачевићу, његовом саученику са студија у Маџарској. И то или у Београд, или у Лозницу, или у Шабац, према томе гдје је адресат тада боравио, или преко посредника, да му се уште „ондје гди је“. Увијек на име Тома, односно Јосип Ковачевић, или пак, Тома Радивојевић, што се уствари односило увијек на једну те исту личност која се само јавља под различитим именима. Писац писама обраћа се Томи Ковачевићу врло непосредно, као „љубезном пријатељу“, „драгом колеги“, „вјерном соученику“, „брату“ и сл. Негдје му, уз име, ставља и ближе ознаке, као „Бошњаку“, богословља у Пешти негдашњем слушатељу“ „богословља слушатељу“, „босанске краљевине сину“, „практиканту“, итд. Нека му писма шаље посредством других личности, на примјер Јана Шафарика („припоручује је Јану Шафарика да је прида. . .“), те Косте Селаквића „Сарајевца“. Уз три писма недостаје адреса, али пошто су

она у уској вези са онима која су адресована и носе све њихове карактеристике, потпуно је јасно да су сва три упућена такођер Томи Ковачевићу.

Уз ових 12 писама налази се и један „дodataк к писму“, од 28 децембра 1845 године, без назнаке мјеста одакле се шаље и без правог потписа (потпис је: „твој вазда соученик“). Писан је Јосићевом руком, дакле његов је, а упућен је Томи Радивојевићу, „пријатељу вјерном у Београд“, дакле такођер Томи Ковачевићу.

У вези је са овом Јосићевом кореспонденцијом и једно писмо Марка Пантелића, „осмотритеља“ на Рачи, од 20 априла 1845 године, у коме Пантелић обавјештава Тому Ковачевића, практиканта „при начелничеству округа подрињског“, о Јосићевом преласку у Србију и његовој жељи да се са Томом што прије састане.

Ни једно ни друго Недићево писмо није потписано именом ауторовим, него испод првог (од 30 децембра 1843) стоји „Путник“, а испод другог (од 5 августа 1844) само иницијали П. М. Н. Но не може бити никакве сумње о томе да су оба Недићева. Види се то и по рукопису и по садржају. Оба су адресована на „Јосипа Радивојевића“ у Београду; уз друго је стављено, као његово тобожње занимање, „трговац“. И једно и друго упућено је несумњиво Томи Ковачевићу, који се, као што смо навели, крио и под овим именом.

У првом писму Недић се обраћа адресату са „Мила браћо Лошо и Јосипе!“; Лошо би могао бити неки од фратора који се тренутно налазио у Србији, вјероватно Ловро Караула. У другом, једноставно са „Салве!“ У првоме има и краћи латински текст дописан другом руком, са потписом „Мршави ко и ти“; вјероватно се ради о фра Илији Старчевићу.

Лука Терзић потписао је своје писмо пуним именом, са предикатом „твој Бабо“. По датуму (18 августа 1843), ово је најраније писмо из ове колекције. И оно је упућено Томи, односно Јосипу Ковачевићу, но не у Србију, него у Пешту, гдје је овај, изгледа, тада боравио. Мјесто одакле се шаље назначено је (Толиса). Писац се адресату обраћа са „драги мој Јосипе“.

Осталим писмима, као што је речено, аутор се може само наслућивати. Оно са потписом „твој брат Мијо“ (и ово „Мијо“ није најчитљивије могло би да буде фра Мије Баришића. На њему није назначено мјесто одакле се шаље, него само датум (24 фебруара 1844). Адресовано је на „господара Радивојевића“, а умјесто ознаке мјеста, стоји: *ibi, ubi*. Писац апострофира адресата са „брате Радивојевићу“.

Писмо које носи потпис „Неткослав Правдољубић“, (очевидно криптоним) упућено је у Београд познатом новинару Милошу Поповићу кога писац ословљава са „драги пријатељу“. Но цио садржај писма упућује на Тому Ковачевића. Писано је 29 јуна 1844 године, али без ознаке мјеста одакле је упућено. Један дио садржаја овог писма такођер је нејасан. Но ипак се јасно види да је његов аутор један од фратора учесника у борби против Баришића.

Писмо са потписом „Филип Радиновић“ несумњиво је фра Филипа Пашалића. Оно је упућено једном од сарадника на срп-

ској пропаганди, Стефану Херкаловићу, у Београд, кога писац апострофира са „високоблагородни господине“. И њему је садржај: Баришићева афера. Упућено је вјероватно из Фојнице, на 31 јула 1844 године, а писано је ћирилицом.

Сасвим кратко писмо, са потписом Радош (и то недовољно читљиво) требало би да буде од фра Јосипа Радоша. Написано је у Београду 1 августа, али без године. По садржају судећи, могло би да потјече из 1845. Адресовано је на Тому Ковачевића, „који се находи у кући Богићевића у Шапцу“.

Писмо потписано са „фра С. М.“ врло вјероватно је Стјепана Марјановића. Није назначено коме је упућено, али садржај говори за то да је и оно упућено Томи Ковачевићу, коме се аутор обраћа са „Lactissime Juvenis“. Писано је у Травнику, 27 фебруара 1846 године.

Као што видимо, сва ова писма, осим једнога (онога Марка Пантелића) потјечу из пера босанских фратора Блажа Јосића, Луке Терзића, Мартина Недића, Филипа Пашалића, Јосипа Радоша, Мије Баришића, Стјепана Марјановића и једнога чије име засад не можемо да одредимо. И сва су осим двају (једног Милошу Поповићу и једног Стефану Херкаловићу), упућена Томи Ковачевићу; и сва осим једнога (у Пешту), у Србију. Свима је основи садржај Баришићева афера и тежња фратора да у Србији нађу помоћи и подршке у својој борби са бискупом Баришићем и, евентуално, и посљедње уточиште и склониште. Има у њима извјесних елемената по којима би се могле наслутити и неке шире политичке комбинације.

У 1843 години, из које датирају прва четири писма (од 18 августа, 4 новембра и 16 и 30 децембра), од којих је прво фра Луке Терзића, друго и треће фра Блажа Јосића, и четврто фра Мартина Недића, а сва четири су упућена Томи Ковачевићу, Баришићева афера обилује догађајима значајним за њен даљњи развитак. У мјесецу јуну те године босански везир Хусреф-паша био је наредио Потену да напусти Босну. Босански фрањевци су се, не обавјештавајући о томе претпостављене црквене власти, на то састали и извршили избор новог старјешинства провинције са фра Стјепаном Марковићем на челу. Затим је Ватикан донио одлуку да Баришића поново упуту у Босну, овога пута не само у својству апостолског викара нето и у својству старјешине босанске фрањевачке провинције. Босански везир Хусреф-паша, међутим, забрањује Баришићу повратак у Босну, те се овај, на свом повратку из Албаније, зауставио у Херцеговини и настанио у Черигају, код тамошњег жупника фра Николе Кордића. Отуда је упуту своју познату окружницу католичком свештенству и народу Босне и Херцеговине у којој им се претставља као једини њихов старјешина и осуђује све оне који су се „усудили оружати против папиног посланика пресвијетлог Карла Потена“.

Из писма Луке Терзића, ми прије свега видимо да се Тома Ковачевић, који је 1840 године пребјегаво у Србију, у августу 1843 године бавио у Пешти као студент теологије. Затим, да се Терзић са њим и раније, у току те исте године, налазио у пре-

писци. Ово нас свакако упућује на даљна трагања за преписком босанских фрањеваца са њим из тога периода. Извињавајући се што му раније није одговорио, Терзић каже да су сви били заузети састанком у манастиру св. Фране Мештра, гдје су се били окупили да смијене Јубилата, кога је Потен, не питајући никога (*nullo consulto*), поставио за гвардијана у њиховом манастиру. Сада су, на Јубилатово мјесто, поново поставили фра Николу. . . . То су могли да учине само зато што су свештеници из Посавине, који су, како он каже, прави синови св. Фране, дакле постојани противници Баришића, били сви дошли на састанак. Ово за нас претставља свједочанство о борбености и пожртвовности посавских фратора у давању отпора Баришићу и његовим ватиканским заштитницима. На њих је у том смислу свакако позитивно дјеловала близина попришта Српског устанка и поп-Јовичина буна, заједно са турским репресалијама. Фратри су, нешто доцније — продужује Терзић — изабрали за провинцијала фра Стипу Марјановића и ново старјешинство по манастирима: у манастиру св. Фране Мештра фра Ангела Шуњића и фра Николу Јурића, у фојничком манастиру — фра Филипа Пашалића, и у кршевском — фра Иву Јурића, ранијег гвардијана, и фра Луку Дропуљића.

Интересатно је да Терзић у свом писму истиче како су сваки у својем манастиру извршили „промину“, тј. нови размјештај фратора, тако да никога нису кретали са досадашњег мјеста без велике потребе. Познато је, наиме, да су размјештаји увијек изазивали велико незадовољство међу фраторима, који су се нерадо кретали са својих парохија, а преко њих и међу вјерницима, па ова мјера опрезности са стране бранилаца провинције претставља свакако акт великог политичког такта.

И према Терзићевом писму, Потен је „исходио“ (ехорего) у Риму да се у сургун у Италију пошаљу фра Андрија Кујунџић, фра Маријан Шуњић, фра Ловро Караула, фра Филип Пашалић и фра Ангело Шуњић, док се Марјановић већ налазио у Риму. Терзић наводи и то да је Потен причао како ће, ако устреба, затражити помоћ везиру да ову петорицу фратора отпреми у „сургунлук“. Но кад су Турци то чули, везир је и једну и другу страну позвао преда се и, том приликом „са кавазима“ истјерао Потена да у Босни више „смутње не чини“. И Терзић наводи да је Потен отишао у Беч, а, кад тамо није нашао апостолског нунција, да се зауставио у Броду и отуда, са Ђелом Јубилатом, продужи борбу против фратора чекајући из Цариграда ферман да може да се у Босну врати. Обзиром на „*imputata*“ која су му „наметнута“, Терзић не вјерује да ће Цариград издати Потену такав ферман. Како је Потен успио да онемогући прелаз у Аустрију свакоме ко нема од њега „*obedenziale*“, фра Филип Пашалић је, као делегат фрањеваца — пише Терзић — неколико пута узалуд покушавао да пређе аустриску границу.

Прилично нејасно и увијено, у одговору на његово раније писмо, Терзић обавјештава Ковачевића о некаквом олову, па каже да би се могло набавити „из Олова из Криваје“. Да ли се овде ради о давању информација о могућностима прављења

оружја и муниције у Босни? У том случају могло би се претпоставити да је и Терзић био у вези са српском обавјештајном службом која је прикупљала овакве информације.

Овом приликом Терзић шаље Томи Ковачевићу и некаква „писма“ (ваљда чланке), своја, фра Стипа Марјановића и фра Илије Старчевића. Моли га да их објави у српским новинама на латинском језику, па ако не може тако, а оно макар и преведена на „наш језик“, само да изађу. Он овлашћује Ковачевића да може, ако се баш мора, и да промијени нешто у њима. И шаље му по Јоши, доносиоцу листа, један „жућ“ (биће дукат).

Писмо шаље из Толисе, гдје је дошао да обиђе фра Стипу Марјановића, који се из Рима обрео у Толиси уочи Госпојине „измичући рукама непријатеља“. И српска штампа, видјели смо („Српске новине“ од 18 августа 1843 године), донијела је вијест да је Марјановић побјегао из Италије.

У своја два писма, написана у размаку од непун мјесец и по дана, Јосић извјештава Ковачевића о ситуацији у Босни, о развиту спора са Баришићем, о појединим фратрима и њиховој жељи да им се редовно шаљу српске новине. Јосић нарочито инсистира на томе да им Ковачевић „испроси“ српске новине. Они желе да добију и раније бројеве, нарочито оне у којима има нешто о Босни и о њиховом спору. И то преко Брода, на његову адресу, којим путем већ прима пештанске српске новине. Чуо је да се у београдским новинама може штампати о фратарским распрама. Зато поручује, преко Ковачевића, њиховом уреднику Милошу Поповићу да ће му слати најинтересантније ствари, молећи га уједно да не „попузне“ као Павловић, уредник пештанских српских новина, које су им одрекле гостопримство, па им више ништа и не шаљу.¹³²⁾ Ову му молбу Јосић понавља и у другом писму, јер ниједне друге новине не саопштавају о њима ни најважније ствари, а њима је драго чути шта новине српске пишу о њима. Сада му шаље и одређенију адресу на коју новине да му шаље: на Саву Николића у Броду.¹³³⁾

¹³²⁾ У броју од 16 септембра 1843 године пештанске „Србске народне новине“ обавјештавају своје читаоце да су из „поузданих извора“ добиле „известија“ према којима је оно што су дотада објављивале о „распри босанског римокатоличког свештенства“ нетачно и чак и лажно те да иде „на увреду и на неосновано опорочавање надлежатељства“. Зато лист „принужден себе биди“ да пређашње вијести прогласи за „неправе и неосноване“.

¹³³⁾ Кад је Гарашанинова пропаганда постала активна у Босни, српски листови слати су фрањевцима бесплатно и редовно. И данас их се, из тих времена, налази велики број у манастиру у Сутјесци, махом са потписом Блажа Јосића уз надимак „Васо“, Али и раније су неки фрањевци пратили српску штампу како ону у Кнежевину тако и ону која је излазила у Угарској. Неки босански фратри су и сарађивали у њима. Фра Грго Мартић је у „Српском народном листу“ објавио десетак својих радова. А крајем 1841, у новогодишњем броју „Србског народног листа“, Блаж Јосић, „Србо-Бошњак“, пише чланак „Ражмишљенија при концу старе године“, у коме листу жели „благополучну нову годину“ и поздравља га патетично: „Цветај драги листу и далеко твоје гране шири те и тужну Босну у закриље братски узимај. Доћи ће време кад ће те и Бошњаци већим числом читати. Целъ си твој и достигао јер си пун народности свагда, а народе тешиш и блажиш сладком надеждом.“

О приликама у Босни Јосић у ова два писма даје доста исцрпне податке. Прије свега, он каже да из Цариграда и, нарочито из Рима немају никаквих одговора, иако их очекују. Али зато се најразличитије лажи на све стране шире. „Фратрицели“, свакако баришићевци, треба да дођу из Зеленика, камо су коњи по њих послани, али фрањевци не мисле да им попусте. Они се чврсто држе свога огњишта и надају се да ће манастир сачувати, Јосић спомиње и велику „побуну“ у крешевској цркви, и тврди да народ сâм није хтјео да саслуша Баришићеву окружницу, те да је том приликом дошло и до „лушака и ножева“, што се иначе не каже на другим мјестима. Тако и поводом крађе бискупског орната, он наводи поименице да га је украо фра Марко Котроман, али да су га Крешевљаци стигли и отели му га. Говори се, додаје Јосић, да је негдје успут и погинуо.

Јосић је чуо да је са Баришићем у Херцеговини и Потен. Чуо је и то да је Баришић добио из Рима иста овлаштења која је имао и Молајони, па јавља то Ковачевићу са извјесном злурадошћу на рачун римске курије. Он зна и да је Баришић, преко Али-паше Ризванбеговића, писао Фазли-паши Шерифовићу да замоли везира да му дозволи улазак у Босну, но овај да му је препоручио да „пише томе бискупу“ „сакан амо да не иде, нек не иде на агралу“.

Према Јосићевим обавештењима из другог писма, дошао је био у Крешево два дана раније Ђело Јубилат,¹³⁴⁾ и најавио и Баришићев долазак за сутрадан. Кад овај није дошао, Јубилата су потјерали из Крешева, и он је, као што су и други кроничари забиљежили, отишао „својим доље у Матанов ђумез“, тј. код Баришићевог слуге Матана. Отуда је написао писмо фра Стијепи Марјановићу, али овај писмо није хтио да прими. Позивао је и гвардијана на састанак, но ни овај му се није одазвао. Писао је једно писмо и на старјешинство манастира, али му је то писмо неотворено враћено. Фратри су најзад послали човјека да обавијести везира о Јубилатовом роварењу, а Јубилат, кад је то чуо, одмах је „одмазао некуд“.

У сусрет новом везиру Тамил-паши фрањевци су послали двојицу својих другова. Они су се већ састали с њим, пише Јосић Ковачевићу, али му додаје да о томе треба ћутати. Јавља му да је Вучевић почео нешто да агитира по Фојници у граду, па да су га Турци, свакако у вези са познатом везировом наредбом, отпремили у Травник у тамницу.

Приговарајући Ковачевићу што му не одговара на писма, Јосић му каже како је њему лако „уживајући у миру српске браће љубав“, док се они међу се кољу на свом огњишту и у својој отаџбини. Фратри би сви радо прешли тамо к њему, али не могу, а он њима неће, јер он на високу, а они на ниску сједе.

У оба писма Јосић срдачно поздравља „сву браћу“ српску која „слогом дишу и нас се тужне браће спомињу“, сву једноми-

¹³⁴⁾ Јубилат, Ђело Јубилат, популарно име једног од ближних сарадника Баришићевих, вјероватно фра Фране Мигића или фра Анте Кнезовића.

слећу браћу Србије. Он напосе поздравља Стојана Симића, познатог српског политичког радника са којим је, вели, имао част да се упозна у Пешти код Павловића. Затим научног и политичког радника Јанка Шафарика и Милоша Поповића (од кога је Јукић „овдје неки дан писмо примио“). Он их поздравља све не само у своје име, него и у име Јукићево (који српске новине „вруће препоручује“), Винцетића и све „друге браће“.

Недић се јавља Ковачевићу из Толисе, гдје је, изгледа, био дошао да обиђе фра Илију Старчевића. Жали му се да је од умора сатрвен. Извјештава га углавном на исти начин као и Јосиф о покушајима Баришићевим да од везира добије дозволу за улазак у Босну. Али каже и нешто што Јосиф не спомиње: да су Баришићеве покушаји још више изазвали Турке и „окренули их за забранит му улазак овамо“. Зато што Баришић не шаље никакве „циркуларе“, Недић претпоставља да није ни добио ништа од Римске курије па да зато хоће сада преко Турака, „по шеријату турском“ а не „по милости Св. столице“, да поврати оно што је изгубио. По овој реченици могло би се закључити да Недић још није био изгубио вјеру у „римску правду“ и да још увијек нешто очекује од Св. столице, уколико се овдје не ради само о посредним контраоптужбама. Иначе, и он спомиње Баришићеве људе који су, како он каже, дошли из Зеленика на челу са Кнезовићем који је свратио у Сутјеску Матановој кући. Куцао је на многа врата, али му се ниједна нису отворила. По овоме, Ђело Јубилат имао би да буде Кнезовић, али Недић одмах у продужењу каже да се за Потена говори да је постао бискуп у Бару и да је тамо отишао са Ђелом. Да ли су ово два имена за једно те исто лице? Крадљивац у прешевској краји, коју и Недић спомиње, зове се Диплар, односно Котроман, у „Борењу“ често спомињани ревносни „баристишевац“.

Интересантно је у овом писму оно мјесто гдје се каже да је стигла дозвола да се фратарски питомци могу слати на науке гдје су и раније слани, али да се за ту годину ипак неће нико слати. А као разлог наводи се то да се младеж, у приликама које су настале, тако искварила да ради шта хоће, да никога не слуша и не боји се, тако да би могла само да их осрамоти.¹³⁵⁾

Он поздравља неку тројицу, дакле поред Ковачевића још двојицу, вјероватно фратара који су у то вријеме могли да буду у Београду, и моли их да срдечно поздраве „господу пријатеље“,¹³⁶⁾

¹³⁵⁾ Деморализација је, дакле, била захватила и ђаке и клерике, који ће, по доцнијим писмима, бити распуштени и послани својим кућама.

¹³⁶⁾ „Србска господа“ и „господа пријатељи“, изрази који се често јављају у овој преписци, односе се на угледне људе у Србији који су показивали интересовање за босанске фрањевце и њихову борбу и били им склони. Вјероватно су то били људи Гарашанинови, јер њима је било стало до тога да преко босанских фратара искорјене „мрзост која сада постоји између Срба западног и Срба источног вероисповедања“. И Чарториски је, видјели смо, препоручивао српским политичарима и државницима сарадњу са босанским фрањевцима да би се међу њима сузбио аустријски утицај коме је циљ сијање „раздора и мржње“ међу католичким и православним становницима Босне.

што има да значи фратарске пријатеље међу угледним људима у Србији. И да им свима зажели, у име босанских фратара, срећну Нову годину.

Фра Илија Старчевић („Мршави ко и ти“) дописује испод Недићева потписа, на латинском језику, позив Ковачевићу да дође што прије, да га жељно очекују кроз десет дана и стадо и сабраћа, да га затрле и пољубе.

У току 1844 године, из кога периода имамо шест писама, још увијек је отворено питање хоће ли се Баришићу дозволити повратак у Босну. Ово питање заоштрава се нарочито са доласком у Босну аустриског конзула Димитрија Атанацковића са задатком да наговори босанског везира Ђамил-пашу да Баришићу дозволи улазак у Босну, односно да убјеђивањем и пријетњама склони босанске фрањевце да Баришића признају за старјешину и да му се покоре. Својим изјавама и поступцима Атанацковић успијева да постане у највећој мјери подозрив претставницима турске власти, а пред босанским фрањевцима да се разоткрије као безусловни подржавалац бискупа Баришића и његове политике. Тако се Атанацковићева акција у овом временском периоду Баришићеве афере налази у средишту догађаја.

Сасвим кратко писмо Мије Баришића, прво из ове године (од 24 фебруара), уствари је одговор на Ковачевићevo писмо од 15 истог мјесеца. Њиме се потврђује да је Баришић дошао у Херцеговину и да се очекује његов долазак у Босну. Везир му још није дао одобрење у том смислу и изгледа да му га неће ни дати ако не морадне. Фрањевци су, међутим, добили из Цариграда потврду својих привилегија, али је питање да ли ће од тога бити какве хасне. Писац саопштава Ковачевићу да је примио његову поруку (или писмо) и да ју је послао гдје треба, па ако штогод дође, одмах ће му одговорити. Само, засад није могуће одгонетнути шта је садржај те поруке, односно писма, ни коме је упућена. Тако исто је немогуће одредити које је то мјесто Н. из кога је Ковачевић послао поменуто писмо од 15 фебруара, као ни то гдје се Ковачевић налазио кад му је ово писмо упућено, јер оно је адресовано на „ibi ubi“, а „прико руку Марјановића кроз Земун“.¹³⁷⁾

Писац поздравља само „сву вирну браћу матере наше“, дакле или неке фратре који су се налазили на истом мјесту гдје и Ковачевић, можда у Беотраду, или вјернике католичке уопште.

Јосић се у свом писму Ковачевићу од 9 марта најприје жали да није добио одговор већ на три своја писма. Потсећа га да је сâм имао прилику да види какав хаос и конфузија влада међу њима, из чега можемо да закључимо да је Ковачевић у то вријеме долазио у Босну.¹³⁸⁾ Јосић вјерује да се већ рђаво стање може само погоршати, јер Баришић из Херцеговине прави сплетке и

¹³⁷⁾ Капелан земунске католичке жупе Марјановић стална је веза преко које босански фрањевци и хрватски „илирци“ и „југословени“ саобраћају са Томом Ковачевићем и својим пријатељима у Србији.

¹³⁸⁾ Сви главни повјереници Гарашанинове пропаганде, који су били стално настањени у Србији, имали су дужност да с времена на вријеме билазе одређене јужнословенске земље ван граница Кнежевине.

фратрима „оклопкуле“. Он назива нечувеним примјером и великом неправдом то што је Баришић, 20 јануара, добио из Рима декрет којим се поставља викаром, визитатором и провинцијалом, јер да тиме постаје *iudex in propria sua causa*. Везир, међутим, неће да га пусти у Босну док не добије наређење из Цариграда. Дефиниториј се жалио у Рим, али Јосић сматра да они само узалуд „карту и чернило троше“. Недавно су поново послани Римској курији „articuli“ са потписима, „лијепо, племенито и паметно“ састављени, но Јосић се ипак ничем не нада, јер Рим њима не одговара, него Баришићу.

И овом приликом Јосић се захваљује онима који му шаљу српске новине, јер оно што се у њима пише о Босни, свима је мило а и корисно. Пита Ковачевића да ли ће он да дође к њима, тј. у Босну, или ће они поћи к њему, тј. у Србију. Потсјећа га како му је већ раније јавио да му нађе мјесто негдје „код господе српске“. Што се тиче Ковачевићева доласка у Босну, он унапријед зна да ће овај рећи да није будала да, из свог „сербезлука“, иде у њихову „смутњу“. Јер ако је и десетина од онога добра — продужује Јосић — које Недић, Караула и Пашалић причају о српској господи, онда не треба бољег раја ни на овоме ни на ономе свијету. И то је оно што Ковачевићу не да да се у Босну врати и што га задржава да у Србији остане барем још који дан. По овоме, као и по томе што препоручује и њему и Верковићу да у Босну не долазе нурукоположени, изгледа да је Тома Ковачевић у то вријеме имао да дође у Босну.

Једно мјесто у овом писму нарочито је интересантно, иако мало пружа могућности да се поуздано установи о чему се заправо ради. Недостаје нам, нажалост, Јосићева опсежна кореспонденција, коју је он, у своје вријеме, наводно, сâм уништио. Јосић каже Ковачевићу као одговор на неке његове предлоге, да је најбоље да се засад ништа не започиње. Фратри су се — вели он — заплели у борбу са Баришићем и забринути су за своју провинцију, а и Турци су већ ствар узели на око. Кнезовић се за њега и Верковића распитивао и зна гдје се налазе. Очеvidно је, дакле, у питању нека политичка акција, али каква, то је, на основу само ових података, без Ковачевићевих писама Јосићу, тешко одредити. Како знамо да су и Јосић и фра Стјепан Верковић били агенти српске пропаганде, највјероватније је да је ријеч управо о некој акцији у њеном оквиру коју су, изгледа, наслутили и Турци и „баришићевци“.

Јосић замијера Ковачевићу што му пошту не шаље преко Саве Николића, како му је препоручио, него преко Брлића.¹³⁹⁾ И поздравља Верковића и сву господу која њему, а преко њега и свим фратрима, добро желе. Особито Милоша Поповића, и то како у име своје тако и у име Марјановићево, Јукићево и Винцетићево.

¹³⁹⁾ Претпостављање везе преко Саве Николића вези преко Брлића могло је имати извор и у пометености која је настала у то вријеме међу присталицама Илирског покрета поводом забране илирског имена које је услједила 1843 године одлуком Фердинанда I.

Винцетић на овом писму дописује својом руком као неку замјерку Ковачевићу да је нешто крио од њега, односно био неповјерљив према њему за свог последњег боравка у Босни. И ово мјесто говори за то да је Тома Ковачевић, за свог бављења у Босни, водио са Јосићем неке поверљиве политичке разговоре који су превазилазили оквир спора са Баришићем.

Писмо непознатог аутора, са симболичним именом Правдољубић, упућено Милошу Поповићу, уреднику Српских новина, садржи такође извјештај о догађајима у Босни. Јавља се у њему као новост (писмо је од 25 јуна) да је аустриска влада послала у Босну „бившег вацгер“, тј. бившег свог конзула у Србији, Атанацковића, да Баришића уведе у Босну или силом или, по обичају аустриском, на превару. Али фратри босански, вели Правдољубић, не боје се ни силе ни преваре аустриске. Они су се већ одупрли Атанацковићу, и упутили протест кнезу Метерниху, који га је послао у Босну, да Аустрија нема шта да се мијеша у њихове ствари, јер да Босна није „краљевство на њу спадајуће“. То аустриско мијешање у босанске ствари не желе ни Турци ни фратри. Ови посљедњи прије ће изгинути него што ће Баришића међу се примити.

Поздравља, изгледа, Ковачевића („К“), од кога је примио једно писмо, и то отворено. Не зна којим путем је стигло, па му препоручује да пише преко Брлића. Писац као да је стално у покрету. Пише да је напустио своје стално боравиште К. (можда Крешево), па да је био у Жепчу код Мате Николића, жупника и љекара. А кад овај умрије, прешао је у Комушину код ондашњег пароха, одакле се јавља, али гдје такођер не мисли дуго бити.

Као што смо већ рекли, аутор писма Стефану Херкаловићу уствари је Филип Пашалић. То што „Радиновић“ каже у писму Херкаловићу да је његов знанац Филип Пашалић „учињен“ гвардијаном у Фојници, може да буде само даљње заметање трага.

Главна тема овог писма је Атанацковићево бављење у Босни. Овдје се једино спомиње, а то одговара и упутству које му је дао Метерних, да је Атанацковић дошао у Босну и ради снижавања ђумрука. Он није успио ни да снизи ђумрук ни да измири фратре са Баришићем, те је, не свршивши посла, напустио Босну и, преко Мостара, прешао у Далмацију. Кад није могао да наговори везира да пусти Баришића у Босну, Атанацковић је правио велики притисак на фратре. Двојицу од њих је, истина „мало поплашио“, али остали се нису дали сломити. Они су му одговорили да ће радије Босну напустити него што ће се Баришићу покорити, па нека он у Босну не долази или ће се они из ње иселити. Дали су му чак и писмену изјаву да Баришића никако неће да приме. Тамил-паша неће да пусти Баришића у свој пашалук зато што се он „завадио са првом и највећом господом босанском“, па би могло нешто да му се догоди, а он би онда био одговоран пред турском владом у Цариграду, а и Беч би могао да помисли да је босански везир Баришића „на вјеру преварио“. О овој опасности која је, наводно, пријетила Баришићу, опширније пише фра

Илија Скоко у писму које доносимо у прилогу међу документима из државног архива у Задру.

Својим поступцима Атанацковић је млађе брате само још више изазвао против Баришића, а Турцима је намјере Аустрије учинио још подозривијим. Нарочито откако су Турци добили у руке једно раније Баришићево писмо Бечу у коме их је он све од реда оцрнио не штедећи ни самог султана. Овдје писац прилично наивно испољава чуђење како то да се Атанацковић није могао да увјери да је Баришић „швабама“ лагао. А ако ипак јесте, онда би, ако има имало „љубави за истину“, требало да и он буде против Баришића. Писац се чак нада да ће се ускоро чути да је Баришић побјегао или, пак, да га је Али-паша Ризванбеговић „са срамотом“ протјерао.

На крају писма он шаље поздраве Илији Гарашанину и Заху, те Симићу и Шафарику. Ово је једини непосредан поздрав Гарашанину и Заху у овим писмима.

У овој преписци највише података о Атанацковићу лично и о његовој акцији у Босни налази се у писму фра Мартина Недића од 4 августа 1844 године.

Атанацковић је дошао у Босну 25 маја и, одмах, обратио се везиру са својим захтјевима у вези са Баришићевим повратком у Босну. Али везир није уважаио његове разлоге. Он је једноставно одбио да пусти Баришића на територију свога пашалука. Затим се Атанацковић обраћа самим братима. Говорио им је да је боље да Баришића приме милом, јер Беч ће им и онако дати писмено јемство да ће га послје шест мјесеци „дигнути“. Не хтједну ли то да учине од своје воље, мораће да приме Баришића на силу. И ту им ни сам султан ништа неће моћи помоћи, јер он и не влада својим царством, него њиме владају посланици великих сила у Цариграду (*internuncii Potentiarum*). Пријетњама је Атанацковић успио да заплаши Караулу и Шуњића. Они су му у име свих братара (*religiosis*), а уствари без ичијег питања, дали писмену изјаву да примају Баришића. Братри су на то улупили протест кнезу Метерниху и против акције Атанацковићеве и против поступака двојице својих издајника (*proditores*), са изјавом да Баришића ни у којем случају неће да приме.

Недић опширно приказује свој разговор са Атанацковићем који је имао, по жељи братара, он лично, на дан 28 јуна. Добио је утисак да је то подмукао и лукав човјек, да једно говори а друго хоће. Једном ријечју, открио је у њему подмуклог уходу. Атанацковић му је стално наглашавао да се вишој власти треба покоравати. Да је Баришић, према извјештајима визитатора, истина крив, а фрањевци да су прави, али да то ипак не одузима право римскоме папи да чини оно што он нађе за потребно, оно што он хоће. Жалио му се како бечки двор већ 30 година нема у Босни човјека који би му био вјеран и одан као Баришић. И зато управо бечки двор и хоће да га, у знак захвалности за његову вјерност, опет врати у Босну. Атанацковић је том приликом рекао Недићу још и то, да и Французи претендују на то да католике у источним земљама узму под своју заштиту, упозоривши га при томе на

чињеницу да се Босанци, по букурешком уговору, налазе под заштитом аустриске царске куће.

Од свих Јосићевих писама, најопширније и најинтересантније је оно од 20 септембра 1844 године. Оно је пуно рђавих вијести и песимизма. У њему Јосић изражава жељу да дефинитивно пређе у Србију. Он, прије свега, приговара Ковачевићу што му је, откако је долазио у Босну, од многих његових писама одговорио само на једно. И, као и обично, објашњава то тиме што се Ковачевић поново „домогао добра живљења“ па је, у добру, заборавио на своју несрећну браћу у Босни.

Свој извјештај о стању провинције Јосић назива извјештајем о стању „кончајуће часне провинције наше“. Каже да је све ишло лијепо и код Турака и међу фратрима док ова двојица њихових не издадоше. „*Bosnita perfidum genus hominum*“, вели Јосић, у име свију а без ичијег питања, а под утицајем Атанацковића, дадоше двојица фратара изјаву да примају Баришића, и та изјава већ је по татарину отишла у Цариград. И не може се више повратити. Међу фратрима је због тога настала читава узбуна, али су се још надали да из Цариграда неће доћи рјешење које би било на штету њихову. Међутим, 1 септембра дошао је глас из Травника да је из Цариграда наређено везиру да Баришића има да прими. Тако је Баришић, 13 септембра, стигао у Травник с великом пратњом. И већ сутрадан изишли су пред везира: бискуп Баришић са фра Николом Кордићем, фра Пинотићем, фра Дриновцем и фра Марком Каламутом, од једне, и фра Маријан Шуњић, фра Андрија Кујунџић и фра Никола Јурић, од друге стране. Баришић је пред везиром обећао да ће се у свему држати старе праксе („стари јол уздржати“). Пристао је на све што је везир од њега тражио, једино што рече да неће моћи задржати тадашње гвардијане, јер да се они налазе под папином анатемом. На то му је везир рекао да се што прије састану и једна и друга страна, те да заједнички изаберу нове управе манастирске.

Баришић, међутим, одмах је у Травнику призвао себи неке слабије из редова својих противника, за које је био сигуран да неће смјети да му се супротставе. И с њима је изабрао за сва три манастира и гвардијане и викаре, све људе себи одане. И сада ће — јада се Јосић — преко њих моћи „талумити“ остале фратре који му се не хтједну покорити и од њих тражити изјаву вјерности (*iuramentum fidelitatis*). Већ је суспендовао (*intimavit sententiam suspensionis*) старјешинство провинције (дефиниториј), и тако је сву власт преузео у своје руке. Унишао је у нашу провинцију (продужује Јосић) „*quasi leo rugiens et leona raptans catulos*“, па нема шта не ради; забранио нам је и Богу се молити, јер смо ми сви проклетници. У Сутјесци (манастиру коме је и Јосић припадао, поставио је за гвардијана Јубилата а за викара Крстића и изјавио да ни мене на мом мјесту неће оставити, и то због мојих „Елегија“.¹⁴⁰) Сви фратри забавили су се о себи и забринули

¹⁴⁰) Дјело објављено на латинском језику, око 1841 године, инспирисано је, као и поезија фра Мартина Недића, свесловенским и илирским расположењима и заносима свога времена; отуда Баришићево нерасположење према Јосићу као пјеснику „Елегија“.

много. Шта ко може, то и граби и крије, да би имао с чим утећи. Јер није ни право да сво своје добро и имање душманину предају. Може се лако догодити да једнога дана сва три манастира и св. Иве, и св. Духа и св. Кате,¹⁴¹⁾ освану спаљени и с црном земљом савњени.

Допрли су до фратора и црни гласови из Загреба, да су тамо још већи немири, да се је све дигло „противу народу нашем илирском“.¹⁴²⁾ Јосића то нарочито забрињава и он ову појаву веже са догађајима у Босни, са Баришићевим успјехом, те му се још више замрачују перспективе. Фратри још ишчекују из Загреба „Даницу“, али њему се чини да ће их у томе ишчекивању и смрт заћећи. Он на све стране види само тугу и жалост, осим у Србији гдје још мало што је Бог провидио“.

Јосићу се чини да онима који не мисле да се покоре Баришићу не остаје ништа друго него да се одрекну и реда и вјере, и да Босну напусте, те да на другим странама себи „саламета“ траже. Јер за њега је постало сасвим очевидно да је „правда погинула“. Зато он потсјећа Ковачевића на своја ранија писма у којима га је молио да му нађе неко мјесто у Србији. Значајно је нарочито да му у исто вријеме поручује да каже „свој господи у Србији“ да су се и сви остали босански фрањевци који су стајали на бранику провинције ријешили, као и он, да пређу у Србију и да тамо себи уточиште нађу. Подједнако је значајан и онај детаљ у писму гдје Јосић моли Ковачевића да француском конзулу у Београду потанко изложи све ово што му пише, те да му уједно саопшти да босански фрањевци још увијек очекују оно што им је препоручено да чекају. Ми у њему налазимо још једну потврду о непосредном ангажовању француских дипломатских претставника у овој афери, и то на страни Баришићевих противника.

Јосић, као и у ранијим, и у овоме писму поздравља пријатеље у Србији који фратрима „добро желе“. Моли их да им и даље буду од помоћи, да их одбране и сачувају ако је још могуће. Шаље им поздраве од Винцетића, Јукића и Марјановића, који ће — каже — „ако не приа, о прољећу тамо (тј. у Србију — И. К.) поћи“. Сви се, и овом приликсм, захваљују српској „превисокој господи“ на београдским новинама, које редовно примају.

У години 1845, из које имамо седам писама, спор између босанских фрањеваца и Баришића води се углавном у Цариграду, пред турским властима и цариградским унијатским патријархом. И ту се управо, око њега, испољава у нарочито великој мјери сав онај сплет интереса и интрига дипломатских претставника великих сила заинтересованих за судбину балканских земаља.

¹⁴¹⁾ Три фрањевачка манастира: Фојница, Сутјеска и Крешево.

¹⁴²⁾ Послије забране илирског имена настали су прогони присталица покрета те је дошло и до крвопролића на Марковом тргу у једном сукобу демонстраната са војском; изгледа, међутим, да босански фрањевци у ово вријеме нису били довољно обавјештени о свему што се у то вријеме збивало у „цесаровини“ и напосе у Хрватској, те да су многе ствари тек наслућивали и то прилично магловито.

Из Јосићевог писма од 13 фебруара види се да је Баришић још активан у Босни и да Ватикан још увијек не отступа од свог негативног става према босанским фрањевцима. Заморени дугогодишњом безизгледном борбом, фратри су почели да вјерују да су Беч и Рим ипак свемоћни и да ће све њихове наде у друге силе остати јалове.

Овога пута Јосић шаље своје писмо преко Брчког, преко Ђуре Куртовића, а не као дотада преко Брода. Фрањевци су имали више канала којима су комуницирали са својим пријатељима преко границе, док се Баришић, као што смо видјели, служи углавном аустриским службеним органима. Изгледа да је Јосић сад озбиљније ангажован на политичкој сарадњи са Србијом. Чешће спомиње „нашу трговину“, што је, како је познато, значило политичку активност у оквиру српске пропаганде. Тако, на примјер, упозорава Ковачевића да му је „по заједничком пријатељу М. К., који је отишао у Србију 28 јануара, јавио „од наше трговине“. Значајно је да Јосић у овом писму моли Ковачевића да „трговине наше“ ни за што на свијету не напушта и да у Београду нарочито поздрави „наше трговине пријатеље“. Биће да је са овим у вези и поздрав који он на крају писма упућује „господи З. З. понајвише“.

У Босни, иначе, по његовом писму, зна се само за плач, сузе и уздисање. Фратри не знају шта ће. Откако је Баришић добио сву власт и постао судијом *in proposita sua causa*, што претставља нечувен примјер у свијету, широко су отворена врата свакој неправди. Баришић хоће да оне фратре који су под анатемом пошале везане у прогонство. Он је по једном фратру бискуповцу „кога Јубилатом зову“ послао преко Беча у Цариград молбу да му се у том смислу изда ферман. И већ се говори да је, захваљујући интервенцији аустриског посланика у Цариграду, тај ферман и добио. На све то, Јосић се пита шта ће фратри да раде и шта је са њиховим пријатељима, спавају ли или уопште више и не постоје. Чуло се — вели — у Босни да је и енглески посланик у Цариграду помогао Јубилату да добије поменути ферман, а Баришић да је „утекао под одбрану“ француском двору и да од француског краља и неког француског друштва велике паре прима. Јосић пита Ковачевића, да ли је то све могуће, и зашто толике силе, кад су се већ уплеле у њихов спор, не пошале у Босну свога човјека да цијелу ствар извиди. Њему се чини да у европској политици само Рим с Бечом заповиједа, да је у свијету сасвим нестало правде, јер праведни страдавају, а криви постају „славодобитни“. Фратри траже суд и правду, а Рим то не допушта само зато што се боји да не изађе на видјело Баришићево и римско „неваљало и ружно дјело“, зло и опачина. Али зашто то друге силе подносе, зашто то подноси Енглеска и, нарочито, Француска која је „мати правде“, чији је двор „свагда правцу чува“.¹⁴³) Снага турске владе спала је на ништа, а Аустрија

¹⁴³) Споменули смо већ да су млађи фрањевци који су се школовали у аустриским земљама били захваћени идејама савременог либерализма, па и револуционарним покретима из тих година и ранијим, и отуда мора да потиче и њихово мишљење о Француској као „матери правде“.

спроводи своју политику, која ће, мисли Јосић, присјести и Риму, јер Беч се бори за свој утицај. Турски девлет изгубио је сваки углед у Босни, „ако не и саму Босну“. Јер двојица фрањеваца су прије осам година. — пише Јосић — чули из уста кнеза Метерниха изјаву како је он срећно свршио посао са Грчком, па се нада да ће и са Босном још боље.

Фратрима се чини да су их сви напустили и одбацили, да им и пријатељи више не помажу или ,можда, и не могу да помогну; али они се Баришићу не мисле покорити па макар и главе погубили, макар морали и огњиште своје напустити. Баришић тражи изјаве покорности, ко неће да их потпише, има да сели, а ко их потпише, има да га слуша. И сад, пита се Јосић, шта да раде фратри и могу ли се још поуздати у своје пријатеље. Јер они Баришићу могу лако „стати ногом за врат“, али ваља се са Римом борити.

По једном мјесту у овом писму види се како и званична Србија, у даном тренутку, избјегава да се сувише отворено експонира за фрањевце. Јосић, наиме, спомиње да је написао за београдске новине одговор на неки чланак, па умјесто да се његов одговор појави у београдским новинама, оно се појављује управо тај чланак. на који он жели да одговори.¹⁴⁴⁾ Он каже тим поводом Ковачевићу да ако уредници новина не могу да се заложу за некога, а оно барем да не морају да пишу против њега. Он у томе случају види рђаво „знамење“, али ипак моли поново да се његов „одговор Јубилату“ штампа или, барем, да му се јави разлог зашто не може да се штампа. Распитује се и за неку своју пјесму коју је Ковачевићу послао „још јесенас“. Ако је штампана, моли га да му је пошаље.

Јосић жели да што прије види Ковачевића, можда већ у прољеће, јер у Босни се више живјети не може. Поздравља Милоша Поповића, Шафарика и друге. Распитује се шта је са Пашалићем („за нашег Радиновића“), и за неког друга са којим су он и Ковачевић у Будиму, кад су се састали, заједно ужинали, а чије се име почиње са М. А., те за неког њиховог заједничког саученика „Илира Крунослава“.

Као што је у неколико наврата најављивао Ковачевићу, Јосић је стварно и дошао у Србију и провео у њој 37 дана, али се затим поново вратио у Босну. Јосић је допутовао у Србију са фратрима Марјановићем и до повратка у Босну није се одвајао од њега. По каквом су послу дошли и шта су урадили, из писма се много не види. Одмах из контумаца у Рачи, тдје су стигли 2 маја, Јосић о свом доласку извјештава Тому Ковачевића, тада практиканта начелства округа подринског у Лозници. Позива га да, ако икако може, дође у Шабац, тдје ће га наћи код начелника или у начелству, да се виде и разговоре о важним стварима. Жеља

¹⁴⁴⁾ Србија је тих година била изложена унакрсном притиску представника великих сила у Београду, и то се свакако морало одразити и на њеном држању према босанским фрањевцима у току Баришићеве афере; с тим у вези је и једно вријеме резервисани став српске штампе према афери.

је његова и Марјановићева да и он заједно с њима пође и у Београд, тдје ће „куму“ имати да се прикаже и „изун“ узме. Ово Јосићево писмо послао је у Лозницу, по специјалном куриру, Марко Пантелић, „осмотритељ“ контумаца у Рачи, заједно са својим пропратним писмом у коме тачно наводи име, занимање и мјесто из кога је дошао за Марјановића, а за Јосића само каже: „један по имену Јосић из истог мјеста“. Пантелић моли Ковачевића да дође у Шабац да се с њима састане ако му дужност дозвољава.

Послије шест дана, Јосић се из Београда јавио Ковачевићу у Лозницу. То би могло да значи да Ковачевић није с њима ни ишао у Београд. Не види се из писма ни да ли је долазио на састанак у Шабац. Изгледа да Ковачевић није имао пуну слободу кретања ни састајања са људима. Јосић му јавља да су у Београду нашли Пашалића који 9 маја полази за Босну. Од њега су чули да су ствари у Цариграду „добро лице узеле“, али одлука да још није пала. Он и Марјановић желе да у Београду сачекају одговор из Цариграда. Можда је од тога одговора зависила и њихова одлука да ли ће остати у Србији или ће се вратити у Босну. Јосић каже у писму да их је „господин Раја“ (тј. Раја Дамјановић, савјетник и министар српски) смјестио у Београду код једног човјека коме ни име не знају, а да су пустили глас да иду за Смедерево, те му препоручује да ни он друкчије не говори. Изгледа, по овоме, да су или ова два фратра, или српске власти, или и једни и други, сматрали за потребно да ова фратарска посјета Београду остане у строгој тајности.¹⁴⁵⁾

Из Србије се Јосић јавио Томи Ковачевићу свега још једном, а изгледа да чешће није ни могао да му се јавља из Београда. Он то, уосталом, и сâм каже у једном писму наводећи као разлог за то непознавање „обичаја и начина ове земље“, што свакако има да значи да то ондашње политичке прилике нису дозвољавале. Ово, посљедње, писмо писано је 16 јуна из Шапца. Како се у њему Јосић жали што се „опет не могу видјети“, изгледа да су се њих двојица ипак негдје састали, иако ово може да се односи и на посљедњи Ковачевићев боравак у Босни. Јосић пише Томи да би му платио „и сахију и кочије“ да дође у Шабац, али Марјановић неће да га сачека у Рачи, него хоће одмах да пређе на другу страну, јер једва чека да се „опет види у Босни“. Иначе пријатељи који су Тому „управљали“ — дакле Ковачевићеви претпостављени, вјероватно баш по линији пропаганде — лијепо су фратре примили и били према њима љубазни и предусретљиви. Са њима су се о свему разговарали и посавјетовали се, те им је драго да Срби имају таквих људи. О Ковачевићу сви добро говоре, иако се чуло да је склон пићу; Јосић у ово посљедње не вјерује, па су га и он и Марјановић препоручили свуда колико су могли. У свом

¹⁴⁵⁾ Не само Турци и аустриски и други агенти него и претставници власти у самој Србији нужно су пратили кретање странаца по територији Кнежевине, с разлогом гајећи према њима извесно неповјерење. Отуда потичу све ове мјере предострожности и опрезности и у вези са Јосићевим и Марјановићевим бављењем у Србији.

писму каже Јосић да су се у Београду у „највећем весељу“ провели код господина Исидора (Стојановића) и Томине сестре, дакле не код непознатог човјека као што стоји у претходном.

Сада су изгледи за успјех спора који се води у Цариграду много већи. Цио материјал о спору преведен је са талијанског језика на француски и турски и предат турској влади. Од 3 јуна ствар је почела да се озбиљно рашчишћава »ex professo«. Баришић по Цариграду просипа новац да би њиме купио правду. Слао је своје људе и фратрима са позивом да се измири с њима, али ови се нису одазвали.

Јосић моли Ковачевића да му пише у Босну, и то преко Боже Андрина у Тузли или преко Фра Маријана, а може и на Рачу, јер да ће они настојати да од Раче до манастира успоставе редовну пошту (ordinariam postam).

По повратку у Босну Јосић се 24 августа јавља Ковачевићу прилично дешператним писмом. И то у Шабац, гдје је Ковачевић у међувремену био премјештен са истим звањем и по својој давнашњој жељи. Јосић се јада да му је додијало живјети, да гледа на све стране само страх, инат, кавгу и лаж, а нигдје да истине не види, ни мира, ни весеља. Сада је његова једина жеља да се спор сврши, и мир зацари, па макар било и у корист Баришића.¹⁴⁶⁾

Баришићевци су, вели, још увијек активни у Босни. Неки угледни турски прваци из Босне, као што су Мустај-паша и Фазли-паша, позвани су у Цариград. Али зашто - то још не зна. Из Цариграда фратри јављају да се добру надају, али Јосић на то примјећује резигнирано: Дај Боже да се ствар већ једном сврши. Моли Ковачевића, међутим, да му пошаље титуле „српске госпode“, попечитеља и совјетника, господина Раје и других, да се не брукају кад им пишу. Као да за њега постаје важније интензивирање веза са тим људима по некој другој линији. Чуо је да су се у Србији појавили њихови ђаци фра Јаков Маријан Цоић и фра Тадија Антон Козић, који су из Угарске протјерани због »perversos mores«, те фра Јосип Драгићевић из Италије, па моли Ковачевића да каже свима у Србији да им не дају никакво звање ако би то затражили у име босанских фрањеваца¹⁴⁷⁾. Распитује се за Пашалића (Радиновића), камо је и када отишао. Пита да ли је начелник у Шапцу примио њихово писмо којим су му се, он и Марјановић, јавили одмах по повратку у Босну. И поздравља шабачког начелника, као и тамошњег проту, и попа Марка. Шаље

¹⁴⁶⁾ Интересантно је да баш у ово вријеме кад су изгледи за повољан свршетак афере били на помолу, наступа извјесна клонулост и код самог Јосића који жели да се прилике смире и среде па макар и Баришић изишао као побједник; ово његово расположење донекле објашњава и доцнију његову поруку пријатељима у Србији да фрањевци тренутно немају могућности да успоставе сталну петнаестодневну везу са Србијом преко Раче.

¹⁴⁷⁾ Ова тројица фратара на које писац упозорава пријатеље у Србији да не треба да их прихвате, могу да буду неки од оних емиграната — у Србији, и доцније, врло честих — који су бјежали у Србију из осталих јужнословенских земаља из својих личних, сасвим приватних разлога и потреба и тамо се приказивали као жртве својих увјерења и политичких прогона и у то име тражили од српске владе помоћ и уточиште.

поздраве и од Луке Терзића (Бабе), те од Винцетића, Недића и Марјановића. Чим сазна нешто о повратку фрањевачких делегата из Цариграда, да му то одмах јави, и то преко Тузле на фратра или на Божу Андрина, „који често туда“ (тј. преко Шапца — И. К.) пролази у Београд.

У додатку неком непознатом писму, датираном са 28 децембром, Јосић јавља Ковачевићу да му шаље од Терзића 3 талира (раније му је послао од Обрадовића 2), које добива његовим настојањем. Препоручује му да захвали дародавцима и да и он њима пошање неки мали дар. За себе тражи сат, и то да буде добар па макар и коштао много, а новац ће му унапријед послати.

У години 1846 спор босанских фрањеваца са бискупом Баришићем завршен је. Крајем марта те године Баришић је дао оставку на положај апостолског викара у Босни и ускоро је постављен на исти положај у новооснованој херцеговачкој фрањевачкој провинцији. Из овога времена имамо свега три писма. Једно је, изгледа, фра Стјепана Марјановића, а друга два су Јосићева. Прво је из фебруара, док афера још није била окончана, а последња два послје њеног окончања, из јуна, односно из септембра исте године.

Пошто у вријеме када Марјановић пише своје писмо спор у Цариграду још није био завршен, садржај овог писма креће се углавном око спора. Марјановић се нада да је Ковачевић примио писмо које му је послао по „трговцу“ (дакле и он по „трговцу“, што ће рећи по политичком сараднику) из Вареша и све што се налази уз писмо за њега и друге пријатеље, па очекује скори одговор. Пашалић је јавио да Мигић у Цариграду умало није добио ферман. Мигић је, новодно, тај глас пронио по Босни, а преко Далмације је дошао муширу да, и без фермана, а да би се задовољила препорука Беча, Баришић остане у Босни с тим да влада по старом „адету“. Како ни Турци ни фрањевци неће више да попуштају, наређено је Баришићу да иде у Цариград, на што је он затражио да пођу Марјановић, Караула и Дропуљић, који ће и поћи, осим Марјановића, јер је он болестан, те ће га замијенити фра Боно Мариновић. Турци све више сумњају у Баришића да шурује с неким страним силама, па желе да што прије оде. Марјановићу се чини да сад претстоји последња битка, или заробити се или остати на своме. Узда се више у помоћ и у окретност пријатеља него ли у правду. Караула у том смислу пише Заху. Писмо му шаље по београдском сенатору Басоевићу који је долазио босанском везиру. Хтио је и он, а и фратри су хтјели, да се састану, али нису смјели ни он ни они. Моли да му се одговори што прије, али увијено, као да се ради о некој трговини, као што то чини Пашалић, коме су по Јутару све јавили. И да се преко српских пријатеља препоруче фрањевачки заступници српској агенцији у Цариграду.

Оба своја писма Јосић шаље по „пријатељу Мићи“ који често одлази у Србију. У првом писму Јосић каже да од Ковачевића за годину дана није примио ниједног слова. Моли га да му се сада по Мићи јави „својим рукописом“. Чуо је да је Баришић већ

стигао на нову дужност у Херцеговини, али фратарски „аблегати“ још се не враћају из Цариграда. Штавише још су неки у Цариград позвани, као што му је већ писао по њима. Чује да Решид-паша тражи да се ново старјешинство изабере у Цариграду, па да су зато фрањевачки делегати тамо задржани и још неки угледни фратри из Босне позвани да дођу. И папа је већ одредио свога делегата пред којим ће се избори извршити. Јосић се плаши да се иза ове комбинације опет не крије нека опасност по босанске фрањевце, нека „политика“. Поново пита Тому да ли се мисли „редити за свећеника“ и да ли се мисли икада вратити у босанску редодржаву. Распитује се и за Верковића. Поново моли Ковачевића да му, по Мићи, пошаље титуле и звања „српске госпode“, напосе Раје Дамјановића. Моли га и да му јави шта у Србији има новог осим онога што у новинама могу да прочитају, те поздравља све тамошње пријатеље, нарочито Христу Марковића.

Из писма од 1 септембра видимо да је Јосић најзад, у Томином писму од 8 јула, примио тражене „титуле“ српских старјешина, које ће му, како он каже, „много ваљати“. Пита га зашто је одлазио у Београд, какво је сад звање добио и да ли му се плаћа повећала. Чуо је, наиме, да је због тога тамо био. Из Јосићевог писма се види и то да су „пријатељи“ из Србије изразили жељу да се из Босне сваких 15 дана шаље курир („пригода“) у Београд. Али Јосић на то одговара да, иако је то и њихова, и то још већа, жеља, јер би то за њих било од „неисказане користи“, засад то није могуће остварити. Фрањевци су, борећи се годинама са „душманима“, тако осиромашили да више немају чиме да издржавају ни својих осморицу агената у Цариграду. Умјесто те петнаестодневне поште, они ће и у будуће користити сваку прилику за одржавање везе са Београдом. Зато моли српске пријатеље да се и са тим задовоље и да им опросте. И овом приликом Јосић поздравља све „часне пријатеље“, напосе Христу Марковића. Тому поздравља још и у име Винцетића, Марјановића и Недића.

ЗАКЉУЧАК

Ова писма, сама по себи, уносе више свјетлости у Баришићеву аферу. Ми из њих видимо, такођер, да је преписка између босанских фратора и политичких људи у Србији 30-тих и 40-тих година прошлог вијека морала бити и већих размјера и, нарочито, да она врло често излази из уског оквира њиховог спора са Баришићем и има шири политички значај.

Иако је спор настао поводом настојања бискупова да босанске братре потчини својој власти и да сва добра и приходе којима је располагала католичка црква у Босни приграби у своје руке, он је добио извјестан политички карактер. У њему се, на специфичан начин, одразило настојање народа Босне и Херцеговине и јужнословенских народа уопште да постану политички субјекат у свом етничком простору и да се одрвају прохтјевима империјалистичких сила да им се, умјесто Турака, наметну као старатељи и господари.

Свакако би било погрешно, на основу чињеница које нам открива ова преписка, извести закључак да су се босански франџевци као цјелина у оквиру ове афере свјесно борили за одређене политичке принципе. Али исто би тако било погрешно порицати да нас ова преписка ипак упућује на то да су такви принципи били извјестан фактор у четрнаестогодишњој борби босанских фратора против бискупа Баришића.

И аустриски конзул Атанацковић и католички кроничари, а нарочито ова преписка, потврђују да су носиоци отпора против Баришића били млађи братри, док су се старији лако давали застрашити и поколебати „страхом господњим“, ауторитетом Св. столице и римског папе као врховног поглавара свих католика у свијету.

У ери буђења и разгарања националне свијести која се тад испољава у виду „илирства“, „панславизма“ „славјанства“ и српске национално-ослободилачке мисли, они босански франџевци који су учили школе у „цесаровини“, у Хрватској и Угарској, дакле „Угри“, имали су у својим редовима извјестан број фанатика „народности“ који су нашли у себи моралне снаге да интересе свога народа претпоставе интересима ватиканским, тј. интересима свјетске политике Римске курије која их је и те како везивала и обавезивала.

Њихов број није био велик, јер су такви људи и иначе ријетки, али да њих није било, да није било управо таквих појединаца, отпор фрањеваца сигурно би био брзо сломљен. Насупрот ватиканској политици вјерске искључивости и нетрпељивости, која ће открити своје праве методе дјеловања нарочито у току Другог свјетског рата, и насупрот њемачком и италијанском империјализму који, у односу према нашим народима, стално вјешто користи своју опробану праксу „подијели па владај“, ови млади људи прихватили су идеју братске сарадње међу југословенским народима заједно са вјерском трпељивошћу. Овако оријентисани, и у том правцу ношени заносом своје младости и свога темперамента, поједини босански фрањевци, у стању револтираности и огорчености, могли су да изразе спремност да се одрекну и реда и вјере, па чак и да главе погубе прије него да се покоре насиљу и самовољи и приме неправду за правду чак и онда када су то од њих тражили њихови највиши црквени форуми.

По тој линији Блаж Јосиф ће у једном свом писму Андрији Брлићу написати: „док се Беч гњездо швапско не разори да камен сврху камена не остане, дотле не може словјенство избавит се ропства... анатема проклетом гњезду измета њемачког, доли с њим, градимо Беч нови у Београду, ал на Рачи, дино Дрина љуби се са Савом“.¹⁴⁸⁾ По тој линији фра Мартин Недић пише похвалне пјесме у част оновремених српских државника, а Дропуљић, говорећи о жељи Аустрије да, изазивајући немире у Босни, нађе повода за интервенцију и мијешање у унутарње ствари њених народа, каже за „швабу“ да би турско царство у чаши воде попио и најрадије га „својој тузици швапској подложио и зулум чинио као и осталим у својој цесаревини Илирим“. Јукић, ношен истом мишљу, вели да би рађе био у Београду кројач него што би се покорио Баришићу, те пријети Атанацковићу да ће босански фрањевци отјерати свога бискупа из Босне исто онако као што су Срби отјерали из Србије Обреновиће.¹⁴⁹⁾

Метерних још у току 1841 године јавља у Рим како је главни узрок неслоге између Баришића и босанских фрањеваца „руско-славјенско-илирска пропатанда“. И зато он у Баришићу налази, поред осталог, и поузданог вођу и агента проту-илирске пропаганде и, као таквог, помаже га и узима у заштиту.

Нема сумње, овакви фратри, са оваквим ставом као резултатом дубљег увјерења и политичког „вјерују“, претстављали су мањину и били ријетки. Друга половина XIX и прва XX вијека показале нам да њихови примјери нису дали свој печат оној ужој средини у којој су они дјеловали. Она се, напротив, са ријетким изузецима, није одазвала позиву Јукићевом, упућеном босанским фрањевцима да буду не само добри фратри него и домороци илирски. Али, утолико је јача свјетлост којом, у тами, зраче њихови ликови. Они су успјели, упркос свему, да покрену и безмало кроз један и по децениј носе један значајан покрет отпора и да, у њему,

¹⁴⁸⁾ Гаврановић, ц. дј. с. 36.

¹⁴⁹⁾ Шишић, ц. дј. с. 13.

антиципирају једну далеку будућност. Они су у Баришићевој афери и кроз Баришићеву аферу испољили жељу да се, наслањајући се на своје сународнике у Хрватској и на своју „српску браћу“, супротставе на свој начин, начин који је тада био могућ, завојевачким тежњама неких великих сила на Балкану и, у исто вријеме, вољи Ватикана да с њима располаже као с бесловесним инструментом своје империјалне политике.

Анализа ових писама босанских фратара упућиваних Томи Ковачевићу и, преко њега, политичким људима у Србији, као и материјала из задарског Архива, који се овдје први пут користе и публикују, доводи нас до горњег закључка, и у томе је, поред осталог, њихова вриједност и њихов значај. Она потврђује нашу тезу да је Баришићева афера, силом прилика под којима је настала и у којима се развијала, нужно постала политичком афером већих размјера и ширег значаја. И да су у њој неке завојевачке силе — да се и ми послужимо цитатом фра Ивана Фране Јукића — имајући у својим рукама „област свету божанствену“, настојале да под њеним плаштом стекну над нашим народима и „власт времену“.

ПРИЛОЗИ*

* Српскохрватски текстови морали су бити, донекле, прилагођени савременом правопису.

ІЗ ДРЖАВНОГО АРХІВА У ЗАДРҀ

I

**Имотски, 7. II. 1844. Претор у Имотском Капетану у Сплит
(ДАЗ, 1129/п)**

Imoschi 7 Febraio 1844.

Come Le avevo portate a riverita notizia col mio Rapporto dei 23 Gennajo No 18 i Frati ribelli della Bosnia erano intenzionati di inviare a Monsignor Vescovo Barissich un loro Commissario per divenire a trattative di riconciliazione, ma sia che a ciò infingessero o che non andassero d'accordo nella scelta della persona, non lo mandarono, nè alcun atto di sottomessione palesarono fino ad ora, ed in quella vece certo Padre Stefano Marcovich da Fojnizza, illegalmente promosso a Provinciale, si mise a confutare la Pastorale del Vescovo, e pubblicò al popolo una tale confutazione mediante Circolare, il cui tenore, per quanto dicesi, infama la persona del Vescovo Barissich e quella di Monsignor Arcivescovo Principe Altieri. — Inoltre il Marcovich istigandoli a non ricono scere alcuna giurisdizione in Monsignor Vescovo Barissich cerca di persuaderlo a credere che questi non sia stato inviato dalla Corte di Roma, ma invece che siasi a quella parte trasferito abusivamente e dietro semplici concerti presi col Monsignor Principe Altieri. Credo che le lettere, che rassegnò a S. S. col Rapporto odierno No 34, contengano le copie di detta circolare. Monsignor Pooten, dierto ordini avuti, di 3 del corrtte doveva partire de Cerigaj per la nuova sua destinazione in Antivari, se non lo avesse trattenuto il cattivo tempo; ma è in sulle mosse, se non è partito in questi ultimi giorni, attendendolo un bastimento a Metkovich.

Romagnolo

II

Дубровник, 20. III. 1844. Окружни капетан у Дубровнику Гувернеру у Задар (ДАЗ, 1226/п)

Eccelsa I. R. Presidenza!

Da Monsignor Vescovo Barissich, ora trovantesi a Cerigaj, si sono ottenute le seguenti notizie. Monsignor Nunzio Apostolico presso l'IR Corte Austriaca spedì al prelodato Monsr. Barissich una lettera pel P. Marcovich Provinciale illegitamente eletto, in cui da parte di Sua Santità lo esortava alla resipiscenza, e allo spoglio anche in idea d'una Autorità che in fatto non possedeva se non invalidamente, accertandolo esser Sua Santità pronto, anzi ansioso di riaccoglierlo nel suo seno in uno a tutti quelli infelici, chi si erano fatti degni di sospensione e scomunica; ma inutili furono le lettere spedite in copia da Monsr. Barissich, giacchè col pretesto di qualche falsificazione, protestarono volerne le copie autentiche.

»Onde l'affare non procedesse colla loro totale rovina, contentati anche in questo, nuove cavillazioni rinvennero. Siccome il Vescovo si nominava anche Superiore Regolare, richiesero i Padri il Decreto analogo Pontificio, ed in questo furono soddisfatti. — Ma nuovi ostacoli sorsero de parte dei Frati, uniti quasi tutti della parte contraria al Vescovo, protestarono specialmente i pseudo-Superiori, essere pronti a dimettere le loro cariche (:arrogatesi illegittimamente:) posto che Monsignor Barissich venisse rimosso dalla Bosnia, e tali loro pretese, come si dice, avanzarono a Sua Santità, presentando invece di Monsr. Barissich, quatro individui — Monsignor Topich, Vescovo d'Alessio in Albania, — il P. Sebastiano Francovich, Provinciale de Francescani di Ragusa, — Il P. Mariano Saich, ex Provinciale, — e il P. Matzek Lettore Teologo, ambidue della Regolare Provincia di S. Giovanni Capistrano in Slavonia. — A ciò s'aggiunga, che tre o quattro Parochi in Ercegovina, i quali si assoggettarono all'Autorità legittima di Monsr. Barissich, tosto che comparve tra loro, ora si rivolseno contre, e abbandonate le loro cure, si ritirarono nei Conventi a formar parte degli ostinati.« Locchè viene portato a Superiore conoscenza dell' Eccelsa Presidenza Governativa, in seguito al riverito suo decreto 5. Aprile a. p. № 800/P.

III

**Имотски, 3. V. 1844. Депутат у Имотском Претору у Имотском
(ДАЗ, 103/2)**

L' Imp. Reg. Signor Pretore.

Il Monsignor Rafaelo Barissich Vescovo della Bosnia, trovandosi tuttavia qui nelle vicini tenute Ottomane, ha rimesso due Sue lettere, pregando, che siano spedite nel piego Ufficioso, una per Vienna a Sua Altezza Altieri, e l'altra per Roma al Cardinale Frasoni.

Queste due lettere ha portato qui Frate Augustino Vissotich, facendo conoscere allo scrivente, che fra breve periodo di tempo il Monsignor Barissich si recherà in Bosnia nel Convento di Suttinsca, e che il Vesir di Travnik ebbe l'ordine dal Sultano per frenare i frati ribeli in Bosnia.

Imotschi li 3. Maggio 1844.

Il Deputato
A. Popovich

IV

Имотски, 8. V. 1844. Претор у Имотском Капетану у Задар (ДАЗ, X/6, 961)

8 Maggio 1844.

Riseppi da fonte sicura che i frati insubordinati al Vescovo della Bosnia, possanto tendere ad uno scopo ben diverso da quello che in apparenza manifestano colle parole e coi fatti, che fino dal anno 1840 misero a viste politiche di sovertimente in Bosnia e Hercegovina; e che le cuoprono appunto con simulata resistenza ecclesiastica. Infatti il Padre Agostino Covacevich da Derventa, Sacerdote Elia Verko da Gradacaz, chiericho regolare, et certo Padre Stipan, Sacerdote il cui nome al secolo non mi venne dato di rivelare, son tre giovani bosnesi che di continuo si ritrovano in Alexinaz in complotti presso il Console Russo, colla mira (dicesi) di condurre i Russi in Bosnia ed Erzegovina dalla parte della Servia et del Mantenegro. Sebbene questa voce debba essere dubitata, possa essere esagerata, ed anche escogitata, vista specialmente la posizione geografica dei diversi territori, io non manco di porgerla a riverita sua conoscenza, in prova di adempire all' ossequiato suo Decreto 16 Aprile p. p. № 186/IV. Egli è certo pero che quei tre torbidi con soggetti si sbruciano di troppo nella vertenza fratesca, girovagando continuamente; il Covacevich in oggi si ritrova a Belgrado, il Verko in Albania, e fra Stipan in Bulgaria: un quarto ad essi si associa, ed è il Padre Francesco Jukich in oggi a Grahovo, e precisamente da venti giorni. Mi consta per cosa indubita che il Visir della Bosnia e in grande sospetto, note essendogli le mire del Covacevich: in fatti verso la fine del passato Aprile egli fece arrestare l'ottimo Religioso Padre Agostino Vissotich, perchè questi viene di sopranoame chiamato Covacevich, per essere stato un suo antenato fabroferraio (kovač); nè lo lasciò in libertà se non dopo tre giorni, e dopo di avere avuto prove incontrastabili sulla identità della sua persona. Anche il Visir di Mostar non è senza timori per le cose esposte, ma il popolo della Bosnia ed Ercegovina è pacifico, tranquillo, rozzo e dabbene, motivo per cui una rivolta con grande difficoltà si otterrebbe. Le dirò in fine, che in Febrajo di quest anno i Frati ribelli diedero l'accusa al Vescovo di essere egli stato nell' anno descorso a Pietroburgo per concertarsi con quell' Imperatore onde porre in rivolta la Bosnia ed Erzegovina e riunire per tal guisa i due riti. Il Vizir della Bosnia, a cui fu porta, non diede gran peso.

Romagnolo

V

Сеоница, 15. V. 1844. — Марко Каламуга Претору у Имотском
(ДАЗ, 256/р)

Illustrissimo Signore,

Non ho mai supposto nè soppongo; che la superba ed arrogante partenza dei RRdi. P'Pdri. Michele Kutlesco Parroco, Paolo Miličevich, ed Andrea Jurichevich Capellani nella primaria Parrocchia di Duvno-Seonica, fosse stato degno rendersi nota fuori dei limiti della medesima. Ora da diversi individui degni di fede, sento che si è resa nota anch'a codesta Pretoria Cesarea Regia, e forse anche più in là, ma non come realmente è successa: di ciò punto non me ne meraviglio per che so: che la Gioventu scapestrata favorita dai maliziosi consigli dei Vecchj, è capace di tutto il male; io addunque per sgravar la mia coscienza, e per sostituire in luogo della falsità ipocritica, la verità pura e genuina, come testimonio acculato di tutte anche le più piccole circostanze della suddetta partenza, scrivo a Vra. Sgrìa. Illma.

Il Mgr. Barishich Vescovo prima del Natale chiamò a Se alcuni Parrochi e Capellani dissenzienti tra i quali erano anche i sunominati i quali quando videro le carte del S. Padre, e della S. Congne che il detto Vescove possedeva, tutti Gli diedero la loro sommissione in iscritto. Col tempo senti il Vescovo che i nominati di Duvno, di nuovo aveano incominciato ribellarsi e metter tutto in confusione. Egli per molto tempo pazientemente taque; ma non potendo più soffrir il disonore che si faceva a Dio, alla Religione, ed alla legittima autorità, determinò non partirsene Egli in persona dalla Parrocchia di Çerigaj ove risiedeva, ed andar a Duvno-Seonica per veder se ivi in realtà le cose andavano come Gli si riferivano.

Partì da Çerigaj il giorno 25. Marzo con me, e con il Padre Parroco: pernottò a Posushje, di lì parti il giorno seguente con me, e P. P. Elia Skoko Parroco di Posushje, e Pasquale Quessich Capellano locale di Gorica, arrivassimo ad Duvno-Seonica tre ore in circa prima dell'Ave Maria, trovassimo tutti e tre a principio nominati Religiosi a casa.

In breve tempo l'arrivo del Vescovo in Duvno si rese noto a tutta la Parrocchia ed anche più in là. La mattina seguente verso

mezzogiorno 24. Marzo, comparvero dal Vescovo M. R. Padre Angelo Drinovac e Provle, ed i R. Rdi. P. P. Niccolò Kordich Parroco di Cerigaj e Vicario Faroneo Vescovile nel distretto di Ercegovina Gregorio Kotroman Aggato. e Sigr. Don Giorgio Dilber, in tutto sette sacerdoti fuori del Vescovo, e dei tre di Duvno.

Abbiamo pranzato quel che Iddio ci ha provveduto, e tre ore in circa prima dell' Ave Maria, il Mgr. Vescovo ci ha chiamati tutti in Sua stanza, ivi a tutti ha fatto una breve, ma fervorosa esortazione, analoga allo zelo della Religione, ed alla obbidienza e sottomessione alla legittima autorità; dopo tirò fuori quattro Carte a nome di Sua Santità scritte: la 1. della vergognosa fuga da Roma e sospensione a divinis del P. Stefano Marianovich ex Provle; la 2. della illegittimità del Capitolo che i Religiosi rivoltosi nel mese di Giugno dell' anno passato nel Convento di Suttiska aveano celebrato, della invalidazione ed annullazione degli atti del medesimo, della Sospensione dei neoeletti, e della conferma di tutte le Censure dal Mgr. Pooten Suddelagato Visitator Aplico contra gli inobbedienti fulminati; la 3a. delle medesime cose, e dippiù del richiamo dei 5 P. P. cioè Angelo Shunich, Andrea Kujungich, Mariano Shunjich, Lorenzo Karaula, Filippo Poshalich: questi direttamente si citano a Roma, ed indirettamente i P. P. Stefano Marianovich, e Stefano Markovich; a questi sarebbe necessario agiongere i P. P. Luca Dropulja, Ambrogio Mâtich, Elia Starçevich, Martino Nedich Shoko, Michele Cuich, Pietro Vukadin, Bonaventura Marinovich Mizin; la 4a. in cui stà il Decreto Pontificio con cui Sua Santità istituisce Visitator Aplico. di questa Provincia, sullodato Vescovo. Diede il Vescovo al P. Andrea Iurichevich uno dei Capellani queste Carte perchè le legga chiaramente in presenza di tutti: furono lette tutte per ordine; ma quando si terminò a leggere la quarta, il P. Parroco coi Capellani concordamente risposero »noi Vi conosciamo per Vescovo, ma per il nostro Superiore e Visitatore della Provincia mai Vi conosceremo«; allora il Mgr. Vescovo paternamente li ammonì per quanto potè, ma inutilmente, mentre loro concordemente sempre ripetevano la medesima suddetta proposizione; stanco dunque il Mgr. Vescovo della loro pertinacia, disse »ebbene, se voi non conoscete me per vostro Superiore, neppur io conosco voi altri per i miei sudditi; dunque innanzi, voi P. Michele non siete più qui mio parroco, e voi P. Paole, e P. Andrea non siete più qui miei Capellani«; a queste parole loro risposero »noi abbiamo i nostri Superiori nel Convento di Fojnica, e ce ne andiamo subito al Convento«; allora il Mgr. Vescovo disse »quali son questi Superiori? forse quelli che avete scelti nell' illegittimo e nullo Capitolo, sospesi e scomunicati dalla S. Sede?; loro risposero »ancor che siano scomunicati, noi li conosciamo per nostri legittimi Superiori, e ce ne andiamo da loro al Convento«; allora soggiunse il Vescovo »anch'io come vostro qui unico e legittimo Superiore, destinato dalla S. Sede, finchè la medesima come stà scritto nel Decreto Pontificio non ordina altrimenti, per quanto posso vi comando di non girar quà e là, ma di andarvene direttamente al Convento«; dopo queste parole del Vescovo, pareva che il Demonio fosse entrato in tutti e tre: cominciarono gridare,

tirar dalle stanze i bauli, sconvolgere i letti, igniudare le pareti delle immagini, spogliare le scanzie ed i armari, smuover i tavolini ecc-ecc per dir in una parola il tutto, pareva la Casa parrocchiale un inferno aperto con tutti i demonj scatenati: chi non è stato presente non può mai credere quanti affronti hanno fatto al Vescovo ed ai altri Religiosi che ivi erano presenti, e con quanta sfacciatagine si sono comportati. I Capellani la medesima sera un' ora incirca dopo la lettura delle suddette Carte partirono senza neppur dir alcuno *Addio*, il Parroco poi la matina seguente partì verso mezzogiorno. Portarono dalla Casa via tutto tutto tutto a riserva di un po di vino, orzo, 54 oke di grano, 35 di formaggio, 8 di buttiro, 9 di oglio; per fino hanno portato via le scatole delle ostie, le stole, i Rituali Romani, i libri delle Benedizioni, e due Vaselli dei Oglj santi, appena il terzo ha potuto aver il Vescovo parte colle umili preghiere e parte colle moderate e ragionevoli minacce, perchè altrimenti in tutta la Parrocchia non s' avrebbe con che nè battezar i ragazzi nè provveder dell' Ogljo Santo della estrema unzione i moribondi. Era veramente edificante ed ammirabile la pazienza del buon Mgr. Vescovo, e la total rassegnazione alle imperscrutabili permissioni Divine (come nei simili incontri li fa sempre) nel guardar tante barbare azioni de'suoi ribellati sudditi.

Partiti di qui questi tre di nome Religiosi, sono andati colle lettere a Grabovica, ed a Cuklich, ed in persona a Mokronoghe, Vidoshi, e Gliubunçich per concitar tutti quelli Parrochi e Capellani alla da loro cominciata rivolta contro la legittima autorità del Mgr. Vescovo, ma senza alcun' effetto; dipoi tentarono buoni Cattolici al medesimo fine, ma inutilmente; dopo ricorsero ai Turchi di Livno, di Xupagnac e per ogni dove, e specialmente ai Giudici delle Città detti Musellini, e Kadì, ma in tutti i luoghi ebbero vergognosa ripulsa. Strada facendo hanno fatto tutti i disordini che hanno potuto. Quando sono arrivati a Skopje hanno fatto come a Livno ec e pare che nessuno li abbia favoriti fuorchè Ason Alaj begh Pashich Musellini, il quale come giovane ed avaro, è stato abbagliato dalle loro menzogne, ed unto bene coi generosi regali non solo da loro, ma anche dagli altri Religiosi a loro simili, e specialmente dal P. Nicolò Shugnich un ribelle Parroco. Di li sono andati a Travnik, e secondo il solito suo modo di operare, hanno messo coi generosi regali (chi prega, deve regalare) tutto sottosopra per ognidove. Finalmente col mezzo dei P. P. Mariano Shugnich, Lorenzo Karaula, Martino Nedić, Luca Dropuglia ed altri simili, ajutandoli efficacemente Secolare Paulo Perishich Dalmato Interprete di Sua Eccellenza il Vizir, hanno depresso le loro querele contro il Vescovo al Vizir, il quale, non potendo credere tutto che dicevano contro il Vescovo, mandò appositamente da Travnik a Duvno — Seonica dal Vescovo, un suo primario Cortigiano per nome Ibraim Effendia uomo istrutto e di molto criterio, assieme con il Padre Lorenzo Karaula, affinchè col Mgr. Vescovo abbiano qualche colloquio sulle attuali faccende e liti. Arrivarono qui la sera dei 23. dello testè scaduto Aprile. Detto Effendia consegnò una lettera al Vescovo dal Vizir, in cui parlando il Vizir di quelli tre che sono di qui partiti, dice »od skoro sam

pak çuo koe kakvi glasovà da ste gneke i gneke iz svoi konaka istirali, shto ako e istina, tomi nie drago çuti da se tako samovoglno vladate nek vam je dobro poznato da chete me probuditi na serxbu, i ne mallo nego i suvishe: dakle nechu vishe da çujem koe kakvi nevagliali poslova da ste se usudili çiniti, buduchi da sam ja naredio na sve strane, i moje gliude poslao da na take poslove dobro imaju motriti, i svaka koja çuju, ja vide, da imaju svaka meni prikazati. — Il Mgr. Vescovo più e più volte ha discorso coi Messi energicamente, ha mostrate le originali quattro Carte Pontificie sudette, ha fatto che il P. Lorenzo Karaula le legghi in latino some sono scritte, e spieghi in illirico per che detto Effendia possiede molto bene la lingua illirica essendo di Belgrado.

Parve Effendia persuaso della innocenza del Mgr. Vescovo, e della malignità d'alcuni al medesimo ribelli Frati, tanto più che vide Effendia concorrer il Popolo divoto di Ercegovina e di Bosna, per fino anche i Greci scismatici a pregarlo di proteggere il Vescovo: ma P. Lorenzo Karaula infuriato (egli è stato mandato dal Vescovo, da tutti i Frati ribelli, come agente e luogotenente a nome di tutti) nello spazio di due intieri giorni, non cambiò con noi onesta parola, non conversò mai con noi, non volle niente prendere dalle nostre mani nè da mangiare nè da bere, mangiò gl'avvanzi dell' Effendia coi garzoni del medesimo, ed avanzò alcune molte indecenti proposizioni.

1. Noi Vi conosciamo per Vescovo, ma per nostro Superiore mai Vi conosceremo.
2. Noi non abbiamo niente coll'Austria e Vienna.
3. Il Vescovo vuol distruggere i Frati, e la Provincia.
4. Se venisse qualche Giudice netto (dice al Vescovo) Vi leverebbe la Croce dal petto.
5. Se il Vizir avesse ascoltato Voi (dice al Vescovo) sin'ora cinque di noi avressimo perduto la testa ed io sarei il primo.
6. Voi ricorrete all'Austria che Vi diffendà, e noi non conosciamo altro che il nostro Sultano. Queste, e molte altre simili ha avanzato contro il Vescovo, in presenza del medesimo e dell' Effendia. Ma il Mgr. Vescovo non è rimasto nè punto nè poco debitore al maligno e menzogniero accusatore.

Effendia parti di qui la mattina dei 26. del già detto aprile. portò seco le dette quattro carte per farle veder al Vizir, e promise che presto termineramo queste liti tra il Vescovo ed i frati, favorevolmente per il Vescovo.

I Frati ribelli, vedendo che molti buoni Religiosi, e tutto il fedel Popolo di tutta la Ercegovina e Bosna concorrono al Vescovo qui, si sono infuriati terribilmente, e per troncar questo concorso e questa comunicazione, ottennero da Vizir un Decreto detto Bujuruldi, il quale è stato pubblicato in tutti i Tribunali della Bosna; dopo l'emanatione di questo Decreto, alcuni Cattolici favorevoli al Vescovo sono stati per questo imprigionati, alcuni messi nei duri ferri, ed alcuno sulle piante dei piedi crudelmente battuti.

Di qui inoltrandosi verso la Bosna vi sono tre Parrocchie una presso l'altra cioè Ramma, Küpres, e Skopje, ed una Capellania locale detta Trjeshchani: nella prima è Parroco P. Michele Çuich, nella seconda P. Gregorio Lozich Gale, nella terza P. Niccolò Shughnich Gikich, nella quarta P. Angelo Glavočevich Kalemushich. Questi di nome pastori, sono Lupi rapaci sotto la pelle della pecora: loro dal S. Altare, pubblicamente, e privatamente, nei Tribunali turchi, e per ogni dove a tutti indiseriminatamente dicono, che il Vescovo è — un profugo: un nemico della fede Cattolica e Religione e che cerca di estirparla dalla Bosna; che è un ribelle al Sattano: che è stato mandato in Bosna non dal Romano Pontefice, e dall' Augusto Imperator d'Austria per esser ivi Vescovo, ma dall' Imperatore della Russia a tirar il Popolo alla Parte scismatica e farle ribellar contro il Sultano; che raccoglie la milizia Papalina ed Austriaca per occupar il territorio turco; che sia un' Anticristo; sinchè abbiamo una goccia di sangue nelle vene non cederemo al Vescovo. Si farebbe il merito presso Iddio chi lo ammazasse ec ec i Turchi medesimi si meravigliano quante menzogne si vomitano contro il povero innocente Mgr. Vescovo da quelli, i quali per dovere precisamente del loro apostolico ministero dovrebbero predicare ed insegnare la verità. La lingua e la penna morta non possono spiegare le loro menzoniere sfacciataggini: perfino col mezzo dei Turchi ungendoli colle menzogne indorate sforzano i buoni Religiosi e fedel Popolo all'ubbidienza dei illegittimi Superiori e Pastori intrusi, scacciano i Parrochi canonicamente eletti e sostituiscono i ribelli sospesi scomunicati apostate ed irregolari; il povero popolo è in una costernazione la più deplorabile nel vedersi separato dal suo amato pastore; le lettere del Mgr. Vescovo s' intercettano e si leggono d'avvanti ai turchi a piacimento ed a rovescio, e dove il Vescovo parla e scrive delle cose sante, loro interpretano che parla delle rivoluzioni e delle ribellioni; i turchi medesimi non gli credono molte cose, ma l'oro li tiene abbagliati, e con questi mezzi si servono per prender l'oro, e per opprimere la nostra santa Cattolica ed apostolica Religione. Dicono i Turchi pubblicamente che il Mgr. Vescovo, e tutti quelli che sono con Lui sono gente buona, innocente ed onesta, ma sono senza le mani, cioè non regalano niente: ecco il loro male e delitto.

Se quanto prima non si rimedia al luttuoso stato della oppressa Religione in Bosna, se non si raffrena l'audacia e malignità di quelli pochi rivoltosi Religiosi, e se non si farà stare rigorosamente il Visir di Bosna nei giusti limiti della giurisdizione civile, sarà impossibile onninamente impossibile che questa antica nobile e fiorenta Missione possa sussistere.

Ripetute volte sono state riferite le disgrazie e l'infortuni di questa troppo afflitta Missione ai tribunali competenti, ma per ora senza alcun frutto ed effetto; onde prego cordialmente colle lagrime agli occhi Vra. Sgria. Illma. per amore di Dio, della Santa Religione Cattolica che professa, e di questa troppo afflitta patria da cui Vra. Sgria. Illma. trae gloriosa origine, di presentar a tutti i Tribunali che Lei sa umiliante e crudelmante oppresso lo stato della nostra Santa e Cattolica Religione in Bosna: se mai fù necessaria

tutta l'energia per ristabilirla e farla rifiorire lo e in questi infelici tempi.

Scriverei ancora, ed anche di spesso a Vra. Sgria. Illma. ma molti motivi mi trattengono: 1. perchè ne sono privo di tempo di miserabili comodi e di molte necessarie facendo assieme, al Vescovo da Segretario indegnamente e debolmente, ed alla Parrocchia da Capellano; 2. perchè temo che le lettere non s'intercettino; 3. per che mi mancano veramente i mezzi per mandarle di qui sino alla Posta, e dalla Posta sino a costì & & &. I Padri Niccolò Shunjich Glavoçevich antiparoco di Varcar, Agostino Vicich antiparoco di Dobrotichi, ed Antonio Guttich Capellano di Kottor hanno detto pubblicamente al tribunale di Jajce davvanti al Kadi Musellini ed altri Magnati: noi qui non conosciamo altri che L'augusto Sultano, Vezir, ed il nostro Superiore a Fojnica (per questo superiore intendono il sospeso scomunicato ed irregolare P. Stefano Markovich Pseudo — Provinciale): qui non giudica Romano Pontefice, nè Vienna: l'augusto Sultano ci manderà altro Vescovo fuori del ladro Barishich. —

Quanto ho scritto sin ora, garantisco in tutti i Tribunali, fuori dei Tribunali turchi, i quali non vogliono ragioni, ma teste e danari, danari.

La prego caldamente a non comunicar quanto Le scrivo a nessun Frate tanto Dalmatino che Bosnese, a nessun secolare Bosnese, ed a pochissimi Secolari Dalmatini, perchè per farsi pregio e merito presso i turchi potrebbero i malintezionati farmi i perder la testa perchè tali cose ho scritto alle porte Cesareo-Regie; a quelli che manifesterà quanto Le scrivo, non manifesti l'autore in nessuna maniera.

Io questa Le mando col mezzo del Sigr. Pietro Marçe Negoziante Romano-cattolico in Imoski, e La prego caldamente a degnarsi avanzarmi due parole di ricevuta col medesimo mezzo per mia quiete, mentre sinchè non viene detta ricevuta non potrò aver quiete, temendo che la presente per istrada venghi intercettata, e così sfortunatamente senza colpa perda la vita sotto il ferro turco.

Io mi vergogno delle cose che ho scritto pur troppo per disgrazia nei infelici tempi che viviamo in questa troppo afflitta Missionaria Provincia succedute, e sò che neppur Lei ha piacere di leggerle; ma le divine permissioni sono da adorarsi.

Coi Suspirj a Dio, e le legrime agli occhi chiudo la presente, e protestandole la mia debole servitù sinceramente mi raffermo

Di Vostra Signoria Illustrissima . . .

Duvno — Seonica 15. Maggio 1844.

VI

Синь, 18. V. 1844. Претор из Синьа Капетану у Сплит (ДАЗ, 844)

Imp. Reg. Sigor. Consigliere di Governo, e Capitano Circolare!

Dalla corrispondenza colla Bossina si ha che il Visir partir doveva il 15. o 16. da Sarajevo per visitare la sua Provincia procedendo la strada di Livno, ed innoltro trandoci per la Kraina.

Temesi però che questo viaggio acresca le turbolenze, e la vesazione per esservi il Visir reso ligio agli odiatissimi, ed opulenti Bosnesi Causlaraga di Travnik, Jegli Pascia Scvisia, Mustaipascia Babich, al Pascia Capitano di Bihaç, al Capitano di Stari Majdan, al Pascia di Tuzla, ed a Hassan Allaj begh Allipascich di Scopglii.

Questo timore ci giustifica coll' esempio del passato Visir Usref Muamed Pascia che per ben due volte in cui visitava la Bossina fece nascere maggiori gravezze, e contrasti, non sembrandogli dissimile il successore nel prendersi maggior briga pel denaro, e per passatempi anzichè per migliorare la condizione del popolo, e per reprimere gli abusi dei ricchi.

Il numero e l'accanimento dei frati contro il Vescovo Barissich va sempre più progredendo a malgrado l'edificante contegno di monsignor, ed a malgrado che il Visir gli si dimostra benevole quantunque in continua — aspettativa dell'istruzione del Divano sul modo di trattar que' sediziosi che nell' atto in cui si tolgono dalla dipendenza del Vescovo, e bandiscono a di lui carico le più scandalosi invettive non dimenticano di procurarsi la protezione delle Autorità Ottomane in quelle solite forme in cui non sogliono ricusarla. Dall' acchiusa a lettera originale che il Segretario di Monsignor Barissich scrive in data del 15. maggio corrente vorra dessumere Vossignoria Illustrissima più dettagliati particolari sulla natura e sul progresso della rinnovata discordia fra il Clero Cattolico della Bossina, e vorrà compiacersi di provocare quelle efficaci misure che valgano a far cessare la dannata caparbietà dei frati suscitatori, e seguaci del disordine, a compensare la combattuta prudenza di Monsignor Barissich, ed a togliere un argomento che forma il orgoglio di buoni cattolici della Bossnia, ed à più Mussulmani di sorpresa, e di scandalo.

Sign 18. maggio 1844.

VII

**Чригај, 21. V. 1841. Рафо Баришић Гувернеру у Задар
(ДАЗ, 1248-п/844)**

Eccellenza

Dopo il colloquio avuto col messo del Visir di Bosna, avea concepito qualche speranza sul felice esito dei' affari di questa travagliata missione mentre il di lui Discorso e le promesse fattemi dalla parte del Visir parve che tendessero ad un prossimo pacificamento: ma ora scorgo dai funesti effetti quanto sia ingannevole la politica mussulmana.

Propriamente in questo tempi comincia la fiera persecuzione che riguarda direttamente la religione, e l'universale disciplina della Chiesa cattolica. Mi si toglie ogni comunicazione col Clero e popolo di Bosna, non osa più quasi nessuno, massime in alcuni luoghi, dichiararsi ubbidiente al suo Vescovo ed alla Chiesa romana, s'intercettano le mie lettere, mentre gli avversarj hanno tutta la liberà di scrivere e carteggiare con chi vogliono, e di vomitare pubblicamente le più nere calunnie contro di me, per alienare il popolo da me che mi è tutto fedele con massima parte dei religiosi; i miei postieri sono tratti ai Tribunali, incarcerati, messi nei duri ferri, multati, e crudelmente battuti, nessuno dei fedeli si azzarda riceverli in casa le mie lettere si leggono nei Tribunali e spiegano a piacimento, si legittimano i Parrochi intrusi senza alcuna giurisdizione, scacciando quelli che sono canonicamente eletti, si sforzano i fedeli colle minaccie le più terribili ad assistere alle sacrileghe funzioni dei intrusi Parrochi. Ciò tutto si fa dall' autorità Civile corrotta col danaro dai religiosi rivoltosi sotto protesti quanto ingiusti, altrettanto artificiosi.

L'attuale Visir di Bosna e molti altri Grandi apertamente favoriscono ai religiosi rivoltosi acciecati e corrotti dall'oro che continuamente gli si dà. A me sempre dice, che attendo la risposta percutoria da Costantinopoli, nè io so qual possa essere, mentre non mi ha nè interrogato, nè sentito, nè detto di che genere sia la lite, che egli come dice agisce con tanto calore a Costantinopoli.

Gli afari della religione, e quei della universale disciplina della Chiesa, mai furono agitati nel Divano almeno riguardo questa missione, d'affari poi politici, mai mi fù fatta menoma difficoltà; d' altronde ne tengo varj documenti turchi della mia fedeltà al Sul-

tano: e diffatti, nessuno potrà mai produrre alcuna prova valevole contra di me nei affari politici: ciò non ostante pubblicamente, ed in presenza dei turchi, ne dicono i religiosi rivoltosi miei avversarj, che io abbia voluto, e che attualmente mi occupi di consegnare la Bosna in mani dei Austriaci, e se li provoco alle prove, non mi si permette la presenza del Visir.

Quantunque i due Conventi di Fojnica e di Suttiska come alcuni Parrochi fossero ricchi, tutti però si meravigliano, donde cavano tant' oro per acciecare i giudici ed altri Turchi: migliaja e mighiaja di Zecchini ungarì hanno finora regalato ai Turchi, ciò che si sà; onde mi pare assai probabile che essi abbiano comunicazione con qualche società segreta. Oltre questa riflessione, l'audacia dei religiosi rivoltosi nei resistere all' Autorità della Chiesa, il disprezzo scandaloso che fanno dei sacri Canoni, alla disciplina della Chiesa, a delle pene ecclesiastiche, dinota apertamente in essi una temerità appoggiata ai forti sostegni.

Eccellentissimo Signore, noi abbiamo sempre trovato in ogni occorrenza un potente patrimonio nell' Augusta Casa d' Austria e nei Eccelsi Governi del di Lei Impero, e se mai fummo angustiati ed oppressi, lo siamo in questi infelici tempi; onde La prego al sommo grado afflito e colle lagrime agli occhi per l' amore di quel Iddio che adoriamo, di quella Santa Religione Cattolica che professiamo e della Chiesa romana-cattolica di cui siamo figli, a porgerci l'ajuto nelle attuali luttuosissime circostanze. Se un Governo infedele e barbaro mette le mani impunemente nei affari della nostra Santa Religione, riti, disciplina, ed i Sacrosanti misteri, noi ministri del Santuario, non sarremo più depositari di essa; e se i pochi religiosi ribelli all' autorità legittima la vincono col messo dei Turchi, non portà più sussistere la cattolica religione.

Il Visir di Bosna con un solo cenno potrebbe renderci la tanto desiata pace, dicendo ai pochi ribelli religiosi; che ubbidiscano ai loro legittimi Superiori, come sempre fù fatto dai di lui antecessori nell' occasione di qualche disubbidienza; se si eccettua Usref Mehmet Visir, ma esso fomenta le liti per arricchirsi dippiù, nè vede l'acciecatò, che cagionano una fiamma troppo pericolosa ai politici interessi, con danno però della nostra religione.

Mi lusingo che V. E. prenderà al solito tutto l' impegno per pacificare questa missione, facendo andar via i pochi religiosi rivoltosi già chiamati a Roma, e facendo avvisare il Visir di Bosna con quella prudenza che Le è innata, di lasciarmi libero nell' esercizio della mia ecclesiastica giurisdirezione.

Le protesto

Cerigaj in Ercegovina 21. Maggio 844.

Fr. Raffaele Barissich
Vescovo e Visitatore ap. d. Bosna

VIII

**Сеоница, 7. VI. 1844. Рафо Баришић Капетану у Сплиту
(ДАЗ,356/п)**

Revmd. Signore

La pregiatissima lettera di Vra. Sgria. Revma che ricevetti pochi giorni fa, debemente mi consolò, scorgendo in essa e bell'animo di Vra. Sgria. verso di me, e la speranza del prossimo rappacificamento della mia Missione di Bosna, di cui Le sarò eternamente obligato.

Intanto le esterno um mio dubbio con tutta la confidenza raccomandandomi ai Suoi favori, e rassegnandomi ai di Lei savi consigli.

Il Sign. Demetrio Attanaskovich I. R. Console in commissione, che pochi giorni sono entrò in Bosna, e su cui io contava più assai nell' amarezza dei mio cuore, si esternò con un impiegato in Dalmazia troppo prevenuto in mio disvantaggio, con questi detti: mi pare che il Vic. Aplico di Bosna sia uomo crudele, e tiranno, egli propriamente pare una vera canaglia: vorrei suporre che il riferente abbia ciò alquanto esagerato opinerei che il Sigr. Attanaskovich si è servito di simili espressioni ad esplorare l' animo del' amico verso di me; ma resta sempre dell' aspro ed amaro nella detta definizione, non avendomi mai il Sig. Attanascovich nè veduto, nè conosciuto l' andamento della lite, a gli orrendi scandali dei faziosi e ribelli Religiosi di Bosna: d'altronde Egli è stato Maestro del Padre Mariano Shunjich, il più acerrimo mio nimico e la principal ruota delle fazione, e di altri Religiosi di lingua turca mi pone a Zagabria, ove il partito contrario ha molti protettori e difensori, massime il Signor Gaj. Daonde temo, che Egli sia prevenuto a mio disfavore, tanto più, che molto tempo innanzi lieti lo attendevano in Bosna, senza che io ne avessi avuto alcuna notizia del di lui arrivo in queste parti. Quindi se da una fonte vedrò speranza della piega migliore nelle attuali circostanze dei nostri affari, temo dall' altra, che la prevenzione del Sig. Console quando fosse conosciuta dai ribelli Religiosi non li renda più ostinati ed andai a resistere all' autorità legittima della Chiesa, senza che il detto Console lo voglia. E sebbene io non possa supporre che una persona savia e qualificata come è il Signor Attanascovich si lasciava strascinare dai ragiri del suo discepolo, e d' altri, e tanto

meno intenda di querelarmi contro di esso; ho creduto però opportuno di comunicare a Vra. Sgria. Revma, amichevolmente, pregandolo umilmente acciochè con solita prudenza in caso di bisogno possa servirsi a favore d'un afflitto oratore. I paterni inviti, l'accoglienze da me fatte ai traviati penitenti, smentiscono il mio tirannismo.

Scrivo con questa ansione a Sua Eccell. il Governatore senza però scoprirgli ciò che ho confidato a Lei. Ella poi farà ciò che crederà più a proposito.

Io nutro grande lusinga dall' energia ed influenza di Vra. Sgria. Revma, in quest' affare, e protestandole la più viva, e sincera gratitudine, sono con singolare stima, e rispetto

Di Vra. Sgria. Revma . . .

Duvno — Seonica 7. giugno 1844.

IX

Дубровник, 11. VII. 1844. Себастијан Франковић, преко Капетана у Дубровнику, Гувернеру у Задар (ДАЗ, През. 1729-п/844)

Eccelsa I. R. Presidenza!

Coll' annesso foglio il P. Provinciale dei Francescani mi comunica alcune notizie sugli affari nella Bosnia.

Rilevasi dal medesimo, che Monsignor Barissich già dal qualche tempo ha dato mano alla fabbrica d' un Convento in Ercegovina, al quale si riferisce il riverito decreto 9. aprile a. c. № 739/p, in seguito del quale venne rassegnato il devoto rapporto 22. Maggio a. c. № 343/p. continuando le vertenze tra il Vescovo, ed i Religiosi della Bosnia.

Quell' incaricato austriaco, di cui fa cenno il foglio del P. Provinciale, sarà probabilmente il Console Commissario Atanasskovich, e venne erroneamente nominato Smilevskij, o Smolenskij, mentre il relatore non seppe precisamente indicare il cognome. Si attendono però ulteriori e più precise notizie nell'argomento, che lo scrivente non mancherà di tosto rassegnare a codesta Eccelsa Superiorità.

Ragusa, 19. Luglio 1844.

Illustrissimo Sig. Consigliere!

In seguito ad impegni onde emirne notizie riguardanti le note vertenze in Bosnia non riuscì di rilevare dal P. Pietro Piastich Francescano Bosnese, che il Monsignor Barissich ha già da qualche tempo dato mano alla fabbrica di un Convento in Ercegovina nel luogo detto Cerigaj, anzi il nominato Padre viene dal medesimo chiamato a portarsi in Ercegovina, giachè i frati della Bosnia persistono ancora nella presa risoluzione di non assoggetarsi all' Autorità del loro Vescovo. Aparisce inoltre che un certo Smilensky, o Smolensky, (non sapeva precisamente il cognome) ritenuto come un meso dell' Austria, premurosamente trattarla con tutti i frati insubordinati, e istituiva come una specie di esame sì nei Conventi, che per le Parrocchie, e dicono, che da principio si mostrava favorrevolissimo ai renitenti, ma in seguito che disapprovò il loro diportamento. Questo

soggetto, pare, che finora non tenne abboccamenti col Vescovo, ed ora si trattiene di ferma residenza a Travnik, e chi dice che resterà colà in qualità di Console Austriaco, che ritiene essere egli un impiegato di rango spedito dell' Austria per comporre la differenza tra il Vescovo a quei Francescani; nulla però di certo finora si sà, so intanto ha incaricato il P. Pirotich, che se rivelerà qualcosa di più chiaro e certo, mi facesse il piacere di aggiornarmi, e appena che avrò dal detto riscontri, mi farò sollecito di porgerli a notizia di esso Sig. Consigliere. Tanto a voce rivelai dall' anzidetto P. Bosnese, ed offrendo ovunque valessi la mia opera, con sentimenti di perfetta stima e profonda venerazione, ho l' onore di protestarmi.

Ragusa, li 11. Luglio 1844.

X

Сињ, 12. VII. 1844. Претор из Сиња Капетану у Сплит
(ДАЗ, 114/п. в. 844)

Imp. Reg. Sigr. Consigliere di Governo, ed Capitano Circolare!

Il c. r. Commissario Sigr. Atanaskovich tenne discorso con me sulle vertenze sussistenti tra i francescani della Bossina, ed il Vescovo Monsignore Barissich.

Mi disse che il Vescovo Barissich gli venne descritto dal Nunzio Apostolico in Vienna come un personaggio ragguardevole per dottrina, e per le doti del cuore, soggiungendo che i Frati della Bossina dovevano in ogni caso rispettare in lui l'eminente ecclesiastica dignità e non permettersi di denigrarlo, e di mostrargli aperto disprezzo, mentre qualunque vi fosse la differenza fra essi, ed il Vescovo potevano rivolgersi al Superiore d'entrambi per vederla decisa.

Con altri che io sappia non ha parlato sopra tale argomento, ma soltanto sul dazio abusivo che le Autorità Turcha continuano ad esigere sulle merci destinate all' esportazione. Dal suo arrivo a Sign fino al suo passaggio in Turchia io fui quasi di continuo con lui, e potrei quasi con sicurezza affermare ch' egli non ha parlato delle vertenze fra i frati, ed il Vescovo della Bossina più di quanto accennai.

Qui fù avvicinato soltanto dei principali negozianti di Sign per quali riusciva troppo interessante l'argomento dei dazii per non toccarne un secondo.

Della sua missione nella Bossina gli Ottomani che accedono ai Kastelli non si occupano di parlarne, come di cosa che non produse a loro riguardo alcun cangiamento od effetto.

Sign li 12 Luglio 1844.

XI

**Травник, 10. X. 1844. Писмо Рафе Баришића Антонију Башићу у
Котор, које Капетан у Котору доставља у копији Гувернеру у
Задар. (ДАЗ, През. 2803/п — 844)**

№ 870/Р

Eccelsa DD Presidenza Governativa!

Conoscendo le premure dell' Eccelsa Governativa Presidenza pel mantenimento della quiete pubblica e del buon ordine nelle limitrofe estese Provincie, e quell' esercizio libero e tranquillo dal culto cattolico nelle medesime, saputo di corrispondere alle generose sue viste col rassegnarle qui unita in copia una lettera diretta al direttore di questa Scuola Maggiore Dr. Antonio Bassich dal Vescovo di Azzoto e Vicario Aplco nell' Erzegovina e Bosnia Monsignor Barissich.

Con detta lettera annunzia Monsignor Barissich il recente suo arrivo in Bosnia, l'accoglienza favorevole avuta da quel Visir il contento palesato della popolazione, la sommissione fatta da alcuni di qui Religiosi renitenti, la speranza di vederli imitati anche dagli altri, ed ed esterni in pari tempo il desiderio, che di tutto ciò sia fatto un cenno di pubblico foglio.

Spetterà all' autorità Superiore di recidere, se l' accennato suo desiderio possa essere esaudito.

Cattaro 24. Novembre 1844.

(Copia)

Illustrissimo Monsignore!

La fierissima presunzione che io dovetti soffrire nell' estate fatta passata, mi fece dimenticare non solo d' amici, ma anche della stessa mia esistenza—essa fu così violenta, e se dopo la Sovrana Provvidenza, il Bascià di Erzegovina non mi avesse difeso rigettando le più nere calunnie vomitate contro di me, e dovevo perdere la vita, oppure abbandonare il mio amatissimo gregge non solo di Bosna ma anche di Erzegovina—fui costreto girare da un paese all'altro, come un fuggiasco e malfattore carico di obbrobri, e pieno di profondissima

amarezza; fu l'ajuto della possente divina grazia che non mi disperassi affatto, privo di mezzi umani, — tutto sia per la remissione de' miei peccati. — All' improvviso poi fui ridimensionato dall' Erzegovina in Bosna a Travnik da questo Visir accompagnato onorificamente dai suoi uomini e dal guardasigilli del Vizir di Erzegovina. — Mi accolse il detto Visir cortesemente, tuttochè sia favorevole ai avversari P. Religiosi rivoltosi si soggettarono in sua presenza alla mia doppia autorità, non alcune condizioni, l'adempimento delle quali dipende dalla Sacra Congregazione — gli perdonai di cuore sincero tutte le offese, torti, ingiurie e calunnie fattemi di qualunque modo da essi. — Non cessano però tuttora massime sfrenata gioventù di cagionare de' disturbi ricorrendo ai Turchi, il popolo poi è soggetto, e gioisce dall' allegrezza — Nel mio ingresso a Travnik si vide un spettacolo degno di questo fedele popolo; sorti fuori una moltitudine sì grande che fece impressione anche ai infedeli — Quando V. S. volesse degnarsi di far inscrivere in qualche gazzetta il mio ritorno da Bosna, la gioia di questo popolo e di moltissimi Religiosi, come ben fatto altre volte, mi sarebbe cosa gratissima.

Si pretende scaltramente di usurpare quell' ascendente nei affari ecclesiastici e religiosi qui in Bosna come in Austria ed altrove, e ciò si pretende da un governo infedele, dietro i suggerimenti e le istruzioni di alcuni infelici Religiosi — Po appunto mi trattengo ancora qui a Travnik a proprie spese per raversciare questo perniciosissimo piano alla Religione, procurando di proibire i ricorsi, e di allontanare i Religiosi sospetti, acciò non possano far certe pratiche, che tentono al radicale cambiamento delle massime religiose; ma se la Provvidenza e la Corte di Vienna non spiegheranno tutta l' energia in un affare sì urgente, tutti i miei sforzi riusciranno poco fruttuosi mentre vi regna qui gran corruzione di costumi.

Penso di supplicare la Santa Sede e la Sacra Congregazione per un Vescovo Coadjuatore, altrimenti riuscirà quasi impossibile a subire l'ordine in questa troppo disorganizzata missione e vastissima valle quale oltre altri molti incomodi sono più di 130.000 anime.

Laonde prego V. S. di presentare a Roma, a chi crederà più opportuno, questa mia intenzione e bisogno della Missione, il che faciliterebbe molto la riuscita.

Padre Piero Pinota era stato contento nella mia patria in Kraïna, l' ho raccomandato a quel Parroco, che si presterà, credo, in tutte le occorrenze.

La prego di riverire a nome mio il Suo Capitano Circolare, delle di cui accoglienze sempre dolcemente mi ricorderò.

Le auguro infine ogni bene dal Signore Iddio e pieno di verace stima e rispetto, mi rassegnò

Travnik, 10. Ottobre 1844.

Umilissimo devt. ss. Servo
Fra Raffaele Barissich
Vescovo di Azzoto e Vicario
Visitatore Apostolico in Bosna.

XII

Травник, 18. XII. 1844. Писмо Рафе Баришића Антонију Башићу у Котор, које Капетан у Котору доставља у копији Гувернеру у Задар (ДАЗ, 2803/п. 844)

Eccelsa dd. Presidenza Governativa!

Con lettera 18. Dicembre decorso Monsignor Barissich Vescovo di Azoto e Vicario Apostolico nella Bosnia ed Erzegovina comunica al Direttore di questa Scuola Maggiore Cononico Bassich alcune notizie sull' andamento attuale degli affari religiosi di quelle altre Provincie.

Nella supposizione, che possa interessare all' Eccelsa dd. Governativa Presidenza di aver conoscenza delle notizie ritenute nella lettera stessa, mi procurai una copia della medesima, e la rassegnò sommessamente qui unita.

Cattaro, 24. gennajo 1845.

Illumo Monsignore

Ho ricevuto la pregma sua da 8 del testè passato 9mbre con un'altra di Mr. Pooten raccomandata a V. S. Illusma da Mr. Gulghelmi.

Non so soddisfare abbastanza che si prende per il bene di questa Missione, il Signore la conforti e prosperi lungamente. Ogni momento attendiamo il Firmano da Constantinopoli per la maggior sicurezza della nuova fabbrica di Erzegovina; e l'unico ostacolo mi pare che siano i raggiri di questi traviati Religiosi, e le contrarie relazioni di Kiamil Basà visir di Bosnia acerrimo difensore delle rivoltose trame di essi, come pure ritardano l'uscita di Firmano a mio favore, in Bosnia i suddetti Religiosi appoggiati a Kiamil Basà, che per Sovrana provvidenza è già stato dimesso, e ciò non ostante non cessa tuttavia di concitare l'odio contro di me di tutti gli Turchi e Cristiani, promulgando i Decreti per tutti gli Tribunali in favor de' ribelli Religiosi. Questo uomo è giurato nemico di Cristo, e cerca di distruggere ogni momento l'autorità del Papa in Bosnia; ma sia detto a maggior gloria di Dio, ha trovato un oppositore, che non teme le sue minacie e terrori, come egli stesso confessa.

Lo scandalo cagionato da 11 Religiosi ribelli ai 19. del pāto 9mbre in presenza del Visir, come pure io ero presente come accusato, e indicibile tante calunie, contumelie e bugie àno proferito, che se fossero altri tempi, e se il Signore non assistesse alla giusta sua causa, doveva essere inpiccato. Ecco la loro conversione, Mr. questa è quasi impossibile, mentre il Visir ed altri grandi gli difendono per due motivi, cioè per interesse e perche àno messo la causa della Religione nelle mani d' infedeli facendoli arbitri delle sacre controversie, esempio nuovo probabilmente nel mondo.

Ho spedito un Religioso a Vienna, da dove per consiglio del Nunzio e del Principe Metternik fu mandato a Constantinopoli con forti raccomandazioni: ora attendo qualche consolante notizia. Se non verrà con questa occasione il Firmano, e se il Visir di Bosnia che sta per venire, occulterà a consigli di Kiamil Basà, siamo in pericolo, Monsignore. Io poco temo per me, ma la ruina della Religione, la corruzione di costumi, e le massime anticattoliche mi distrugono il cuore, l' autorità del Papa apertamente si disprezza, e gli infedeli gioiscono. Il Popolo è fedele, ma oppresso e intimorito, massime quelli che stanno lontano da me.

Le sue lettere mi giungono troppo tardi, onde si compiacerà di indirizzarle per Imoschi colla posta.

Povero Mr. Guglielmi, quanti contrasti ha da soffrire anche egli stando tanto tempo fuori della sua Diocesi. Il Signore si è preso massima vendetta sulla inquietudine de' Scutarini facendo abbandonare dai Padri ed egregi maestri Gesuiti quella Babilonia, danno irreparabile.

La prego di riverire a nome mio i Monsignori Lucich e Guglielmi, e Signor Capitano Circolare. Mi raccomando caldamente alle sue fervorevoli orazioni, a protestandole le più alta stima e rispetto, ho l'onore di raffermarmi.

Travnik, 18. Dicembre 1944.

Di V. S. Illma e Rma.
Umo Servo ed amico.
Fr. Raffaele Barishich,
Vo. di Azoto e Vic-rio e Visit-re
Apost-co di Bosnia.

XIII

Ливно, 5. I. 1845. Анонимни повјереник Иви Вулетићу у Сињ
(ДАЗ, 37/п, 1845)

У Ливну на 5. Ценерала 1845.

Na pridrage vaše dvi od 29 pros(inca) i od 3 odećega iz kojh sam razumio svaka koja mi pišete poradi bolesti, ali oprostite što sam u toliko vremena nisan ništa pišo za uzrok da sam bio žestoko smućen poradi stvari među biskopom i fratrim, da sam se od velike muke iskazivo bolestan, budući mi amo fratri ufatili tolike knjige koje sam pišo *in favore del Vescovo*, a nisu ji ufatili, već jednom fratru ukrali iz kasetina same moje, izvan ostalih koje su bile № 24, i groze se prema meni prikazat ji ovom veziru, poradi koje stvari, kako kažu, da je vezir čovik na pravdu pridobar a na krivdu kako lav, zato sam bio žestoko smućen što mi stoji za vratom, zašto fratri ne ufaju se ni u Boga već u krivdu a s pomoću jaspri kako će kod novog vezira dobiti biskupa i sve one koji su za biskupa, i kada bi jim moglo do ruke doći da svi glavam platimo.

Biskup je poslo prid novog vezira pridobroga misnika fra Jaku Križanca u Sarajevo, gdi su ga i fratri dočekali i onda odmah *causu* započeli, ali mu nisu mogli fratri ništa ufatiti. Opet fratri su dočekali vezira u Kiseljaku, a biskup u Busovači, koga je vezir lipo dočekao i uzeo za ruku i posadio u kadriku; posli dva puta biskupa zvao vezir i lipo se razgovarali i obećo je baskupu da će ji umirit i reko mu kako će to biti da se stariji ne sluša, ti ću ja gledati. Već zasada ništa ne znamo zašto još nije vezir zvao posli ni biskupa ni fratre da se to vidi, već tako je odgovorio dokle sve poglavice od Bosne pokupi pak onda da će tu stvar njihovu gledati. A evo je i ovdalen zvao već, ne zna se kada će ići, a fratri poslali su u Carigrad fra Filipa Pašalića, a biskup fra Franu Jubilata Migića, koji je tuda prošo s prisvit. Gosp(odin) Pooten, imore biti da se i to očika dokle se ne povrate. I ovo je se dogodilo budući vezir novi zovnuo staroga, i biskupa za te stvari izvidit, ali je baš biskup mu lipo i slobodno odgovorio: ja vezire ne sudim kako ti za jaspri, kako ti niti ću ja kupovat zakona, a jer ne sudi se po pravdi već za jaspri; a kada mu je biskup dodio, onda je on povadio na biskupa sablju, a Čaušlar-aga skori ter ga iztira, i tako je već otišo odmah sutradan.

Od vezira još na dvor ništa ne izlazi, budući da je poslo po svoj Bosni da mu nekoliko čovika od prvinaca dojde, paka već što bude, onda će izdati na dvor.

— — — — —

[ispuštena obavještenja o zdravstvenim prilikama u Bosni, o haranju ospica — I. K.]

Eto kažu da je u Krajini bila smutnja velika, i kažu Turci da je na njima mejdan ostao, da je mnogo od te strane izginulo, a samo jedan Turčin, i već da je opet mir učinjen, i da su od te strane mir zajiskali.

U prošasti ponediljak došo je ovde ferman od vezira kako mu je Bosna data i tako su topovi ispucali.

Muhamed-aga Šćetić nalazio se od deset dana i više u Travniku, i svaki se dan pogleda da će stignut i koju novinu donit.

Za drugo danas nejmam pisati, ostajem ljubezno vas

pozdravljajući sluga i prijatelj A.

XIV

Ливно, 12. II. 1845. Анонимни повјереник Иви Вулетиху у Сињ
(ДАЗ, 37/п 1845)

U Livnu na 12. Feb. 1845.

Potvrđujem moju od 9. odećega, primih vašu od 7. istoga iz koje sam razumio svaku koju mi pišete. Posli prošaste nejmam što na novo pisati, budući evo od ponediljka upo veliki snig da baš ne more nitko nikud prići, nije mogla ni pošta sarajevska otići.

Još ništa od vezira ne izlazi. Govori se da će sada 13-ti dan ovoga miseca *secondo la Luminazion*, to jest oko 20. odećega, biti u Travniku sastanak od poglavica bosanskih, i onda da će već izdati što bude na dvor, kakono i arače.

Tako je isto odgovorio i biskupu i fratrima da jim još ne zna osudit dokle ne bude sastavit poglavice bosanske i izvidit kako je ta stvar, ali ako bude po jaspram sudit, dobiće fratri.

Za drugo vam za danas nejmam pisati, ostajem na zapovidi ljubezno vas pozdravljajući

sluga i prijatelj A.

P. S. Ovde je medika musulim namistio u Josipa Kutleše, ali evo božje vrime, ne more nikud poći ni izaći kako je odredio.

**Имотски, 31. јануар 1845. Претор у Имотском Капетану у Сплит
(ДАЗ, През. 344/п)**

Illustrissimo Imp. Reg. Signor Consigliere!

Oggi ebbi da Monsignor Vescovo Barissich una lettera dei 17. corrente, colla quale mi accusa il ricevimento del foglio turco a lui diretto colla relativa traduzione in lingua tedesca: sul proposito verso il riverito suo Decreto 21. Dicembre pp. № 115/r. Io lo avevo pregato di farmi ottenere una ricevuta in via di Ufficio, ed egli invece mi scrisse una lettera come dissi in data 17. corr-te che in originale Le rimetto in obbedienza al citato suo Decreto.

In quanto ai Sue Visir della Bosna io aveva rilevato che il vecchio Chiamil ebbe un forte diverbio con Monsignor Vescovo incolpandolo del suo allontanamento da Travnik; che il primo dalla presenza di molti rinfacciò al secondo tale suo contegno; che lo fece avvertito di non aspirare a trovare miglior Signor o più protezione nel nuovo Visir; che in nessuna guisa potendo sorpassare la pretesa onta ricevuta, deliberò di avvelenarlo: che difatti un giorno in sui primi del mese che finisce, chiamatolo a sè lo accolse con insolite urbanità e gentilezza e gli porse il caffè; che Monsignor Vescovo dal sorriso in persona che lo odiava insospettitosi, rifiutò il caffè colle parole: questo caffè dato a bere al migliore dei tuoi amici del palazzo di lui, che in realtà il veleno apparecchiato in dose da procurargli l' immediata morte, era trammischiato al caffè; che visto fallito il colpo diviso di troncargli la testa dal basto, che anche per la esecuzione aveva incaricato un turco il quale colto da terrore, non potè commettere l' ecidio, che per tal guisa si trovò due volte in pericolo di perdere la vita, che il novello Visir si mostra favorevole al Barissich, e che si spera coll'ajuto dal medesimo veder finita la scissura, tra i Frati insorta, ed il loro Vescovo.

Dopo il presente rapporto io non mi permetterò di rassegnar La la lettera accennata dall' anteriore mio rapporto 26. corr. № 23. se prima non otterò da Lei l'ordine relativo.

Imotschi, 31. Gennajo 1845.

P. Romagnolo.

XVI

**Посушје, 14. III. 1845. Илија Скоко Депутату у Имотском
(ДАЗ, През. 96/845)**

Carissimo Mio ed Amatissimo Amico!

Io ho ricevuta la tua dolcissima lettera, piena d'amore verso la mia debil persona, e scarso Amico; nella quale intesi, quanto Ella desiderava, di sapere da me qualche novità delle diverse vicende di questo debolissimo Mondo; le quali si trovano oggi di in diverse maniere, traendo il suo centro, e il fine cativissimo.

Da prima è quella che la sua degnissima Persona voleva sapere le novità del Nostro Monsignore Raffaello Barissich, il quale si trova in questo tempo presente nello miserrimo stato circondato d'ogni miseria da tutte le parti.

Il Vezir nuovo di Bosnia avendogli chiamati avanti di se tutte le due parti, e avendogli dimostrato, i decreti che sono venuti in favore del Monsignore soprannominato, che loro stiano quieti, e ubidiscono ai comandi dei sublimissimi caratteri delle tre Formidabili Potenze; Niente dimeno i ribelli Frati si sono accesi con maggior forza delle inique testimonianze dicendo in presenza al Vezir (ecce-tuate altre iniquità) che il Vescovo vuole tradir la Bosnia nelle mani Imperiale d'Austria, a dispetto di Gran Soltano e di tutti Turchi. Sentendogli dunque il Vezir ed altri grandi di lui, hanno sospeso il giudizio immediatamente in Bosnia, ed hanno determinato, che vadino via tutte due parti a Costantinopoli ed ivi dovranno stare al giudizio in presenza a tutto il mondo. Ecco a i dunque, mio caro Signore! a chè malizia sono arrivati, i ribelli Frati? loro vorrebbero dunque scancellare il nome del nostro Amatissimo e Santissimo Prelato dai Viventi e così credono, che han trovato oportunissima occasione di scacciarlo via fra 'di se, e di dargli ancora la morte. E fino a tanto sono arrivati senza verun scrupolo della loro coscienza... Queste cose sono genuine perchè gli hò lette dall'istessa lettera del Monsignore la quale ho ricevuta ai 12 del corrente, di più mi scrive che partiranno subito dopo il Giovedì Santo. Dunque Caro mio Signore! Ci raccomandiamo tutti noi miseri orfani che restiamo senza il nostro Padre alla carità del Signor Pretore, e alla Sua bontà, di non starci ora zitto se nonchè subito scrivere ad Eccelso Governo di Zara e di lì alla Sagratissima Majestà del Imperadore di Vienna felicemente regnante Ferdinando d'Austria, affinchè ci riceva noi

miseri orfanelli, e il Nostro Caro Padre nel Suo potentissimo cuore, e Se lui non ci ajutera colla Divina e Sua Potenza noi miseri resteremo orfanelli senza il Padre.

In quanto poi Ella desiderava di sapere qualche cosa della infermità, o sia del variolo, Le posso dir questo, che sino ad ora non si sente in gran quantità senonchè in pochi luogi di piccole bagatelle in quanto a questi nostri luogi, in altri non Le posso dir niente.

Altro non mi resta senonchè in somma fretta, mi raccomando alle Sue devotissime preghiere verso Iddio, prometendo ancora io di fare lo stesso per di Lei degnissima Persona, e avendoci questa felicità di sottoscrivermi per sempre

P. S. La prego di porgere i miei distinti, e riverentissimi saluti al mio Signor Pretore. Mi sono dimenticato di scriverle: quali anderanno a Constantipoli; col Vescovo anderà il di lui Secretario, e un' altro Frate adetto a lui; della parte aversa. Il primo è il P. Stephano Marjanovich fuggitivo da Poma, il secondo è il P. Lorenzo Caraula il primo Capo dei ribelli. Il terzo è il P. Luca Dropuglich dipendente dà coteste parti d'Imoczki.

D.V.S. Posussje, 14. di Marzo 1845.

Umiliss-o e Devotissimo
Servidore ed Amico
Fra Elia Skoko Paro. di Posussje

XVII

**Имотски, 17. III. 1845. Санит. депутат Претору у истом мјесту
(ДАЗ, Рез. 96/845)**

Imp. Reg. Signor Pretore!

Già col rispettosissimo rapporto 27. Gennajo p.p. № 41. rassegnato all' I. R. Sig. Pretore, il sottoscritto si era riservato di rassegnare quelle notizie, che andava a rilevare riguardo la questione dei Frati col Vescovo della Bosnia Mr. Barissich.

Questa notte adunque un messo apposito consegnò al sottoscritto la lettera del Reverendo Parroco di Possussie, la quale si prosegue al Sr. Pretore, per ogni riverito suo uso. —

Dal tenore di questa si ha, che per la calunnia data, deve il degnissimo Prelato entro la corrente settimana portarsi a Costantinopoli. —

Siccome il pedone ha verbalmente riferito, che la vita di quel Pastore Mr. Barissich è compromessa sotto ogni aspetto, così potrebbe succedere, che lo stesso Vescovo cerchi di evadere dal suolo e dalle mani del barbarismo, per rifugiarsi nel territorio austriaco.

Di questa circostanza si crede adunque in dovere lo scrivente di rendere avvertito l' I. R. Signor Pretore, per quelle disposizioni che trovasse d'emettere sul particolare.

Imotschi 17. Marzo 1845.

G. Marargoni
Dep. sanit.

XVIII

**Имотски, 17. III. 1845. Претор, преко Капетана у Сплиту,
Гувернеру у Задар. (ДАЗ, 67/р. 845)**

Imp. Reg. Sign. Consigliere!

L'argomento è di molta importanza, quindi mi trovo in dovere per istafetta porgerlo a riverita Suo conoscenza.

Il padre Elia Skoko è un buon Religioso, persona degna di fede, ed affezionato a Monsignor Vescovo Barissich.

I Frati ribelli della Bosna la vogliono vinta ad ogni patto in confronto del loro Vescovo, e per riescirne escogitarono il diabolico partito di accusarlo in faccia al nuovo Visir del delitto entro accennato. Tale calunia non ha altro per iscopo che di perdere il Vescovo; di allontanarlo dalla Bosna; di affastellare un mar di menzogne presso la Sublime Porta a suo carico; in ogni guisa di adombrarlo, di porlo in sospetto, di farlo ritenere per facinoroso, infedele; e fors'anco di assassinarlo per via. Simile falsa imputazione poteva essergli scagliata contro, anche prima di oggi, ma si comprende che esaurito invano ogni tentativo, si appigliarono alla peggiore delle risoluzioni: questa potrebbe essere scuola del passato Visir, o di qualche altro perverso.

Circa il Marianovich e Karaula, pessimi individui versano i miei anteriori rapporti.

È certo, che Monsignor Vescovo deve conoscere la piena del pericolo in cui si ritrova ed in conseguenza, se colla presente trama si vuole privarlo di vita, procurerà di non andare a Constantinopoli, o cercherà un' asilo sul suolo Austriaco: in questo ultimo caso ritengo che debba essere accettato, ed è perciò che analogamente scrivo al Serdaro di Studenze, al Deputato di Arxano ed alla Pretura di Sign.

In pari tempo ho interessato il P. Elia Skoko di venire per pochi momenti a questo Castello, onde attingere vocalmente degli altri lumi: Se arriverà le rassegnerò novello rapporto colla Posta del 19. corr. mese.

Imoschi 17. Marzo ore 8. a. m. 1845.

Romagnolo

Rapp. odierno.

Il Deputato Sanitario accompagna una lettera originale del Padre Elia Skoko dalla qual risulta che il Vescovo Barissich dietro accuse dategli dai Frati rivoluzionari della Bosna, deve recarsi a Costantinopoli per giustificarsi.

Eccelsa I. R. Presidenza Governativa

Veduto e si ha l'onore di rassegnare il presente cogli annessivi allegati a Superiore notizia di essa Eccelsa i. r. Presidenza Governativa.

Sebbene non abbia verun fondamento la supposizione del Deputato Marangoni che il Vescovo Barissich cerchi rifugio sul Territorio Austriaco, pure non si possono che ritenere per notizia le disposizioni emesse dall' esibenti i. r. Pretore per l'accoglimento del Prelato medesimo qualora si presentasse al confine.

Spalato 19. Marzo 1945.

XIX

**Имотски, 19. III. 1845. Претор у Имотском Капетану у Сплит
(ДАЗ, През. 727/п. 845)**

Imp. Reg. Sig. Consigliere!

Chiamil, possato Governatore della Bosna prima di partire da Travnik per Constantinopoli giurò sopra l'Alcorano di Maometto di voler ucidere Monsignor Vescovo Barissich, ed all' effetto aveva anche dato gli ordini opportuni al suo carnefice, cioè di decapitarlo, ma tre potenti Turchi, in allora al di lui servizio, si opposero con tale fermezza che impediscono la esecuzione. — I tre Turchi non per umanità, o per riguardi verso la persona del Vescovo, ma per timore, com' essi dissero, di andar incontro a gravi dispiaceri, ed anche di perdere la Bosna. In quell' occasione anche il Dragomano del Vizir si espresse nei seguenti termini: non possiamo nuocere al Vescovo perchè gode la protezione del Principe Meternik, non sapete voi, parlando coi Turchi, che se Meternik punta un dito sul muro tutta Europa non sarà capace di smoverglielo. Non pertanto quel Dragomano di nome Paolo Perissich cattolico, e per quanto io mi credo che sia Perissa da Sebenico, è inimico al Vescovo. È a lui sfavorevole anche certo medico Tristina da Vidia il cui nome e cognome ignoro. In fine certo Su Turco di 80 anni circa da Oglavak presso Fojnizza ritenuto per Santo dai Turchi, ed è un avido impostore, a raccogliatore di preziosi doni, sostiene la caussa dei Frati ribelli, circostanza notevole, perchè il Visir stesso non disdegna di regalarlo, e d' interperlarlo più volte quale un Oracolo. Dicesi che i Turchi per ispirito di religione godono delle zizzanie tra i Frati sussistenti; che sieno alimentati dai Greci, e che siccome i Turchi non accordano protezione senza borse, i Frati perversi abbiano avuto fino ad ora in sussidio dalla Russia Ottanta milla Talleri. Dall' esposto comunemente si ritiene perduta la causa del Vescovo, ed anzi i meglio veggenti lo fanno morto appena arrivato a Constantionopoli. È veramente il Vescovo sarà con tutta probabilità giudicato dal Vecchio Visir della Bosnia Chiamil Pascia ora membro del Supremo Consiglio di Giu-

stizia Mussulmana, come lo si rileva dalla Gazzeta di Zara 7. corr, № 19. data di Constantinopoli 6. di Febr. p. p. —

Ciò tutto rivelai dal R. Pad. Elia Skoko, che venne per poche ore a questo Castello. Il presente in appendice al precedente mio rapp. 17. corr. № 67/r. Sull' attentato avvelenamento nulla mi venne dato di attingere in via positiva nemmeno dal Pad. Elia Skoko.

Imoschi li 19. Marzo 1845.

Romagnolo

XX

**Имотски, 7. IV. 1845. Претор у Имотском Капетану у Сплит
(ДАЗ, През. 880/п 845)**

Imp. R. Signor Consigliare!

I pochi Frati rivoltosi persistono nella loro ostinatezza, e per paliare di qualche guisa in faccia all'attento popolo bosnese la loro malvagità, per cuoprire di un qualche argomento appartenente ragionevole il loro pessimo contegno, e per garantirsi appo gl'ignoranti ed avidi di danaro, come sono i Turchi presero la risoluzione di calunniare Monsignor Vescovo Barissich per titolo di machinazione contro la Sublime Porta, e quindi con isfacciata temerità, dovunque gridando, pubblicarono: che la vertenza tra essi e il Vescovo non si limita alle cose di Religione, ma bensì a vicende politiche si aggirano le sue viste, che Egli guasta l'Instituto Religioso, e per fino la Religione Cattolica; che intende comandare quest'anno ai Cattolici ed ai Religiosi per poscia dilatare il comando nell' anno venturo ai Turchi, e prendere ingerenza in tutti i loro affari politici; che nel 1840 attento in Bosnia una rivoluzione per unirla alla Servia; che Egli vuole essere Re di Bosna, oppure mediante cointelligenza con S. A. il Principe di Meternik, tradirla, e darla, nelle mani degli Austriaci, che in prova di tale cointelligenza hanno intercettata una lettera, dal Vescovo scritta al detto Principe, che il Vescovo vuol rovesciare l'Impero Ottomano; che proibisce ai Cattolici corrispondere i tributi al Sultano; che vuole fabricar Chiese e Conventi in Bosna senza ottenere l' autorizzazione mediante Firmano Gran-Signorile, e cio collo scopo di occultare nei secondi le prove, o gl' istrumenti delle sue trame; che vuole usurpare i terreni di Conventi, e le Parrocchie de' Religiosi per unirle alla mensa vescovile; che usa la barbarie praticate dai Vladika, di perscuotere cioè, incarcerare e mettere in catene i Religiosi; che vuole i Frati portino l'abito religioso, e vadino scalzi; che da ogni cattolico ammogliato carpisce uno scudo all' anno: e molte altre consimili accuse.

Di mezzo a tanto trambusto alcuni Frati obediscono alla Santa Sede ed al Vescovo, altri no: ognuno segue la propria volontà. I Religiosi scomunicati e sospesi alla S. Sede continuano a celebrare, e benchè commettano de'sacrileggi fanno anche le funzioni parrocchiali.

Il nuovo Visir di Bosna Nuri Osman Pascia, uomo maturo, sembra addetto alla persona del Vescovo; infatti accortosi che i Frati rivoltosi si erano procurato in favore un forte numero di Turchi i quali avevano promesso di difenderli in confronto del Sommo Pontefice, e conservare i loro usi, consigliò al Vescovo stesso di recarsi a Constantinopoli assicurandolo di una piena giustificazione e vittoria. Il Vescovo conscio alla propria innocenza partì ai 31. di marzo pp. alla volta della capitale Turca, avendolo nel camino preceduto tre dei di lui accusatori cioè P. Stefano Marianovich, P. Lorenzo Karaula, e P. Luca Dropulić, come le porsi a Sua conoscenza col mio rapporto 4. corr. № 72.

Ciò attinsi da una lettera, che mi scrisse Lo stesso M. S. Vescovo il quale mi diceva che avrebbe inviato sul preposito uno perito a S. M. l'Augustissimo nostro Imperatore e Re Ferdinando I., ed una altra a S. E. il Signor Governatore della Dalmazia, se la partenza non gli fosse stata d' impendimanto.

Coll'odierno argomento la relazione l'anteriore mio rapporto 17. marzo pp. № 67/r.

Le rassegno tre lettere dello stesso Vescovo dirette alli Provinciali e guardiano de M. R. Oservanti in Ancona ed al Ministro Generale del d. o. Ordine a Roma.

Imoschi 7. aprile 1845.

Romagnolo

XXI

**Сињ, 8. VIII. 1845. Претор у Сињу, преко Капетана у Сплиту,
Гувернеру у Задар (ДАЗ, През. 1928/п. 845)**

Imper. reg. Signor Consigliare!

Il corrispondente di Livno con sua lettera del 6. corrente m'informa che Causlaraga con Tuzla Pascia, ed altri due Pascia della Bosnia, vennero chiamati a Constantinopoli o ad'essere intesi, secondo alcuni, sulle differenza tra i frati e Monsignor Barissich, e onde giustificasi secondo altri, sulle recenti sommosse della Kraina di cui sono imputati quasi promotori.

Il Vizir della Bosnia avrebbe inoltre radunati presso di sè i Pascià, ed i Primati delle Provincia, avrebbe ad essi comunicato il firmano Gransignorile riguardante le modificazioni da introdursi fra quegli abitanti, avrebbe dichiarato, ch' egli non osava di pubblicarlo, e che riservavasi di scrivere al Gransignore, adducendogli le ragioni per cui non potevano attivarsi le nuove sue leggi, sarebbe quindi stato distolto da tal progetto dalle assicuzioni dei Pascià, ch'essi eseguirebbero, e farebbero eseguire le disposizioni della Porta.

Scrisse il Vizir a Costantinopoli analogamente alle ottenute promesse, ma lusingandosi quindi i Pascia d' indurre il Sultano a mantenere nella Bosnia gli antichi privilegi e diritti accesero una guerra civile, che sarebbe maggiore di quella avutasi ai tempi dei Firdus, se non vi fossero adesso fra i turchi degli uomini ragionevoli, e tranquilli, i quali cercano di assopire le discordie e di far tornare la pace.

Sign. 8. Agosto 1845.

ИЗ РУКОПИСНЕ ЗБИРКЕ НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ
НР БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ У САРАЈЕВУ*

* Писмо фра Стјепана Марјановића из 1846 године, на које се иначе позивамо, не налази се у овим прилозима с разлога што је добрим дијелом нечитљиво.

I

Толиса, 18. VII. 1843. Лука Терзић Томи Ковачевићу
(НБ БХ МС 1313)

Dragi moj Josipe!

Od Božića već dvije sam tvoje primio, i to jednu koju si još u februaru pisao primio sam u Manastiru od fra Frane Mestra, a drugu sam skoro primio sad na početku augusta. Indi ne imadoh kad dopisati na prvu iz Manastira, budući da smo mlogi tude bili, gdi smo se svi skupili za smetnut Jubilata s gvardijanstva, kog je Poten nullo consulto sam bio učinio prezidentom u Manastiru našem, al mi došav svi misnici iz Posavine koji smo sinovi pravi S. Frane, ter onog smetnuvši opet fra Nikolu povratimo, ter do malo vrimena dogovoriv se učinimo communibus votis capituo io durri, na kom Markovića fra Stipu učinimo provincijalom. Šunjića fra Anđela u Manastiru našem kustodom, a definitorom fra Nikolu Jurića. U Fojnici definitorom Pašalića fra Filipa a u Kreševu fra Ivu Juričića prošastog gvardijana, i fra Luku Dropulju, i svu ostalu prominu učinimo svatko u svom Manastiru, ali tako da nikog ne krenemo s prvog mista izvan na offie gdi je potreba bilo, ko fra Juru učiniv gvardijanom u Manastiru, fra Ignjatiju Salatu na Uliče metnuv, a kako rekoh ostali svi na svojim mistim ostav. Poten buduć da je exopero kod Rima da fra Andriju Kujundžića, fra Marijana Šunjića, fra Lovru Karaulu, fra Filipa Pašalića i fra Anđela Šunjića i Marjanović kako i jest u Rimu, da i ovo pet pridrži ter da ih u surgunluk dobivši im obedientiale od Generala iz Rima u Italijansku odpremi. Da ovu zgodnije ujduriše stvar, Veziru prikaže da i njegovu pomoć ako bi mu od potrebe bilo zazove. Tako stvar pođe u uši turske, i na njihov sud stvar se dotira, gdi su morali prid Vezirem naši s Potenom murafa biti. Jer na murafi Bog i naši dobri Turci nama pomogoše ter ga pridobismo, i Vezir ga istira s kavazim da ide i smutnje ne čini u Bosni. Poten indi prišav na Kostajnici u Beč otišao pripričiv prija put svima koji su za Provinciju da nitko od franciškana tko nema njegovih obedientiala ne može prići u Njemačku. I tako naši ablegati fra Filip Pašalija i miz/a/intentavši više put prići, ne mogoše prić, već ne znamo što iz tog izići more, kako li će bit. A spomenuti (Poten), ne našav Nunciija apostolskog u Beču, vrati se u Brod ter odanle s Čelom Jubilatom, svojim drugom, ne pristaje podbinjivat

sibi adherentos a zar čekaju u Brodu da ferman iz Stambola dobiju da s fermanom opet u Bosnu pridje, al mučno će prići kakva su impdta metnuta. Ova ti, moj Jozo, rapsodice pišem poradi prigode koja evo baš odavle utrefi se u Peštu, a eto možeš razumit iz toga koji ovo pridadne pismo. Jer sam došao u Tolisu za pohodit M. P. Fr. Stipu Marjanovića, koji evo uoči Gospojine evadens manus inimicorum nazva se u Tolisi iz Rima etc.

Što mi pišeš u prvoj izime one naprave koju sam ti priporučio, čudim se da mi ujdurisat ne moreš, i pitaš kakvo je to plumbum Virginij. Ja držim da je olovo koje nije na vatru dohodilo, koje se nije topilo, i tak da znam da ga nejma, dobavio bih iz našeg Olova iz Krivaje. Zatim ništa stalo ne bi kad bi ti drugi način znao od kogo primit i namistit pro eodem effectu producendo etc. i poslat mi tijo etc, etc. Eto ti ta pisma šaljemo, i molimo ja, fra Stipo Marjanović i stari fra Ilija da u Novine metneš što more krišim podnijeti, il da ne bi podnijelo, moreš pro tua prudentia prominit i namistit nek izidje u Srbskim novinama, al ne bi l' latinski, volili bi, il da ne bi tili latinski metnut, a ti prinesi u naš jezik, i tak nek izidje u novinama. U itnji ova ti biližim, i srčano te svi pozdravljamo, osobito ja, fra Ilija Starac, M. P. Fr. Stipo, koji je sad in tuto positus. Prima occasione uberius tibi scribam, nam hoc raptim sine ulla connexione scribo.

Ljubeći te očinski i grleći, jesam, eto ti jedan žuč primićeš od tvoga Joše.

Tolisa, die 18. aug. 1843.

Tvoj Babo Fr. Luka Terzić

II

Sutjeska, 4. XI. 1843. Блаж Јосић Томи Ковачевићу
(НБ БХ МС 1314)

Željni prijatelju i kolega!

Ljubav me steže da te odmah moje slovo gdigod u bijelomu svijetu potraži i da iskušam jesi li živ i u komu se stanju nalaziš? Jukić je bio otišao u Fojnicu i opet se amo povrati svoje sanduke prinesavši. Iz Stambula, a iz V. Rima pogotovu, još ništa ne čujemo, a premda laži uvijek sve više i više rastu, tako da su već zaglušile. Vezir se je primestio u Travnik opet iz Banjaluke. Važnog ti ništa kazati ne mogu. Marjanović nam mal ne umre od groznice, koga je bila eno pustila, pak se opet povrati i oganj izleže, te mal duše ne izgubi. — Drugi svi smo zdravi. Ovih dana pogledamo da se fratricelli iz Zelenika vrate, jerbo otišli su konji po njija, ne znamo kako će im ispasti, mi ćemo strogo metnuti pogodbe, a oni ako ne htili privoljit, vidit će. — Budući pak da si nam obećao Novine biogradske slati, al ne ove, nego dođuće godine, odredili smo te ovim opet sada moliti da nam Novine biogradske odmah sada isprosiš i pod mojim imenom amo uputiš, ja bo sam najmio poštu sarajevsku, i Srbske peštanske već su mi počele dolaziti. Upravi poštu na Brod na Sarajevo, pak se ne brini. Mi želimo, jerbo čuli smo da se sve u Biogradskim može pečatit o našim razprima i da su jur njeka poslana tamo, jerbo u Peštanske više se neće slati budući one su porekle. Ako ne bi mogao novina sve brojeve poslati od ovoga drugog tečaja, a ono barem poslati nam ne propusti sve one u kojima se nalazi makar štogod o Bosni. — Novog ništa, nego u nedilju na 29. listopada umro je u Sudinski Mijo Varoščić, koji je tebe vodio i Lukicu.

Pozdravi svu bratju srbsku, osobito visokoblagorodnog g. Simića Stojana, s kojim sam se u Pešti imao čast poznati kod Pavlovića njeke godine. — G. Popovića, urednika Novina, nek on ne popuzne ko Pavlović, a mi nećemo mu propustit slati najlipših kopija od naše stvari, g. Šafarika, — i svu bratju koja slogom dišu i nas se tužne bratje opominju. — Najposli pozdravlja Jukić, Vincetić i druga bratja, a ja bratimski starom prijateljskom ljubavi ljubeći ostajem

u Sutiski na 4 studenog 1843.

Tvoj Josić

III

**Сутјеска, 16. XII. 1843. Блаж Јосић Томи Ковачевићу
(НБ БХ МС 1316)**

Dragi i mili kolega!

Jur sam Ti jedanput piso priko G. Šafarika, al na moju žalost, nit habera, nit odgovora do danas. Piso sam, velim, i što si Ti obećo, ono te iznova molio, pak nekako ti ne mariš ol ne haješ za nas, jerbo Ti na visoku, a mi nizoku, Ti k'nami nećeš, a mi k'Tebi ne moremo. Ti uživaš u miru serbske bratje ljubav, a mi znaš i sam kako nam je, koljemo se na svom ognjištu i na svojoj otačbini. — Dakle odredio sam ti opet sada javiti da smo još živi i još se temelja držimo, nit ga pustiti hoćemo, i zato budući da se ufamo nadamo opet manastir sačuvati, Tebe molimo da se spomeneš obećanja svoga, t. j. da nam Новине биоградске по svaki način uputiti nastojiš, nit nas ostavi brez njija ove godine; mi se na te podufano naslanjamo. Ako se ti, dakle, misliš s nami drug brojiti, nemoj nas izdati, drago je i nami čuti šta god od nás što Novine pišu, jerbo jur znadeš da druge nikakve od nás ne priopćavaju stvari makar kako važne. — Ele, nemoj propustiti, adres je ev ovi moj: napred titulus i ime, pak onda metni: per adresse des herrn Sabbas Nikolics, Brod. — Evo ovako: M. V. P. Blasio Josich Instr. Juv. Ctus S. Joan. Bapt. Suttisken. per adresse des herrn Sabbas Nikolich. Brod. — I tako upravi na Austrianski Brod, pak se ne brini, nek dojde do Broda, meni će već ondale doći, jerbo i Peštanske sada svako 14 dana primam uputno i točno.

Novog ništa tako važnog ti kazati ne mogu. Mislim da si već s' druge strane čuo da je Barišić, u društvu Potena, u Hercegovini. Oni govore da je od Rima Barišić poslan cum tota potestate quam habuit Molajoni, tj. da je Vicarius Aplicus, Provincialis Provinciae, Visitator et iudex in propria causa consequenter. Sada Rima vidi! Medjuto on još ni circulara ni onako koga ne šalje, nego samo je Šerifiji piso u Sarajevo per Stočević Ali Pašam, da ga u Bosnu primi. Serifija pak odmah je knjigu Veziru, još je ovdje, starom poslo, a on je Šerifiji reko: piši tome Biskupu sakan amo neka ne ide, nek' ne ide na agramu.

Prije dva dana Jubilat je bio došao u Kreševo, pak kazivo da će ondi slideću večer Barišić stignut. Medjuto nije došo, nego ondale

Jubilata odpreme, i jučer je ovde u Sutisku svojim doli u Matanov ćumez došo i fra Stipi Marjanoviću sinoć nekakvu knjigu piso, al mu je retuor vratita, pak je zvao sebi gvardiana, al nije mu otišo govoreći: da on nikakav starešina nije, zato da k'njemu ne treba da ide. Ele mi smo odmah odpremili Veziru Sahiju; on pak to čuvši, danas je odmazo nekud. Jutros je pak na Discretorie piso, al su mu opet vratili neotvorenu. Od našiju istinita ništa ne čujemo, ovo večeras (ovo ja pišem već u 6 sati noći) stiže iz Fojnice jedan momak, donio je na gvardiana pisma i kazuje on da su već izišli naša dvojica i eno ji s novim Vezirom Čamil-Pašom u Tuzli, a naš pak gvardijan veli da se ništa o tom ne piše, nego samo da je novi Vezir na 13. ovog Brči stigo, ele još nisam izvidio što je i kako je, jerbo su exercitia, nije slobodno hodati po sobama drugim. — U Kreševu na 8. bila je velika u Crkvi pobuloga, Barišićijani hotjeli su njegovo pismo nekakvo štiti, pak puk nije pripustio, ele je do pušaka i noževa došlo, porad šta Šerifija je Kadiju fojničkog poslo da izvidi šta je bilo i kako se dogodilo. I na sve tri je isti Šerifija Fazli Paša manastira piso da se u miru dok Vezir ne dojde uzdržimo. — Kotroman je bio apparatus Eppalem iz Kreševa ukro i bio ponio u Hercegovinu Barišiću. To dočuvši, Kreševljani polete za njim, otmu mu sve i opet natrag vrate. Malo posli pak čusmo da je isti Kotroman njegdi poginuo, al ne zna se istinito. — Vučević je počeo pripovidat u Fojnici u varošu, al su ga Turci u Travnik spremili i eno ga malo u tavnici stoji, malo lazaret. Sva ovo ti ćeš bolje čuti s'druga strane, ja pak opet Novine priporučujuć svu jednomisleću bratju Srbije pozdravljam, osobito G. Šafarika, i Popovića, koga je Jukić ovdí neki dan pismo primio. M. P. Marjanović posli velike bolesti tri miseca malo se počeo pridizat. Pozdravlja Vincetić i Jukić, koji Novine vruće priporučuje. Ja pak ljubeći te jesam

Tvoj vazda Josić
Instr. Juv.

Suttisko in Bosna 16. D'bris 1843.

IV

Толиса, 30. XII. 1843. Мартин Недић Томи Ковачевићу
(НБ БХ МС 1317)

Mila Bratjo Lošo i Josipe!

Ja zdrav al od teškog umora vas satrven jedva treći dan Božića Starcu čalisa i evo, po obećanju, odavle javljam vam se. — Ovdi evo razumio sam ova koja biližim. Barišić prišo je u Hercegovinu i pristupio k Ali Paši, molio ga je, da bi se on uteko za njega starom Veziru da mu ovi dopusti unić u Bosnu. — Ali Paša, dakle, porad toga odmah piše Fazli Paši Šerifoviću, a ovi pismo odmah upravi Veziru H. Paši. — Ovo videć, još većma svi su se okrenuli za zabranit mu ulazak ovamo. — Odkud eno ga B. i sad u Čerigaju karantinu ostaja. — Knezović sa svojim privrženicima iz Zelenika digo se, i eno ga u Sutinskoj u Matanovoj kući keti. — Isti s drugovim kušo je na vratim, ali mu nisu otvorili. — Od Potena govore da je posto biskup u Báru i da je jur tamo otišo zajedno s Čelom. Kljaja se je davno vratio u Vareš. — Iz Svetigrada ništa se ne javljaju nikomu. — Došlo je pozivanje da naši mladići mogu ići na nauke kud su i prija išli, al nostri in his arduis circumstantis pro hocce anno nullum miserunt, bojeći se da, ako ji pošalju, istom da veću sramotu sebi ne pouzrokuju. — Mladići bo videć kako je stvar stala, nikog se ne boje, rade što hoće i tako ruglo i pogrdu u tujinam uzrokuju svojim . . . to scinili su, da je bolje za ovu godinu pritrpit se, i nikud ji ne slati. — Ovijuh dana nikakvi glasovi ozgor nisu prispili. — Nec de priore, neque de novo Gubernatore hic quidpiam auditur. Ja, ako Bog da, sutra ću odavle krenut gori brdu. Umro je Kopača, i Kalpić. — Od ostalih čujemo da su svi zdravi, premda je Marjanović bio vrlo bolestan, ali fala Bogu ide na bolje. — Diplar bio pokro u Kreševu sv. ruho i ponio ga u Čerigaj, da ondi može krizmat Barišić, pak Kreševljani raščuli, u potjeru za njim otisnuli se, stigli ga i oteli sve etc. — Vidi se da ni B. nejma nikakvog upućenja od buduć da nit circularia, nit drugog ikakvog pisma ne može priobćit, ni svojim, kamo li drugim. Dakle i on po Šeriatu turskom otio bi dostignut što je izgubio, a ne po milosti . . . Tako i mnogi njegovi traže maksipe po Gospodarim, al zaludu, budući da nisu ni od jednog uslišani. Drugog zasad ne imajući Vam šta javit dospivam vas trojicu

pozdravljajuć i moleć da pristupite k GG. Priateljima i svima po imenu redom srdačni pozdrav izručite.

U Tolisi, 30. prosinca 1843.

Putnik

Vama i častnoj GG. Priateljim čestitujem sretan početak Nove godine. Veni, propera, accelera, jam hiems transit, et recedit ver ad januaam, veni desiderate ab universo grege et confratribus Tuis, expecto, ut Te post 10. dies hic amplectar, et osculer veni! veni!

Mršavi Ko i Ti

Ило

V

24. II. 1844. Мијо Баришић (?) Томи Ковачевићу
(НБ БХ МС 1319)

Brate Radivojeviću!

Na Tvoju 15 veljače pisanu u N. odgovaram: od B. istina je da je došo u Ercegovinu od kud zapovid i šalje, i čekaše koj dahan u Bosnu cum potestate Sua et Min. grlis ergo mater mortua. Mesk. et Bdy fulmine V. percussi . . . Još nije Gubernator privolio da u Bosnu unidje, ako ne bude morao. Ele dobila su braća od Carig. potvrđenje nanova svih svojih Privilegija. Hoće li im hasna bit, ne znam? Ja sam odmah poslo tvoju na S. J. Ako štogod dojde, saopćiću s tobom. Eto priko ruku Marjanovića kroz Zemun šaljem i svu virnu braću matere naše pozdravljajuć jesam

Tvoj virni brat
Mijo

VI

Сутјеска, 9. III. 1844. Блаж Јосић Томи Ковачевићу
(НБ БХ МС 1321)

Jedini i od oka draži Priatelju!

Začudo nam je obadvojici, i na žao, što na tri moje, ni bijele ni crne ne javljaš. Znamo istinito, i uzdamo se da se baš nimalo ne varamo, da Ti imaš više prosta vrémjena nego i ja i Jukić u skupu uzimavši. Ti si vidio kakva je ovdí confusio Babylonica, et chaos densissimum, a moreš ! sam suditi videći u kakvoj si nas smutnji ostavio, da će se ista sve uzumnožavati, a ne pristajati. — Barišić u Hercegovini sve jednako, smutnje pravi i nama svima oklope kuje. Na 20. sječnja došlo mu je iz Rima Decret da bude u Bosni Visitator, Vicarius aplicus, Iudex (in propria sua causa exemplo hucdum in-audito) et simul Superior Regularis huius Provinciae i.e. Provincialis, nam Capitulum: Schismaticum, illegitimum nullum et Pseudo-Capitulum iam pronunciatum est. O! iustitia! etc. Ferman je pridat Veziru, i gospoda bosanska skupila su se u Travnik, medjuto opet Vezir decisivam iz Stambola, kud je već Tatara svog poslo, čeka. Njemu u Bosnu nikako ne da, nit su oni njegovi odmetnici u Manastir unišli. — Definitorium sveudilj u Rim piše, al uzalud kartu i černilo troši, nama se ništa, nego Barišiću odgovara. Sada je skoro opet s' podpisim poslano u Rim: *Articuli*, stvar jedna kojoj dosad nije para bilo, lijepo, plemenito i pametno sastavljeno. S' vrimenom priopćícemo i tamo. — Marjanović je još živ, al na postelji sveudilj, premda već dobro je kako je prije bilo; ele ne hoda još. Mi smo svi zdravo i svi se u skupu držimo, nitko još ne fali.

Začudo nam je da nam ništa ne javljaš, ili ćeš ti amo k nama, il ćemo mi k tebi tamo. Ja sam Tebi i prija javio da meni tražiš tude mjesta gdigod kod gospode, da mogu raditi i živiti. Al znam što misliš: tko je budala iz ovog serbesluka u tu smutnju tamo. Tako je doisto, jerbo ako je i deseto ise od onog dobra koje fra Martin, Karaula i Pašalić od gospode serbske kazuju, nije ni raj drugi na ovomu (a ne znam i na drugom) svitu od potrebe, i to je što tebi amo ne da, nego vuče još koji dan ostati.

Javi nam štogod i od Verke, kud je otišo i gdi se nalazi? Jeste li oba zdravo, ele amo nemojte neredeni polaziti, jerbo se lako nećete ni rediti. Odtale naj bi bolje učinili da odete k Molajoniju,

pak nek vas on i redi. — Sada od stvari naših ništa ti javiti ne mogu. Mi smo se zapleli i brinemo se o našoj provinciji, naj bi bolje bilo da se sada ništa drugo ne zameće. Turci su to već na oko uzeli. A i za vas je fra Anto Knezović pito, i zna gdi si, etc. etc. Čijoj si milosti izprosio nam Srbske novine, i opet se nemoj zaboraviti, a mi nećemo biti nezahvalni. Samo da bi nam posla sva čisla Novina u kojim od Bosne ima, bilo bi nam koliko drago toliko koristno. Drugo, falio si što nisi upravio onako, kako sam ti ja piso (Per adresse durch herrn Sabbas Nikolich Brood in Slavonien) a ne na Brlića. Međuto opet dobro je, ja sam već Brliću javio kako će Novine upraviti. Pozdravi Verku, fala mu na portretim poslanim, i pozdravi svu našu gospodu koja Tebi, a po Tebi svima nami dobro žele, osobito G. Popovića, urednika Novina. Tebe pak sve pozdravlja Marjanović, Jukić, Vincetić osobito. Ja pak svako ti dobro želeći i u čelo te ljubeći ostajem

Tvoj sad i vazda Josić

U Kraljevoj Suttiski na 9. ožujka 1844.

Kad ti ovdi bijaše, gledao sam i vidio sam mudrost njeku... Al Bog zna kako i kud, međuto istinito *asseverare nihil possum*, jer na mene ni gledao nisi a kamoli što god priobćio... Sapiienti pauca, Tvoj Vincetić.

VII.

Комушине, 25. VI. 1844. Неткослав Правдољубић (?) Милошу
Поповићу (НР БХ МС 1322)

Dragi Prijatelju

U K. . . . na 25/13 Lipnja 1844

Dosta davno primio sam tvoje pismo i na njega već jednoč odgovorio sam. Sada, nahodeći se malo bliže Save, priko pošte brodske ukratko samo to ti javiti imadem da se ja sad zasad u gene slabom zdravlju nahodim, i to počimavši od marta mjeseca ter dosada. Zato sam moje obično obitalište K . . . ostavio i otišo sam bio u Žepče ondašnjem paroku Mati Nikoliću koji je zajedno bio i medik. Nu, posli nego ja dođem, on nakon kratkog bolovanja na 14 svibnja po rimskom preseli se na drugi svijet, s'velikom žalostju svega naroda bosanskoga. On je bio čovik vrlo izobražen i naučan, osobito u ljikarstvu i u ostalim svake vrste naucim. Budi mu laka zemljica. Posli smrti njegove dignem se u Kомуšinu gdi se i sada nahodim kođ ovdašnjeg paroka. Primio sam nedavno moga druga pismo K, i to otvoreno, ne znam kojim je putom expediro, ja mislim da bi mu najsigurnije bilo preko Brlića na Brod poslati, a on će do mene sigurno otpremiti. Ja moram priko preko-savske pošte pisati, budući da sam sada od Sarajeva udaljen, pak ne mogu imati privatnu priliku. — Novosti u nas nejma drugijeh izvan da je austrijsko praviteljstvo poslalo g. bivšeg vašeg konzula Atanackovića amo u Bosnu da uvede biskupa Barišića ol nasilu oli, po običaju austrijskom, na privaru. Ama fratri bosanski nit se boje njezine sile ni privare, pak su se Atanackoviću čvrsto oprli i u Beč na Meternika protestaciju poslali, jerbo se Austrija ne bi ni imala u to stavljati budući da je Bosna Kraljevstvo na nju ne spadajuće. Zato ni pravo nejma zapovidat jim, a gospodari Turci neće ga također, i fratri gotovi su pogubit i prija glave nego ga međuse pustiti, na taj bo bi način na se primili krivicu, što nije u putu. — Čuli smo da je nešto bilo kod Zvornika, ama ne znamo što i zašto?! Ja sam htio tamo da dođem, ama ne mogu nikako da ufatim zgodu za tamo prići. — Pozdrav mom K. . . . i piši mi štogod. Ja ću se sada zasad ovde zadržat, ama ne dugo. — Pozdrav svim poznatim, a ti osobito budi mi najzdraviji, a ja prijateljski ljubeći te ostajem

Tvoj iskreni prijatelj
Неткослав Правдољубић

VIII

Фојница, 31. II. 1844. Филип Пашалић Стефану Херкаловићу
(НБ БХ МС 1323)

Високоблагородни господине!

Чули сте зар, како је негдашњи конзул београдски Атанацковић дошао у Босну с две намере: то јест да умали ђумруке и да уведе римокатоличкога епископа Баришића. Али не учинивши ни једно, ни друго поврати се преко Мостара на Метковиће и Далмацију. За Баришића не само је код доброга нашега Везира пероравс колико је мого, неголи и монахе (фратре) на сваки начин страшио, притио, молио, да приме Баришића, али само могу вам рећи да је двојицу мало поплашио, а остали одржали су се на тетику, говорећи: Нећемо га, волимо изаћи из Босне, оли даклен нек он не долази, оли ћемо ми сви изселити.

Баришић видећи да је се засе интересирала Аустрија, холо писо је Атанацковићу да он неће у Босну унићи док му Ђамил-паша, везир босански, бурунџију, а остала господа босанска сенета не пошаљу да море сигурно доћи у Босну. Али му је Ђамел-паша одговор дао да он таке бурунџије дат не море будући се Баришић с првом и с највећом господом босанском завадио; даклен, рече, да му ја дадем таку бурунџију, пак да му се што догоди, могу бит крив код мога девлета, а и Беч нашо би ми махну и помислио би да сам га на вери преварио. Атанацковић, даклен, незадовољан отишо, да (пак) монахе, особито младе, више узбудио супрот Баришићу, а и Турке позорније учинио колико протива Аустрији толико протива Баришићу, и у велику је сумњу стављен Баришић, особито после нег су дошли у познање једнога писма Баришића по коме лажљиво, чрдно описује Турке, почмавши од Султана... Турчина у Босни. Ово писмо Баришић посло у Беч давно, пак ево истом ове године изаиде на сриду, и то баш оно исто, које властитом руком писо. Осим тога, што је год Баришић лаго, оно су швабе вировале да је истина. А сад Атанасковић лажи опипо руком, и тако, ако има имало љубави према истини мора и он

бити противу Баришићу. Поред ових узрока надамо се домало чути да је Баришић ол утеко, оли са срамотом протиран од Али-Паше Сточевића. Паче фратри су писмено дали Атанасковићу да Баришића неће нипошто међусе примити. Знанца вашег Филипа Пашалића учинили су гвардијаном у Манастиру фојничком.

Поздравите господу Илију Гарашанина, Симића, Заха, Шафарика и све знанце, вами пак свако добро желећи подписујем се

Слуга покорни Филип Радиновић.

звани П . . . ћу

У Ф . . . ци, на 31 јула 1844.

IX

Сутјеска, 5. VIII. 1844. Мартин Недић Томи Ковачевићу
(НБ БХ МС 1324)

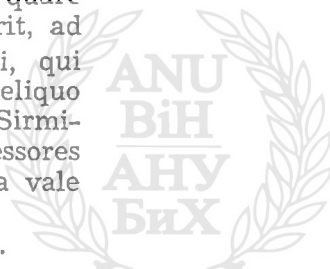
Curia Dni 5 aug. 1844.

Salve!

List gospodina P. Č. na 6 srpnja pisan i sadržeći hesabe trgovine, prošastih dana meni je priobćen bio. Istoga uputio sam po sigurnoj prigodi na misto određeno. — Mi smo ovdi svi zdravi, drago nam je bilo razumit da su gda naši prijatelji zdravi, a još nam je draže bilo razumit da ji briga pored nas žeže i da imaju od nas sveudiljnu uspomenu. Bog jim platio i nadario ji svakim dobrom! — Znam da vam je jur javljeno kako je došo amo cesareus agens D. Atkvić, od istoga ja istom njeka ovdi napominjam . . . Ille 25 Maii ad metroplim I. adpullit, mox sollicitavit Verm. ut admitteret Barcium, et ut praesens cum Religiosis suis adversariis in iudicio rem agat, ast negativa a Vez. accepit. — Post ea petiti Atvić a V. facultatem veniendi ad Contus nostros, ast et hoc negatum illi fuit. Okrenuo se je, dakle, odma vaskoliki Atvić oko nas, ut resolvamus nos ad suscipiendum Bar.: sed nos respondimus: nullo modo. Počeo je, dakle, pritit govoreći: da ga hoćete na lipu primit, bilo bi po vas bolje, a Beč bi vam dao inscriptis cautionem, da će posli 6 miseci bit dignut B. izmedju vas, al kad nećete na dobru primiti ga, znajte da ćete ga topuzile morat primit. — Šta se vi uzdate u Sultana (dicebat Atvić), on ne vlada carstvom nego vladaju internuncii Potentarium. etc. Na ovo se uplaši Karaula i Šunjić, et insciis reliquis religiosis, nomine omnium porexerunt scriptum Atavićio de subjectione, et de susceptione B. Interim nos hoc nesciendo, illico scripsimus Metternichio protestando: quod absolute nolimus B. — Exhibuimus articulos Atavićio, et aliud adhuc adjecimus Documentum quod nullatenus velimus agnoscere B. pro nostro Superiore, et protestati sumus contra illos duos qui tamquam proditoris nostri, insciis nobis transactionem cum ipso np: Atavić fecerunt. etc. Na 9 srpnja Atvić otišo je iz I. u Mostar. — Čujemo (ne znamo pod istinu) da je jur Atavić s B. na Metkoviće prišo ad partes cesareas. Ego in persona missus a fratribus die 28 Junii fui Ikii cum Atvić et per semialteram horam discursum habui. Ille est homo (quantum adverti) vafer et versipellis. Continuo asserebat: auctoritati est parendum. Vos

quidem ut patet ex relationibus Visitorum, et ex Processu estis innocentes, Bar. culpandus, et damnandus, ast vestra innocentia et illius culpa minime ademit potestatem summo Pontifici, ne agat, quod vult. — Conquaerebatur Atvić nomine suae aulae quod haec jam a 30. annis, nullum religiosum in Bosnia sibi adictum et fidelem habuerit, praeter Bar., quem in signum gratitudinis ob fidelitatem erga se in Bosniam vult restituere. — Hoc etiam Atvić dicebat: Ecce! plane Gallus pretendit, quod Cattolici in Oriente sint sub protectione Gallorum, ast vos Bosnenses vi Tractatus Bucarestiensis recte estis sub protectione domus Austriacae, etc. Ex toto itaque discursu adverti, quod Atvić aliud loquatur, aliud autem quaerat, astutus explorator! — Nos petimus ab ipso, ut nobis exhibeat escriptum vigore cujus pateat, cur ille venerit, et quid praecise possit apud nos terminare, ast non exhibuit nobis aliud scriptum, praeter quoddam lingua garmanica concinnatum, cui Metternich est suscriptus, et ex hoc scripto, sola haec verba legenda exhibuit: *litem inter Religiosos, et Eppicum scelerando finiat*. Et dum haec verba legenda exhibebat, reliquum scriptum manu ipse tegebat, ne pateat. etc. Noster optimus, nobis modo adhuc magis addictus, ita etiam ceteri Dni compatriotae nostri. — Aliquis (et probabilius Barišićiani) Veio detulit quemdam juvenem Kvić de prodicione status ptici: quare Vus(?) nostratibus injunxit, ut si idem K. Bosniam intraverit, ad quemcum diverterit, illico cum exhibeant Profecto Circuli, qui eundem sine mora ad metropolim jurabit deferri. — De reliquo plurima salute reverearis appllissimos Dnos np: E. G. Fratres Sirmichion. D. F. Z. Miloš, nominatim Clarissimos Dnos Professores (Amicum P. Čavl: Dum Štekker, Item D. Raja Dom. Optima vale Alios plura.

P. M. N.

X

Сутјеска 20. IX. 1844. Блаж Јосић Томи Ковачевићу
(НБ БХ МС 1325)

Kod Bobovca u Samostanu
S. Ive na 20. rujna 1844.

Virni brate i prijatelju častni!

Mlogo je jur proteklo mutne vode od kako se suznim očima rastadosmo, ja ovdje ostavši, a Ti put svita primajuć, i od toga vremena ja sam više puta tebi se javljo i moje stanje, s' častnom Državom postupanje priobćavo. I na tolika moja pisma, o žalosti! samo jednu tvoju ja sam primiti mogo na 23. travnja, koju si mi piso na 24. ožujka ove god. — Ja sam često pogledao od tebe odgovora, al ga dobit nisam mogo. Što je to, virni saučeniče, jedali si se zaboravio ljubavi one koju smo od mladosti naše u prsima našim gojili i do dán danas izdržavali? Ja moje srce promišljajuć i s'tvojim ga poredeći, mislio sam i tvrdo držao sam da ćemo se prija s' tijelom i dušom rastaviti nego ljubiti pristati. Ali, kako vidim, privaren sam, ne s moje, nego sa strane tvoje, koji dobavivši se zevka i dobra življenja, mene se jesi zaboravio, i tko je mogo pogodit da je naša ljubav bila šala, a ne prava ljubav? A da nije bila iz toga sudim: jerbo je pristati mogla. U moji prsi zaista nigda se neće vatra rečene ljubavi ugasiti, ako se je u tvoji i ugasila, samo mi je žao da si me tako žalostno privario i često ne brez suza spominjem vrime mladosti naše i raskošje u kom smo uživali. O tempora, o mores! etc. etc. etc.

Sada pak poslidnji put, s ovoga mista, odredio sam ti se javiti. i od tebe ovde odgovor očekujuć, stalno se ufajuć da me barem sada nećeš u nadeždi samo ostaviti, nego da ćeš me s tvojim ugodnim odgovorom razveseliti i u tugi i nevolji mojoj da ćeš me razgovoriti, nadam se i ufam. Priopćit ću ti stanje končajuće častne Provincije naše. Samo počuti:

Vazda se dobru nadasmo i stvari nam za rukom idoše koliko kod gospode Turaka, toliko među nami, al što bi: Bosnita perfidum genus hominum, kako veli njeiki pisaoc, kad bijaše ovde Atanacković, dvojica nas izdadoše i pismo u Carigrad: da ćemo Barišića primit, otpremiše, pod imenom: od strane svijju, za što nitko nije ni znao. To posli raznavši porodi vatru medju bratjom virnom, al

zaludu nescit vox missa reverti, Tatarin je već u Carigrad odletio bio. Nadežda nas još nije bila ostavila, ufajući se da neće iz Carigrada rešenje doći i tako opet veseli bismo dok, al . . .

Na dan 1. rujna iz Travnika dojde nam Sahija i tu žalostnu vest donese da je Veziru stigla naredba od Devleta da se Barišić primi u Bosnu, al da na starom sve ostane. To se nami javlja, a Vezir je odmah po njega svog Kavaza odpremio, i Barišić na 13. ovog u Travnik sa mnoštvom svojih privrženika stigne. Sutri dan noćom u 3 sahta (jerbo je Ramazan nasto) prid Vezira izajde on, Kordić fra Nikola, Pinotić, Drinovac, Kalamut; a s naše strane ovi: Šunjić fra Marijan, Kujundžić Dr. i fra Nikola Jurić. Po trojica da prid njega izajdu zapovidio je Vezir, a on je jednog odmah protiva naredbi više uveo. Tu su bili do poldrug sata, konfrontatio nikakva nije bila. Vezir je njega pito hoće li u svemu stari jol uzdržati, i tako druga ovim prilična, on je sve obećavao. Najposli učini on exceptim protiva gvardijanim našim, da ji ne more ostavit, jerbo su pod anatемом Papinom. On mu rekne: a vi skupite se i jednog i drugog tarafa, pak ji izaberite. Barišić, ne pazeći vezireve riči, odmah je u Travniku, trojicu sebi zovnuvši od naše strane koji su slabiji i ne smiju se protiviti, izabro gvardijane i vikare svog tarafa u sve tri tekije. Našemu Definatoriu intimavit sententiam suspensionis, i tako svu oblast na se privukavši, in sua propria causa iudex, accusator, et reus; našu Provinciju obatali, uništi i posve satrt usudi se. Jerbo starešine promijeni, a druge koji mu ne ktili podložiti se, lako će po njima seb utalumit, jerbo će od drugiju iskati iuramentum fidelitatis. Eto ti, dakle, što se amo radi i na što dojdosmo. Sada dakle . . .

što nam drugo ostaje nego se dijeliti i po svitu seb salameta tražiti koji se Barišiću podložiti neće. Ja sam tebi svagda priporučivo da se sa mnom pobrineš i tamo gdigod mista za me najdeš, jerbo sam prividio da je pravda poginula, i da će naopako izaći, što i bi jur. — Sada te, dakle, i opet molim i vruće priporučujem da mi gdigod za mog kipa stanje najdeš, tako stanje u kom ja, još s jednim mojim pitomcom, mogu radeći poso koji za me najdeš i dužnost oliti zvanje opravljajuć, živiti tako da sam providjen s potrebitom ranom, odećom i kojom parom za potrebite stvari malih. Velike plaće ja ne tražim, jerbo ja sam gotov odredio u stanje se mira postaviti i Bogu se posvetiti Pokoru s. čineći, samo da sam ranom i odićom podmiren Ta je moja, dragi moj i virni kolega, želja i odluka. Sveudilj ti preporučujem, dakle, da me se sad ne zaboraviš. — Javiti pak imam ti i to da ću do dva i po miseca, ili najdalje do ove godine svrhe, da ću tvoga odgovora očekivati i dotle se trpiti, ako ga dotle ne primim, drugu ću ti pisat i odmah za njom na put se dijelit, al tebe nigda više viditi može biti neću. Prikazat pak ponizno moreš i svoj gospodi tude: da je sva naša strana koja je Provinciju branila odredila utočišće u Srbiji tražiti, a Bosnu ostaviti. Jerbo Reda našeg nestade, Provincija se uništi, i to je očito Barišić prid istim Vezinom kazo, a posli fratrima potvrdio. Da neće ko bajagten doja osvete reko je, al međuto reko je da nije ni dužan nikomu dobro činiti koji je protiva njemu bio. Porad šta slideće nedilje djecu, kojiju 8 imali smo, kući puštamo i djaka 4 novice iz Novicijata na svit šaljemo.

Znati možeš i to da je ovdje Jubilata gvardianom, a Kristića vikarom učinio, i da mene na mom mistu neće ostaviti izjasnio se je, i to porad *Elegiae*. Također proglasio je da smo svi u proklestvu od koga će nas on vaditi, a da je suspensio od Pape na Definitoriju našem, i zato da je on dignuti ne more dok mu isti ne dopusti. Interdixit nobis etiam Ecclesiam, imo et Chorum, quod est proprie Monachorum, odakle se vidi da taj čovik ni Bogu se moliti ne daje. A, moj brate, što bih ti brojio kad ne mogu izbrojit što on radi unišav quasi leo rugiens et leona raptans catulos, sve bo mu je to triumphus, koga je zadobio, donio. — Međuto čujemo da je nemir i u Zagrebu još gori, tako da je vas svit usta protiva narodu našem ilirskom, još malo tude što je Bog providio, a na svakom kraju tuga, žalost i nemir vlada. Mi danas jedva očekivamo Danicu da nam izajde, pak u toj, kako vidimo, nadeždi i umriječemo. Svatko bo se je o sebi zamislio i zabrinuo. — Mi Novine Biogradske točno primamo, i nijedan još broj nije nam falio, fala previsokoj gospodi, koja su nas s tim darom pomilovala a i Tebi, koji si da nas pomiluju zaslužio. Što biva čujemo. Primamo također koliko Peštanske toliko i Zagrebačke Narodne Novine. — Drugo neimam ti šta više pisati, žalost i tugu samo napomenuti mogu ti. Da li samo vidiš što biva, a što će još biti, od našega Manastira, što tko može grabi i krije da ima s čijem uteći, a nije ni pravo da naše imanje i sve dobro dušmanu pridademo; i najedanput ćeš se začuditi kad čuješ: da je Manastir s. Ive, (ako ne i s. Duha i s. Kate) plamen s crnom zemljicom poravnio i da su se zidovi prilični negdašnjem Bobovcu učinili. Eto što je i kako je! Blagotise Tebi kad nećeš gledati svojim očima tolikih zala, i kad nećeš s. vire se morati odreći i pogazit s. Red, koji je mlogu zakonu valjo. — Najposli spomeni se i nemoj propustiti da mi ne odgovoriš, barem moreš u Novine pismo Tvoje metnuti, i nitko neće znati za njega; ta ti je najsigurnija, ako se bojiš. — Pozdravljaju svi ovdale, osobito Vincetić, Jukić, M. S. Marjanović, koji svi ako ne prija, o proletju tamo će poći. Pozdravi gospodu, koja nam dobro žele i nek nam, ako je još moguće, budu u pomoći, nek nas obrane i sačuvaju. Osobito francuzkomu Konzulu stvar potanko izjavi i, što nam priporučeno da čekamo, još reci da očekujemo, — etc. etc. Najposli, lipo te ljubeći i bratinski grleći, odgovor veseli očekujući ostajem naklonit.

Tvoj sad i vazda saučenik Vaso

XI

Sutjeska, 13. II. 1845. Blaž Josić Tomi Kovačeviću (NB BH MS 1328)

Verni součeniče moj!

Kod grada Bobovca
na 13/1 febr. 1845.

Premda sam ti po M. K. našem prijatelju, što sam mogo od naše trgovine, javio, i scinim da si virno jur primio, buduć da je on oko 28. jan. odplovio tamo. Medjuto, plač, suze i uzdisanja svagdanja vaših prijatelja pozbunile su me tako da nikako ne mogu srcu odoliti da ti, i ovim putem, štogod ne javim. Ne malo pak sumljam hoćeš li ovu primiti il ne, koju na Brčko upravljam i g. Djuri Kurtoviću priporučujem, ne bi l' je virno na g. urednika Novina uputio. Što hoće li za rukom meni izaći, odmah mi, makar poštom nje-mačkom, javi.

Posli nego sam odpremio pisma po gori rečenom prijatelju, odgovor je Barišiću iz Rima stigo i nami do danas u ruke nije mogo doći, kog dobivši, od riči do riči eto vam kopiju šaljemo. Iz njega uvjerićete se da Rim baš nikako neće odstupit od svog cilja, nego da je baš nakastio per fas et nefas fratarsku Provinciju uništiti, i tako viri katoličanskoj svrhu učinit. Tužni fratri, Bogu, Caru i Rimu vjerni, šta sad da čine? Šta li činiti imadu? Nitko tu žalost opisati ne znade. Tako se, virni prijatelju, od sadašnjeg svita virnost i kripost plaća. Obširno već znaš kako je Rim Barišića in propria sua causa, sudcem i starješinom fratrima učinio, et sic inaudito hac tenus in toto orbe terrarum exemplo, iniquitati viam latissimam aperuit. Pa ni to nije dosti, nego još ljude prid Bogom i ljudma pravedne hoće (koje je već u anatemu brez uzroka metnula) u surgun vezane da šilje; porad toga, da taki ferman od Privisokog Devleta izvadi, otišo je nekakav fratar biskupovac, kog Jubilatom zovu, priko Beča uprav u Stambol i, po nastojanju bečkog ondi legata, govori se da je rečeni ferman već izašo i da je fratar taj jur se vratio, kog do skoro oni pogledaju. To i tako biskupov taraf ačik pripovida. Je l'istina, vrime će nas naučit. Medjuto, ako bi taki ferman izašo, kako će se fratri vladati, što od njia može biti, jeda li njihovi prijatelji spavaju il ji može biti i nemaju. Kazuje se da se je tude pomješo i engleski legat i da je taj ferman izvadit pomogo. — Šta više, Barišić je govorio da se je i Dvoru franceskom uteko pod

obranu, koji je zaštitelj katoličenstva svega per orientem et imper. Turicum od koga, ili bolje da rekнем, iz čijeg kraljevstva od nje-kakva društva nebrojene novce u pomoć prima, al ne u pomoć sebi, nego katoličenstvu, koga on ne poznaje, nego na svoju korist rečenu miloje obraća. Može li se tomu vjerovati? Ta ja se ne mogu zadosti načuditi, zašto, kad se tolike Potentie u tu stvar upletoše. Zašto, rekoh, oni svog čovika, da tu stvar izvidi, ne pošalju prije?

Vidi mi se propala je sve Europe politika, i sam sada Rim, s Bečom, zapovjedaju. Tužna je stvar ta, prijatelju. Bog će drugčije suditi, al je Božjeg suda mučno čekati, pravedni ljudi propadaju i strašno stradaju, a krivi slavodobitni postaju. Nestalo je pravde na svitu. Ja opet velim: zašto Potentie stvar ne izvide kad su se u to pomiješale, osobito čudim se Dvoru francezkom koji je svagdi pravicu čuvo. Fratri sudca išću, tomu mane nije, al sudca Rim ne da, jerbo moralo bi na vidilo Barišića i Rimsko opako zlo, nevaljalo i ružno dilo na svitlost izaći. Ne smije Rim Barišića prid sudom staviti, ne smije, zato sudca i ne da, al zašto dvorovi drugi to ne učine? Zašto Franceska, koja je mati pravice, i Engleska pravdu na srijedu ne istjeraju? Pade sva snaga Devleta Prisjajnog. — Austrija tu svoju traži politiku. Ufatiće se malo posli za nos i Rim, jerbo Beč svoj će upliv stavit, a Rimu neće dati burljati. — Devlet i Car izgubiće svoj ugled u Bosni, ako ne sasvim Bosnu. Prije 8 godin, reko je Maternik dvojici fratara bosanskih: »Sretno m je za rukom izašo poso Grecije, nadam se da će i bosanski još bolje«.

Iz Beča Nuncius rimski piso je Barišiću de Dto 18. jan. a. c. kako su mu fratri pisali i kako novog sudca išću, al jim se, veli, neće dati nikad, neće, nego nek se tvojoj, veli, mudrosti podlože jednoč. Dakle, to je sva mana fratarska što sudca išću i što pravedno ne mogu Barišića primit za svog starješinu, a još manje, buduće njihov očiti osvaditelj, za sudca, jerbo in propria causa ni u paklu sudac biti ne može. Fratri, dakle, vide da su od svakle zapušteni, od svakog odbačeni, i od istih prijatelja pomoći nemaju, il' neće il' ne mogu njima pomoći. Zato, ufajući se u pravdu svoju, iste glave pogubit pripralni, a Barišiću se podložiti neće te neće, i vole ognjište ostavit nego se njemu pokorit. Al ja znam, prijatelju, ti sad veliš: malo se treba pritajat i preterpit za njeko vrime. Al ne more se terpit, jerbo cn na tu formulu podpise traži, tko se na taku i još goru neće podpisat, reda mu je selit; tko li se pak podpiše, reda mu je njega slušat. Što se sad ima radit? Došle su vile k' očima. Što će oni raditi. Odmah mi javi putem kog mogo znati i izmisliti. Mogu l' se oni u prijatelje još pouzdat? Barišiću se može stati nogom za vrat, ama Rim, brate, ostaje, s njim se valja boriti, al tko će odoliti, oni su otančali, nit je u njima više snage. — Novi Vezir pozvo je po dva fratra iz svake tekije nanovo, a kad su čulus pridavali, ništa nije govorio, pozvo ji je pak zato, da s Barišićem murafe stanu i da im dade, i jednoj i drugoj strani, kako će se vladat. Što će se dokončati, pak, još ništa ne zna, sad će se podijelit mejdan, al opet ostaje neprijatelj viši i s njim tko će se promjerit? Etc. etc.

Oni članak, protiva kom sam disertaciju napravio, poslije u Novinama Biogradskim došo. Svi smo se čudili, ta kad, čoviče, ne

smiju novaliste, ol da bolje rekнем urednici, pisati *za pro*, kako mogu i tko ji može natirat da pišu *suprot, contra*? Ne ima tu dobra zlamenja. Ako bi, pak, ikako mogo se onaj moj članak štampati, nastoj nek se baš našampa, il mi javi uzrok zašto se nije mogo štampat? — Ona pjesmica, koju sam ti još jesena poslo, ako se je našampala, pošalji mi ju, da vidim.

Visoko zafaljujem na knjigama koje si mi poslo, i vruće priporučeno imaj i opet poslat nam nužnih knjiga etc. etc. Od našeg Radinovića ništa ne čujemo, il je živ il mrtav, il napreduje il ne, dakle obznanite nas . . .

U ovoj mojoj najviše hitim ti obznaniti da Rim od svog ne odstupljuje proposita, da pače ačik u jednoj de Dto 7. Dbr. 1844. Profectus Ivansonius, talijanski pisanoj, fali i uzvisuje Barišića što je junački se podnio i suprotivio se veziru, i protiva vezirovoj buj-runtiji rajū žbuni, etc. etc. Eto dosad iuxta Evangelium Hti, Rim je u miru nastojo uzderžati puk a nigda nije žbunio protiva zemaljaskoj i vremenitoj oblasti, a sad se Ivansonius zaboravio riči S. Paul. Non est pttas nisi a Deo . . . etiam discolis seu infideli obedite etc. etc. nego pastira koji se suprotivi Gospodaru svoje zemlje, fali, uzvisuje njegovu mudrost. Silne mudrosti, che prudenza!! De coterō pozdravljaju prijatelji i javi mi jesi l' ovu primio i s njom copiae pisate, etc.

Još u prijašnjoj hotio sam te pitati: gdi se sad nahodi onaj naš drug koji je s nami u Budimu zajedno užino kad smo se sastali? Počima od M. A., pak gdi je i onaj Ilir Krunoslav, naš součenik njegda? Javi mi od njih gdi su, živ bio!

Drugo ti sad ne znam što ću pisat, nego te molim da trgovine naše za sve blago ne zapustiš, a nemoj se ni prijatelja naših fratara zaboravit, oni bo su pravi ljudi, naučni i pametni ljudi. Pozdravi naše trgovine prijatelje sve, i gospodu Z. Z. ponajviše, Mil. Pop., urednika, Šafarika, profesora, i ostale. Ja pak, tebe gerleći i ljubeći, želim te što prije vidit, o Proljeću ako Bog da najdilje, jerbo se ovdi žvit ne more. Vale! et haud. immemor. esto. Iterum, iterum vale!

Onaj koji je vavik s tobom
dobro živio, Vaso.

XII

**Рача, 20. IV. 1845. Марко Пантелић Томи Ковачевићу
(НБ БХ МС 1330)**

Благородни и почитаеми пријатељу, здравствуј!

Будући да је овди у Котроманц данас приспео гос. Стјепан Марјановић, фратор из Сутеске, још са њим један друг по имену Јосић из истог места и тако желе с вама се састати, него прилике такве никако добити нису могли, и заљубав вашу и њихову пошилим моего слугу нарочито да како ово писмо прочитате и ако вам дужност дозволи с њима се састати у Шабцу, онди ћеду вас чекати. Поздрављајући остаеду како они тако и ја.

20. априла 1845 у Рачи

Јесам ваш искрени доброжелатељ осмотритељ
Марко Пантелић.

XIII

Рача, 2. V. 1845. Блаж Јосић Томи Ковачевићу (НБ БХ МС 1331)

Virni i ljubezni moj součeniče!

Dojde vrime da se već i očima vidimo i, zagrliv, ljubko poljubimo. Zato, evo sad ti javljam da sam danas na granicu srbsku s' M. P. našim Marjanovićem prišo, porad šta ovog ti sahiju po G. Marku, kontumaca smotritelju, asaleten šaljemo, da i Ti, ako ikako mogneš, u Šabac k'nami dojdeš, da se ondi vidimo i razgovorimo. Mi ćemo ondi, tj. u Šabcu, tebe pričekati jedan ol dva dana, ako li ti ne mogneš dojti, a Ti odmah nam u Šabac javi, da te ne čekamo i ne dangubimo. Ako Ti mogneš s nami u Biograd ondale poći, mi bi to želili, dakle tamo se kumu imaš prikaži i izum uzmi. U Šabac kad dojdeš, nas ćeš najti kod načelnika ol Načelstva, upitaj kod njega za nas, i tako ako uspišeš, njemu pismo priporuči. Ele nemoj dangubit, nego nas odmah obznani, od važnih poslova razgovor imaćemo, etc. etc. Pozdravljaju ovdale gospoda i M. P. Marjanović, a ja osobito što prije tebe vidit želeći

ostajem u kontumaciji na Rači, gr. srbskoj 1845, Míseca po našem na 2 maja,

Tvoj virni Josić

XIV

Београд, 8. V. 1845. Блаж Јосић Томи Ковачевићу (НБ БХ МС 1332)

Mili moj prijatelju!

U hitnji i vrtnji evo ti na znanje dajem da smo sretno u Beograd stigli i našli ovdje Pašalića. S'istim smo se razgovorili, poso je dobro lice uzeo, a nije sasvim još rešenje bilo. Mi, kako smo ti kazali, ovdje ćemo ostar dok iz Stambola odgovor ne dojde, i g. Rajo namestio nas je kod jednog čovika, ni mi još ne znamo kog. Medjuto, nadjeli smo ime da idemo u Smederevo, zato nemoj ni ti drugojačije kazivat. Pašalić u jutro put Bosne polazi. Drugo ti nemam šta javit, pozdravi znance, etc. Vale!

U Beogradu na 8 maja 1845.

Tvoj Josić

XV

Шабац, 16. VI. 1845. Блаж Јосић Томи Ковачевићу
(НБ БХ МС 1333)

Virni součeniče, ljubezni prijatelju!

Ne znam kako bih ti zadovoljiti mogo i, premda sam rad bio češće ti se iz Beograda javiti, al običaja i načina ne znam ove zemlje. Koliko mi je žao da se opet ne moremo vidit, zadosti nemam riči da ukažem, ali ja kriv nisam, nego hitnja, i navala M. P. koji jedva čeka da se opet vidi u Bosni. Ja ne bih žalio za te platit i sahiju i kočije, al neće pričekat u Rači stari, nego će odmah preći sutra. Mi se, dakle, sretno vraćamo posli 37 dana koje smo u Beogradu kod g. Isidora i Tvoje (a sad i moje) sestre u najvećem veselju proveli, i pismo iz Carigrada, da se vratimo, primili smo. Naša stvar lijepo i dobro napreduje u Stambolu. Sva raspra koja je na talijanskom jeziku u Rimu pisana i gonjena, prevedena je na franceski a posli na turski jezik i predadena je odmah na Devlet, i od 3 po našem juna stvar ozbiljno, et ex professo, počela se goniti, i nadamo se podpuno rešenje što skorije imati. Barišić hoće, kao i u Bosni, da s'novcim kupi pravdu ol krivdu da reknem bolje, ter nemilice prosipa pare po Stambolu. Slao je također k'našim u stan, da moli naše, ne bil se pomirili s'fratrima, al nije našo džamije gdi će klanjati. Mi se, dakle, ne bojimo ni najminje, nego skorom se nadamo dobrom uspehu. — Pašalića ondi smo našli i s' istim lipo se razgovorili, koji je odmah u Bosnu otišo; nikakva od njega pisma nismo dobili. Ti nemoj se zaboravljat mene, nego piši mi, pak u Tuzlu na Božu Andrina, ol fra Marjana pošalji, pak nije brige. Ol ako ti bolji put znaš, a ti počem na Raču pošalji, mi ćemo radit imati ordinariam postam odsela od Rače u Manastir. — Od tebe svatko dobro govorili, lipo da si uzdržo tvoje poštenje. Na jednom mistu čusmo da se boje da ti ne odeš na pijanstvo, al ja se toga ne bojim, mi smo te koliko smo mogli preporučili svagdje. Prijatelji koji su tebe upravljali, nami su se osobito ukazali i ljubokrvni i blagodeteljni, lipo se razgovarali o svim stvarima i lipi nauk primili. Drago nam je da Srbliji take ljude imadu. Svi te prijatelji pozdravljaju, mislili bo smo da ćemo se vidit,

osobito tvoja sestra, G. Isidor i drugi, ko će ih brojiti. Koliko mi je i opet žao da se sad vidit ne moremo, ne mogu ti kazat. Ja sam mislio k'tebi tamo, pak u Bosnu, al što ću kad sam sluga i rab. Kad drugi put bude, drukčije ćemo se pogadjat. Oprosti mi, drago srce moje, i nemojmo se zaboravit, znaš, koliko ja tebe, i tvoje riči i pisma uvažavam i počitujem, etc. Sad s'Bogom ostaj! Da Bog dâ na zdravlje da se opet vidimo.

Vale, valetu, u Šabcu na 16/4 juna 1845.

Tvoj sada i vazda Josić

XVI

Београд, 1. VIII. 1845. (?) J. Радош (?) Томи Ковачевићу
(НБ БХ МС 1326)

Dilectel!

Ja sam se razgovarao zarad Vas s gos. Arkalovićem, reče mi da još g. Ilija nije ništa odlučio za Vas. Naši poslovi dobro stoje u Stambolu, kažu da već Subl. Porta uvidila da Barišić za Bosnu nije. — Ja ću koji dan do Molajoni, oću li pak dalje, onda ću se misliti. — Sad Vam drugo ne znam nego vas milo pozdravljajući jesam

U Beogradu 1 Aug.

sluga J. Radoš

Pozdravite g. načelnika i onoga Znanca!

XVII

Сурјеска, 24. VIII. 1845. Блаж Јосић Томи Ковачевићу

Mili, dragi i poljubljeni prijatelju!

Jur sam ti piso od kako sam čuo da si tu primešten, što mi je osobito milo i drago bilo da ti je se želja izpunila. Evo ove prigode ne mogu propustiti da ti se ne javim, al ne znam šta bih ti piso. Ovdje lažih dosti, al istine ni izdaleka nema. Naša gospoda ode u Stambol, javio sam ti da je Mustaj-paša i Fazli-Paša u Carigrad nakastio íci, al uzroka nismo znali. Na ovo sad nadodajem da su i druga dvoica, tj. Tuzla i Zvornik i još neki od prednjaka, da su pozvani u Carigrad, al uzroka još ne znamo nit čujemo još jesu l' svi i otišli; prva dva znamo da su, al za druge još ništa. Drugih važnih stvari ovdje nije. Barišićijanci mute, govore da ih je na murafu biskup pozvao, a drugi govore da ih je Nemač pozvao da razlog daju od fratarskih para koje su primili i da jih vraćaju, al ovim svatko se smijati mora. — Najposleda je pismo od naših iz Carigrada primili smo od 19. jula, i dobroj svrhi nadaju se i javljaju da je stvar naša počela se titrati. Daj Bože da se već i dovrši! — Pošalji nam, molim te, nadpisa seu titula gospodi većoj srbskoj, ko g. Raji i svakom in gene popečitelju il sovjetniku, jerbo kad mi pišemo, ne znamo kako ćemo nadpis metnut i bojimo se da se ne naružimo. To nek ti je preporučeno. Novog nije ništa ovdje, nit znam šta bih ti piso, ovo samo da znaš da sam zdrav i živ i da se Tebe vazda spominjem. — Nu kad mi pade na pamet, naša dva djaka fra Jacobus Džojić, seculare nomen habuit Marianus, et fra Tadeus Kozić, alias Antonius, propter perversos mores ex Hungaria propudiose sunt pulsi, et adhuc non comparent, nego čuli smo da su u Srbiju otišli; ako bi, dakle, gdigod zvanje onakav kakvo tražili na ime naše, nek im se ne da, svagdi kaži, koliko mu se drago oni komendirali. — Hoc idem opservandum quoad apostatam f. Josephum Draghichevich, profugum ex Italia. — Ako bi štogod ti prije čuo od povratka naših iz Stambula fratara, način traži kako ćeš mi odmah pismo barem do u Tuzlu poslat na fratra ol Božu Andrina, koji često tuda prolazi u Beograd. —

U ovim svagdanjim smutnjama baš nam je dodijalo živiti, nigdi mira, nigdi veselja, nego sve strah, inad, kavga, etc. etc. Daj Bože da se mir stalni već jedanput dostigne, makar zlo izašlo, makar

i Barišić pridobio, samo nek se svrši. Pozdravi visokopočitanog protu i pop Marka, koji su nas lipo tude pričekali, takodjer g. načelnika, i koji je njegov titul piši mi. Mi smo istom odmah kako smo u Bosnu prešli, jedno pismo poslali; odgovori mi, je li primljeno. — Pozdravlja te Babo, Vincetić, Nedić, Marjanović i ostali. Da si mi zdrav, svako ti dobro iz srca želim ko najljubeznijem i jedinom prijatelju. Ako znaš gdje, kud li je otišo naš Radinović (Pašalić), javi nam. Od ostalog da si mi zdrav i najzdraviji. Ako ima šta novo, javi nam.

Pisa pod Bobovcem u Kraljevskoj Sudii, die 24. Aug. 845.

Tvoj do luga virni součenik

Josić

XVIII

28. XII. 1845. Блаж Јосић Томи Ковачевићу (НБ БХ МС 1335)

Dodatak k'pismu. — Da samo znaš da se Tebe spominjemo, eto i babo tvoj, tj. Terzić, šalje ti 2 talira, a 3 prijašnja, koja Obradović šalje, biva 5. To mojim nastojanjem ponajviše dobivaš. Dakle, i ti blagodarnost svakom tvoju napose ukaži pismeno. Meni pak obaška izjavi jesi li podpuno to 5 talira primio. Drugo ti nemam šta pisat. Ako imaš kakav dar, toj koji ti šalju, makar od pare pošalji, biće im odveć drago. Meni pak, ako mogo, dobar, al baš dobar, pa i opet velim: dobar, ja ne gledam cijene samo nek mi dobro vrime kazuje, ako, rekoh, mogo dobar sahat, horologium, naći, piši mi pošto se more uzet, pak da ti pare pošaljem, i opremičeš ga etc. Sad svi te odavle pozdravljaju, tko samo zna da si zdrav i živ. Ja i opet ljubeći te ostajem.

Tvoj vazda součenik

Josić

XIX

Сутјеска, 21. VI. 1846. Блаж Јосић Томи Ковачевићу
(НБ БХ МС 1336)

Mili i častni prijatelju moj!

Priko načina žao mi je da za cilu godinu dana, ni slova od ruke tvoje primiti ne bi vridan. Žao mi je da si se ljubavi, koja je u dječinstvu u prsim našim plamtilla, tako zaboravio. Žao mi je da takog srčanog njegda prijatelja (amicitia vera rara avis in terra) tako izgubi, tko je tomu kriv? Eto naš prijatelj Mićo opet tamo polazi i opet te, dakle, molim razgovori me s tvojom rukopisnicom koja će meni priugodna biti, javi mi u kom se stanju nahodiš i misliš li igda amo u ovu Srebreno-Bosansku Državu Redovničku? Barišić čujemo da je došo u opredeljenu Hercegovinu, a naši ablegati ne samo da se ne vraćaju nego i drugi otcu odazvani jesu, kako sam ti po istim otcim piso. Posli, javljaju nam iz Carigrada, da je novi delegat za Bosnu od Rima odredjen, prid kojim novi starešine imadu se oda-brati. Ali Rešid-Paša pozva prvo naše otce, pod tom pogodbom tamo da za Bosnu odaberu starešine. Ubi veritas? Nije li to opet politika za nas svrhu načina pogibljiva? Novijeg ništa ne znam ti javiti. Mi smo ovdje svi na broju. Javi mi znaš li što god za Verku, gdje je, kako li je, i misliš li ti ređit se za sveštenika? Što sam te često molio porad titula (nadslova) gospode srbske, i opet molbu moju ponavljam, dok se Mićo iz Biograda vrati, ti možeš lasno pripraviti te nadpise, i sad mi ih pošalji, da se ne stidimo kad istim pišemo. Ti napiši serbskim slovima, kako i sam pišeš istim, kano: popečitelju, načelniku, sovjetniku, etc. etc. i drugim koje nit officie mi poznajemo; osobito kako se ima g. Raji Damjanoviću pisati, nauči nas. Sva te ovdale bratja pozdravljaju, a ja ponajviše. Nemam ti šta drugo pisati izvan da bih ti tuge i nezgode moje, potrebe i siromaštvo sviju opisao, al tomu ti ljekarije nećeš moći naći. Zato, želeći ti svako dobro, osobito lepo zdravlje, i pozdravljajući svu častnu i visokorodnu gospodu nami poznatu, osobito g. načelnika visokopočitanog, i g. Markovića Hristu, i svu ostalu, i da si mi zdrav! Želeći tvoj prive-seli odgovor, ostajem u Sudinski.

Na 21/9 lipnja 1846.

Tvoj za vazda virni součenik Josić

Ako što važno novog imaš pisati, piši mi, što iz Novina (u kojim i Tvoje smo ime dvaput čitali) ne bi mogli razumjeti. Vale! mei que memento!

XX

Сутјеска, 1. IX. 1846. Блаж Јосић Томи Ковачевићу
(НБ БХ МС 1337)

Visokocinjeni prijatelju!

Tvoje častno pismo od 26. juna, ol 8 jula po rimskom, primio sam na 19. jula, koje me je ne malo razgovorilo i posli dugog vremena razveselilo. Fala ti na priobćenim titulim, mlogo će mi valjat. Drago mi je ono što veliš da me se nisi zaboravio, to i jest ono što želim. Obećaješ da ćeš mi opširnije iz Šabca pisati, dok se povратиш, nu molim te to sad uradi i nemoj propustit. Javi mi porad kog si posla bio u Biogradu i na kom si sada dostojanstvu i zvanju, je l ti se plaća povećala? To sam čuo da si porad toga bio. Novog ako što imaš, javi mi. — Pišeš mi da mi šaljemo prigodu svako 15 dana u Biograd, jerbo to bi nama valjalo i da prijatelji to žele. Ama, viruj, moj dragi kolega, da je to naša još viša želja i da bi to naša neiskazana korist bila, ama poznato ti je od kolikih godina mi se već gonimo s dušmanim i nepriateljim, da mi imademo ne znam kakvo blago, dosad bi ga morali iztrošit. Zato jedva da živimo i da još možemo koji dan uzdržati osmericu agenta u Carigradu koliki je taj trošak, brate. Dakle, mi te pošte nismo u stanju sad uzdržavati, nemamo odkle trošiti, nego ovako kad se koja prigoda trefi, javljaćemo se. I zato nek nam gospoda i prijatelji oproste. Naši agenti hoteli su se 3 vratit, pak opet, kako jučer iz Stambola čujemo, neće dok novi starešine za Bosnu ne odaberu se, a kad će to biti? Rim odveć kasni u toj stvari. Ima ovdi svog starešinu Knezovića fra Antu, kog je još Barišić učinio vikarom generalnim, pak iz njegove ruke sve ide, a Rimu nije stalo što mi terpimo. — Nemam ti kad više pisati, jerbo iznenada Mićo polazi, drugi ću put više, a gjene važne stvari i novine nemam. — Umro je na Gospojinu u Fojnici stari Dujić fra Mijo ex Pl.; također umro je Mehulja fra August, Kiva fra Ivo, naša oba, i Musa fra Ivo, parok sarajski kreševske familije. Čujemo da je još njetko umro. — Eto tako umiremo, a još razpri kraja nema. — Pozdravi sve častne prijatelje, Hristu Markovića ponajviše. Takodjer v. g. načelnika toga okružja, g. protu i popa po milion puta. Ti pak da si mi najzdraviji, odgovori mi što si obećo. Pozdravlja te Vincetić, i M. P. Marjanović, takodjer Nedić.

Sudinsko, die 1 Septemb 20. Aug. po serb. 1846.

Tvoj za vazda Josić

